

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ & ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΖΕΡΒΟΥ ΜΑΡΙΑ Α.Μ. 3092

ΜΑΚΡΑΚΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ Α.Μ 3022

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΗΦΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ. ΕΝΝΟΙΕΣ & ΕΥΡΗΜΑΤΑ	10
1.1 Εισαγωγή στην έννοια της Επιχειρηματικότητας.....	10
1.2 Αντιλήψεις περί Επιχειρηματικότητας	11
1.3. Βασικές συνιστώσες της επιχειρηματικότητας	16
1.3.1 Η επιχείρηση	17
1.3.1.1 Διακρίσεις Επιχειρήσεων	17
1.3.2 Επιχειρηματικός κίνδυνος.....	19
1.3.3 Επιχειρηματική ευκαιρία	20
1.3.4 Ο ρόλος του επιχειρηματία	21
1.3.4.1 Χαρακτηριστικά που διακρίνουν τον επιτυχημένο επιχειρηματία	22
1.4 Γνώσεις για επιχειρηματική δράση.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΚΚΙΝΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	25
2.1 Εφαρμογές επιχειρηματικότητας.....	26
2.2 Στάδια της διαδικασίας επιχειρηματικής εκκίνησης	27
2.3 Ανάλυση σημαντικών σημείων των σταδίων επιχειρηματικής εκκίνησης....	27
2.3.1 Διαμόρφωση της επιχειρηματικής ιδέας	27
2.3.2 Αναγνώριση ευκαιρίας.....	28
2.3.3 Σχεδιασμός και προετοιμασία πριν από την έναρξη.....	29
2.3.4 Είσοδος στην επιχειρηματικότητα.....	30
2.3.5 Έναρξη εργασιών και μετέπειτα ανάπτυξη	31
2.4 Επιχειρηματικό Σχέδιο	32
2.4.1 Σπουδαιότητα του επιχειρηματικού σχεδίου	33
2.4.2 Δομή και σύνταξη του επιχειρηματικού σχεδίου	35
2.5 Χρηματοδότηση επιχείρησης.....	36
2.5.1 Πηγές χρηματοδότησης επιχειρήσεων	37

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

2.5.1.1 Τραπεζικά δάνεια	37
2.5.1.2 Νέοι χρηματοπιστωτικοί θεσμοί.....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ & ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ.....	43
3.1 Η σπουδαιότητα ύπαρξης της επιχειρηματικότητας.....	43
3.2 Δυσκολίες και εμπόδια στην ανάπτυξη επιχειρηματικότητας	46
3.3 Ο ρόλος της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη.....	53
3.4 Συνθήκες Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας.....	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΕΝ ΜΕΣΩ ΚΡΙΣΗΣ.....	58
4.1 Οι Βασικοί κλάδοι της Οικονομίας και οι Μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην Ελλάδα	59
4.2 Επισκόπηση του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος.....	60
4.3 Γενική επισκόπηση της ελληνικής οικονομίας.....	61
4.4 Η επιχειρηματική δραστηριότητα της Ελλάδας σύμφωνα με έρευνα του IOBE.....	63
4.5 Η απεικόνιση της κατάστασης στην πραγματική οικονομία από την Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων	68
4.6 Συνοπτική επισκόπηση του οικονομικού κλίματος της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα ανά κλάδο οικονομίας	73
4.6.1 Βιομηχανία-Μεταποίηση-Λιανικό Εμπόριο-Υπηρεσίες	73
4.6.2 Εισαγωγές-Εξαγωγές	75
4.6.3 Ξένες Άμεσες Επενδύσεις	76
4.6.4 Γεωργία-Τουρισμός-Ναυτιλία.....	76
4.7 Κύρια ευρήματα της έρευνας της ICAP Group αναφορικά με τις εξελίξεις σε όλους τους κλάδους της Ελληνικής Οικονομίας.....	78
4.8 Συνοπτική απεικόνιση των αποτελεσμάτων από έρευνες παγκόσμιων & ευρωπαϊκών οργανισμών σχετικά με την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, συγκρινόμενη με άλλες χώρες	80
4.8.1 Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ)	80
4.8.2 Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank).....	81
4.8.3 World Economic Forum (WEF).....	83
4.8.4 Small Business Act (SBA)	84

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

4.9 Συνοπτική απεικόνιση των αποτελεσμάτων από έρευνες αναφορικά με το πώς αντιλαμβάνονται την παρούσα κατάσταση ύφεσης οι εργαζόμενοι, οι πολίτες & οι επιχειρηματίες.....	88
4.9.1 Workmonitor	88
4.9.2 Ernst & Young	90
4.9.3 Burson-Marsteller	91
4.9.4 ΙΜΕ ΓΣΒΕΕ.....	93
4.10 Η άλλη πλευρά του ελληνικού επιχειρίν σε περίοδο κρίσης: «Οι εξαγωγικές πρωτίες & Επιχειρήσεις που νικούν την κρίση»	94
4.10.1 Εξαγωγική Ανάπτυξη.....	94
4.10.2 Παραδείγματα Ελληνικών Επιχειρήσεων με έντονο εξαγωγικό χαρακτήρα	96
4.10.3 Έρευνα της ICAP Group: «Οι 500 πιο κερδοφόρες ελληνικές επιχειρήσεις που αντέχουν στην κρίση»	97
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ & ΦΟΡΕΙΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ & ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ.....	100
5.1 Πολιτική ενίσχυσης επιχειρηματικότητας	100
5.1.1 Φορείς & οργανωτικές δομές σχεδιασμού, ανάπτυξης & υλοποίησης πολιτικής για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας	101
5.2 Πολιτική ενίσχυσης Καινοτομίας	102
5.2.1 Τεκμηρίωση πολιτικής καινοτομίας, φορείς και πόροι	103
5.3 Ενσωμάτωση Πολιτικής σε εθνικό επίπεδο	105
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	106
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	112
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	114

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία, εξετάζεται η έννοια της επιχειρηματικότητας, σε συσχέτιση με την Ελληνική πραγματικότητα.

Αρχικά, προσεγγίζεται η έννοια της επιχειρηματικότητας και όλες οι συνιστώσες που την απαρτίζουν από μια πιο θεωρητική σκοπιά ώστε να κατανοηθεί η σημασία της και έπειτα, με βάση συγκεκριμένες έρευνες (διεθνών, ευρωπαϊκών & ελληνικών οργανισμών που αφορούν την επιχειρηματικότητα), αναλύεται η παρούσα κατάσταση της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας, εν όψει οικονομικής ύφεσης, βάσει εμπειριστατωμένων αποτελεσμάτων.

Στο 1^ο κεφάλαιο δίνεται έμφαση στο σύνθετο φαινόμενο της επιχειρηματικότητας με σκοπό να κατανοηθεί η έννοια της μέσα από τους διάφορους ορισμούς που τις έχουν αποδοθεί κατά καιρούς. Επίσης, εξετάζεται ο όρος επιχείρηση και δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στον ρόλο του επιχειρηματία και τα χαρακτηριστικά που τον διακρίνουν.

Στο 2^ο κεφάλαιο η προσοχή στρέφεται στη διαδικασία της επιχειρηματικότητας, διερευνώντας με λεπτομέρεια θέματα που αφορούν στην επιχειρηματική εκκίνηση. Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται, επίσης, σημεία που αφορούν την έρευνα, την ανάπτυξη, το σχεδιασμό και την υλοποίηση επιχειρηματικών σχεδίων στο πλαίσιο εκκίνησης μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας. Αναλύονται, επίσης, ζητήματα που αφορούν τις πηγές χρηματοδότησης επιχειρήσεων κατά την επιχειρηματική εκκίνηση και την μετέπειτα πορεία τους. Ακόμη, αναφέρεται που μπορεί να αναπτυχθεί η επιχειρηματικότητα και τι εννοούμε όταν μιλάμε για εφαρμογή της επιχειρηματικότητας.

Στο 3^ο κεφάλαιο παρουσιάζονται η σπουδαιότητα ύπαρξης της επιχειρηματικότητας και η συμβολή της στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, καθώς επίσης και οι δυσκολίες και τα εμπόδια στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Ακόμη, παρουσιάζονται τα σημαντικότερα οικονομικά

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

αποτελέσματα που μπορεί να επιφέρει η ανάπτυξη επιχειρηματικότητας.

Στο 4^ο κεφάλαιο αναλύεται η κατάσταση της Ελλάδας όσον αφορά την επιχειρηματικότητα και η κατάσταση της πραγματικής της οικονομίας, εν όψει της οικονομικής κρίσης που βιώνει η χώρα. Επίσης, γίνεται αναφορά σχετικά με το ποιοι είναι οι κλάδοι της ελληνικής οικονομικής δραστηριότητας και τι είδους επιχειρήσεις υπάρχουν στην Ελλάδα, καθώς, επίσης, παρουσιάζεται και η υφιστάμενη οικονομική κατάσταση που επικρατεί στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον και στην Ελλάδα, ώστε να γίνει κατανοητό πως η επιχειρηματικότητα επηρεάζεται τελικά από τις δυσμενείς οικονομικές εξελίξεις.

Στο 5^ο κεφάλαιο αναπτύσσονται οι πολιτικές και οι φορείς ενίσχυσης/προώθησης της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας καθώς και η αναγκαιότητα στήριξης των επιχειρήσεων, με στόχο την οικονομική ανάπτυξη.

Τέλος, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας, εφόσον κατά την διάρκεια εκπόνησης της έγινε προσπάθεια σύνδεσης της επιχειρηματικότητας και της ελληνικής πραγματικότητας, όσο το δυνατόν πιο εμπειριστατωμένα, ώστε να σκιαγραφηθεί το προφίλ της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα σήμερα.

ABSTRACT

The present project examines the concept of entrepreneurship in relation with Greek reality.

First of all, the concept of entrepreneurship and its components are being examined from a theoretical point of view so as to better understand its significance. Moreover, the present Greek entrepreneurial activity is being analysed taking into account certain surveys -carried out by international, European and Greek organizations- as well as the economic recession that has affected Greece.

The first chapter emphasizes on the complex phenomenon of entrepreneurial activity aiming at a better understanding of its concept. The term enterprise is also being examined with special emphasis on the entrepreneur's role and his characteristics.

Chapter 2 deals with the process of entrepreneurship with a detailed reference to Start up businesses. Research, development, planning and realization of business plans, as well as financing and implementation are also being discussed in this chapter.

Chapter 3 deals with the importance of entrepreneurship, its contribution to a country's economical development, the difficulties and obstacles that may arise during entrepreneurial development and the most important financial results that can be achieved through such a development.

In chapter 4 there is an analysis of Greek entrepreneurial activity taking into consideration the country's financial crisis. The sectors of Greek financial activity and the businesses that exist in the country are also being mentioned. What is more, a reference to the present financial situation worldwide tries to establish the fact that entrepreneurship is being affected by the adverse financial developments.

Chapter 5 deals with the politics and the supporting mechanisms behind entrepreneurship, innovation and the necessity to assist businesses aiming at economic development.

Lastly, concludes this project by summarizing the effort that has been made to relate entrepreneurship and Greek reality so as to outline the profile of Greek entrepreneurial activity nowadays.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιχειρηματικότητα προσέλκυσε το ενδιαφέρον της οικονομικής επιστήμης από τις απαρχές της ακόμη. Αρκετοί οικονομολόγοι και διάφοροι οργανισμοί ασχολήθηκαν και ασχολούνται μέχρι σήμερα με αυτό το ιδιαίτερο και άξιο προσοχής φαινόμενο.

Ο λόγος που διεξάγεται η παρούσα εργασία για την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, είναι η πρωτοφανής οικονομική κρίση που έχει πλήξει την χώρα. Η Ελλάδα αντιμετώπιζε και αντιμετωπίζει χρόνια διαρθρωτικά και οικονομικά προβλήματα, τα οποία έμεναν στην αφάνεια για πάρα πολλά έτη. Καθώς, λοιπόν, η επιχειρηματικότητα θα μπορούσε να θεωρηθεί ένας από τους βασικότερους, αν όχι ο βασικότερος πυλώνας της κάθε οικονομίας, κρίνεται αναγκαίο να εξετάσουμε πως έχει επηρεαστεί από την ύφεση που έχει ξεσπάσει στη χώρα, και πως μπορεί η ίδια η επιχειρηματικότητα να βοηθήσει στην εξάλειψή της.

Η έννοια της επιχειρηματικότητας καθιερώθηκε το 17ο αιώνα και από τότε συνεχώς εξελίσσεται. Για τους περισσότερους σημαίνει απλά την έναρξη κάποιας επιχείρησης, όμως στη πραγματικότητα είναι πολύ περισσότερα από αυτό.

Κατά τον 18ο αιώνα, η επιχειρηματικότητα είχε αμιγώς οικονομική χροιά και συνδεόταν με τον κίνδυνο που ενείχε η αγορά πρώτων υλών, προϊόντων, κ.ά. σε τιμές καθορισμένες και η πώλησή τους σε τιμές απροσδιόριστες.

Η έννοια διευρύνθηκε τους επόμενους αιώνες, όταν συμπεριέλαβε τη διαχείριση των παραγωγικών συντελεστών. Μόλις στις αρχές του 20ου αιώνα, η επιχειρηματικότητα εμπλουτίστηκε εννοιολογικά με τη διάσταση της καινοτομίας, τη διαχείριση της δυναμικής και της αβεβαιότητας της αγοράς και την άσκηση επιρροής και ελέγχου, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες ταυτίστηκε με την αναγνώριση ευκαιριών, τη δημιουργική αξιοποίηση πόρων, την ίδρυση νέων επιχειρήσεων και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Σύμφωνα, δε, με μια πιο σύγχρονη αντίληψη, η επιχειρηματικότητα είναι νοοτροπία και τρόπος ζωής, είναι η κινητήρια δύναμη που ωθεί τα άτομα να

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

διαφοροποιηθούν, να χαράξουν νέους δρόμους και να προκαλέσουν εξελίξεις νωρίτερα από την εποχή τους ή ταχύτερα από τους υπόλοιπους ανθρώπους.

Στην πραγματικότητα, η επιχειρηματικότητα συνιστά ένα σύμπλεγμα νομικών, διοικητικών, οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών, ψυχολογικών και άλλων όρων και διαδικασιών, με αποτέλεσμα να προσελκύει το ενδιαφέρον επιστημόνων και επαγγελματιών από διάφορους ακαδημαϊκούς και επιχειρηματικούς κλάδους, αντίστοιχα. Η προσέγγιση της έννοιας εξαρτάται τόσο από τη γνωστική και την επαγγελματική αφετηρία κάθε ενδιαφερομένου, όσο και από το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο η επιχειρηματικότητα αναπτύσσεται ή προσδοκείται να αναπτυχθεί.¹

Γενική διαπίστωση είναι ότι τίποτα δεν μπορεί να αναπληρώσει την έλλειψη επιχειρηματικότητας, αφού η εκδήλωση της σε μια οικονομία αποδεικνύεται θεμελιώδους σημασίας όσον αφορά τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει.

¹ Κακαρούχα Π., 2008, «Εγχειρίδιο Επιχειρηματικότητας - για υποψήφιους και νέους επιχειρηματίες», Αθήνα. (Το παρών εγχειρίδιο συνιστά προϊόν της επικοινωνίας και της συνεργασίας με φοιτητές και αποφοίτους του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου λειτουργίας του Γραφείου Ενθάρρυνσης και Υποστήριξης της Νεανικής Επιχειρηματικότητας (Γ΄ ΚΠΣ, Αθηνών, στο πλαίσιο ΕΠΕΑΕΚ II)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ. ΕΝΝΟΙΕΣ & ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο, η προσοχή εστιάζεται στο σύνθετο φαινόμενο της επιχειρηματικότητας με σκοπό να κατανοηθεί η έννοια της μέσα από ορισμούς που της έχουν αποδοθεί κατά καιρούς. Επίσης, εξετάζονται οι βασικές συνιστώσες της επιχειρηματικότητας, δηλαδή οι όροι επιχείρηση, επιχειρηματικός κίνδυνος, επιχειρηματική ευκαιρία και επιχειρηματίας.

1.1 Εισαγωγή στην έννοια της Επιχειρηματικότητας

Η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια έννοια πολυσήμαντη, πολυδιάστατη, πολυσυζητημένη, και αμφιλεγόμενη. Απαντάται από την αρχαιότητα σε όλες τις κοινωνίες και σε πλήθος μορφών, ωστόσο δεν έχει διατυπωθεί ένας οικουμενικά αποδεκτός ορισμός της. Η εύρεση ακριβούς και σαφούς ορισμού της επιχειρηματικότητας παραμένει μια πρόκληση μέχρι και σήμερα. Αυτό δεν συμβαίνει γιατί δεν υπάρχει κάποιος διαθέσιμος ορισμός, αλλά ακριβώς επειδή υπάρχουν τόσοι πολλοί και υπάρχουν αρκετές διαφωνίες μεταξύ τους σχετικά με ορισμένα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας.

Η λέξη «επιχειρηματικότητα» προέρχεται από το ρήμα «επιχειρώ», το οποίο στην ελληνική γλώσσα σημαίνει «δοκιμάζω», «αρχίζω κάποιο έργο», «καταπιάνομαι με κάποια δραστηριότητα», «ενεργώ με συγκεκριμένο τρόπο και στόχο», «προσπαθώ να επιτύχω κάτι». Εξάλλου, ο διεθνώς επικρατών όρος «entrepreneurship» θα μπορούσε να μεταφραστεί κυριολεκτικά ως «παρεμβολή» ή ως «διοίκηση στρατευμάτων στη μάχη». Συνεπώς, η ίδια η έννοια υποδηλώνει ή εμπεριέχει συμπεριφορές και δεξιότητες, οι οποίες αφορούν στην πρωτοβουλία

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

και την απόπειρα για την έναρξη μιας δραστηριότητας, στην οργάνωση και τη μεθόδευση των σχετικών ενεργειών, στην ύπαρξη κάποιου στόχου και στην κινητοποίηση προς την επίτευξή του, δηλαδή για ουσιαστική και δυναμική παρέμβαση στην κοινωνική πραγματικότητα.

Επιπλέον, ως επιχειρηματικότητα μπορεί να θεωρηθεί η σύλληψη και η εκτέλεση μιας ιδέας, η οποία μπορεί να επιφέρει κάποια προστιθέμενη αξία (π.χ. για την κοινωνία, την αγορά), με την αφιέρωση του απαραίτητου χρόνου, την καταβολή ανάλογης προσπάθειας, την ανάληψη των συνοδευτικών οικονομικών, ψυχολογικών και κοινωνικών κινδύνων και τη διαχείριση των αντίστοιχων εκρικών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η ιδέα προκύπτει μέσω της αναγνώρισης και της διάθεσης για οικονομική εκμετάλλευση, κατά τρόπο παραγωγικό, ευκαιριών που αναδεικνύονται από μια κατάσταση ή συγκυρία. Εξάλλου, επιχειρηματικότητα είναι η προσπάθεια μετατροπής μιας πρωτοβουλίας σε αποτέλεσμα και από αυτή τη διαδικασία να προκύψει, συν τοις άλλοις και όχι απαραίτητα, οικονομικό κέρδος.²

1.2 Αντιλήψεις περί Επιχειρηματικότητας

Στη συνέχεια παρουσιάζονται συγκεκριμένοι ορισμοί που έχουν αποδοθεί στον όρο επιχειρηματικότητα. Όπως αναφέρεται από τον Wennekers at al. (2005), η επιχειρηματικότητα ως όρος, αποδίδεται στο γάλλο οικονομολόγο R.Cantillon (1730) ο οποίος ήταν ο πρώτος που αναγνώρισε τον κρίσιμο ρόλο του επιχειρηματία στην οικονομική ανάπτυξη και τον όρισε ως το άτομο που προσπαθεί να εκμεταλλευθεί τη διαφορά τιμών ανάμεσα στην αγορά (με βεβαιωμένη τιμή) και την πώληση των αγαθών με αβεβαιότητα.³

Ο Say (1803) θεωρούσε, επίσης, τον επιχειρηματία κεντρικό άξονα της

² Κακαρούχα Π., 2008, «Εγχειρίδιο Επιχειρηματικότητας - για υποψήφιους και νέους επιχειρηματίες», Αθήνα (Το παρών εγχειρίδιο συνιστά προϊόν της επικοινωνίας και της συνεργασίας μας με φοιτητές και αποφοίτους του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, στο πλαίσιο λειτουργίας του Γραφείου Ενθάρρυνσης και Υποστήριξης της Νεανικής Επιχειρηματικότητας (Γ΄ ΚΠΣ, ΕΠΕΑΕΚ II)

³ Wennekers, S., Thurik, R., van Stel, A. & Noorderhaven, N., 2005, «Uncertainty avoidance and the rate of business ownership across 22 OECD countries, 1976-2000», Institute for Development Strategies, ISSN 05-13)

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

οικονομίας, καθώς και καταλύτη οικονομικής αλλαγής και ανάπτυξης.⁴

Στην επιχειρηματικότητα αναφέρθηκαν επίσης, οι A. Smith (1776), και ο J.Schumpeter (1934), οι οποίοι περιέλαβαν στα μοντέλα τους τον επιχειρηματία ως βασικό παράγοντα, είτε για να τον διακρίνουν από τους εργάτες ως διαχειριστή των πόρων, είτε ως καταλύτη αλλαγών στην οικονομία. Η επιχειρηματικότητα για τον Schumpeter είναι η κύρια πηγή της οικονομικής ανάπτυξης. Ο επιχειρηματικός τύπος είναι το άτομο το καινοτόμο που επινοεί και δημιουργεί νέα προϊόντα και υπηρεσίες, βελτιώνει την αποδοτικότητα, μειώνει το κόστος ή δημιουργεί νέες αγορές. Το κίνητρό του κατά τον εντοπισμό της ευκαιρίας, είναι το κέρδος. Ο ρόλος των επιχειρηματιών είναι να ανανεώνουν και να ανατρέπουν τις συνθήκες παραγωγής, αναζητώντας νέες ανακαλύψεις, νέα πρωτόφαντη τεχνολογία παραγωγής νέων προϊόντων, ή των ήδη υπαρχόντων, με νέο τρόπο παραγωγής⁵.

Αντιθέτως, ο κατά Kirzner επιχειρηματίας είναι κάποιος ο οποίος βρίσκεται σε επιφυλακή για να εντοπίσει επικερδείς ευκαιρίες συναλλαγής. Έχει την ικανότητα να εντοπίζει τους προμηθευτές και τους πελάτες και να δρα ως διαμεσολαβητής. Όταν το προϊόν ή η υπηρεσία έχουν ήδη προσφερθεί και η ευκαιρία φαντάζει αυτονόητη, χρειάζεται κάποιος με πρόσθετη γνώση για να την αναγνωρίσει και να την εκμεταλλευτεί. Ο ρόλος της πληροφόρησης στην αγορά είναι σημαντικός για τον κατά Kirzner επιχειρηματία.

Κατά τον Knight, επιχειρηματίας είναι κάποιος που αναλαμβάνει κινδύνους και ανταμείβεται, δηλαδή απολαμβάνει την απόδοση (κέρδος) για την αβεβαιότητα που επωμίζεται.

Ο Casson αναγνωρίζει ότι ο επιχειρηματίας διαθέτει διαφορετικές ικανότητες από άλλα άτομα, γεγονός που τον καθιστά ικανό να προβαίνει σε κρίσεις και να συντονίζει τους περιορισμένους πόρους.⁶

Ο Shailer (1994), θεωρεί ότι: *«ο όρος «επιχειρηματίας» χρησιμοποιείται πλέον ευρύτατα, με μεγάλη ποικιλία νοημάτων ανά εποχή, ανάλογα με τα συμφέροντα όσων τον χρησιμοποιούν και ότι οι ιδιοκτήτες/μάνατζερ δεν*

⁴ Jean-Baptiste Say, 1803, «A Treatise on Political Economy».

⁵ Schumpeter, J., 1934, «The Theory of Economic Development», Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts

⁶ Deakins, D. & Freel, M., 2007, «Επιχειρηματικότητα», Εκδ. Κριτική, Αθήνα.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

ανταποκρίνονται απαραίτητα σε κάποιον από τους δημοφιλείς σήμερα ορισμούς του επιχειρηματία». ⁷ Ακόμα, υιοθετεί την άποψη ότι η επιχειρηματικότητα είναι διαδικασία και αναφέρεται σε ένα στάδιο κατά το οποίο η εταιρεία διοικείται από τον ιδιοκτήτη-μάνατζερ.

Επίσης ο Ray (1993), θεωρεί ότι η αναζήτηση του πρωτότυπου «επιχειρηματία» έχει τεθεί σε λάθος βάση και πιστεύει ότι: «Δεν υπάρχει κάποιο εμπειρικό εύρημα ή εννοιολογική βάση για να πούμε πολλά σχετικά με τους επιχειρηματίες και την ανάληψη κινδύνων». Θεωρεί ότι πρέπει να επικεντρωθούμε στην ανάπτυξη των ικανοτήτων και στο πως οι μάνατζερ θα τις αποκτήσουν. ⁸

Η έννοια της επιχειρηματικότητας ως διαδικασία έχει, επίσης, τονιστεί και από τους Stevenson και Jarillo (1990), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι: «Η επιχειρηματικότητα είναι μια διαδικασία με την οποία τα άτομα αναζητούν ευκαιρίες ανεξάρτητα από τους πόρους που ελέγχουν». Οι ίδιοι προσεγγίζουν τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του επιχειρηματία, επικεντρώνοντας στο «πως δρουν» οι επιχειρηματίες. ⁹

Σύμφωνα και με τον Timmons (2007), η επιχειρηματικότητα είναι επίσης, μια διαδικασία δημιουργίας ή η σύλληψη μιας ευκαιρίας και η επιδίωξη εκμετάλλευσής της, ανεξάρτητα από τον έλεγχο, ή την κατοχή των μέσων υλοποίησής της. ¹⁰

Η επιχειρηματικότητα ορίζεται ανάλογα με την οπτική (οικονομική ή διοικητική) που τη βλέπει κανείς, όπως π.χ. οι Hebert & Link (1989) που από οικονομικής σκοπιάς θεωρούν ότι επιχειρηματίας είναι εκείνος που αναλαμβάνει τον κίνδυνο και παίρνει αποφάσεις που επηρεάζουν την κατανομή, τον τύπο, τη χρήση των αγαθών, των πόρων, ή των επιχειρήσεων. ¹¹

Για τον P. Drucker (1985), η επιχειρηματικότητα δεν είναι ούτε επιστήμη

⁷ Shailer, G., 1994, «Capitalists and Entrepreneurs in Owner-managed Firms», International Small Business Journal, 12, 3, σελ 33-41.

⁸ Ray, D., 1993, «Understanding the Entrepreneur: Entrepreneurial Attributes, Experience and Skills», Entrepreneurship and Regional Development, 5, 4, σελ 345-47.

⁹ Stevenson, H.H. and Jarillo, J.C., 1990, «A Paradigm of Entrepreneurship: Entrepreneurial Management», Strategic Management Journal, 11, special issue, σελ 17-27.

¹⁰ Timmons, J.A. & Spinelli, S., 2007, «New Venture Creation: Entrepreneurship for the 21st Century», McGraw-Hill, International Edition.

¹¹ Hebert, R.F. & Link, A.N., 1989, «In search of the meaning of entrepreneurship», Small Business Economics, v.1. Σελ. 39-49.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

ούτε τέχνη, είναι πρακτική στην οποία η γνώση αποτελεί το μέσο για την επίτευξη του σκοπού της. Είναι τρόπος συμπεριφοράς παρά χαρακτηριστικό της προσωπικότητας. Σαν πρακτική, στηρίζεται σε μια θεωρία -εν γνώσει ή όχι, εκείνων που την εφαρμόζουν- της οικονομίας και της κοινωνίας που βλέπει την αλλαγή (τεχνολογική, συμπεριφοράς, κλπ.) σαν κάτι το φυσιολογικό και ακριβέστερα, σαν κάτι το υγιές.¹²

Κατά τους Shane και Venkataraman (2000), ο ορισμός της επιχειρηματικότητας στη βάση των χαρακτηριστικών του δυνητικού επιχειρηματία και της αποτελεσματικότητάς του, περιορίζει το εύρος της επιχειρηματικότητας η οποία προσδιορίζεται από ένα πλέγμα σχέσεων μεταξύ των υφιστάμενων ευκαιριών της αγοράς και της επιχειρηματικής δεινότητας του ατόμου. Έτσι ο τομέας της επιχειρηματικότητας *«περιλαμβάνει την έρευνα και τις πηγές ευκαιριών, τις διαδικασίες ανακάλυψης, εκτίμησης, και εκμετάλλευσης ευκαιριών, και το σύνολο των ατόμων που ανακαλύπτουν, αξιολογούν, και εκμεταλλεύονται τις ευκαιρίες»*. Όπως δεν παράγουν όλες οι ευκαιρίες κέρδη, κατά τον ίδιο τρόπο δεν είναι όλοι οι οικονομικοί τομείς εξίσου επικερδείς. *«Αν ένας τυχαίος επιχειρηματίας ξεκινούσε μια επιχείρηση σε συγκεκριμένες δραστηριότητες και όχι σε άλλες, αυτό το άτομο θα ήταν πολύ πιθανό να έχει μια ταχύτατα αναπτυσσόμενη ιδιωτική ή δημόσια εταιρεία»*.¹³

Κατά το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας - Global Entrepreneurship Monitor (GEM), ως επιχειρηματικότητα ορίζεται κάθε προσπάθεια για δημιουργία νέας επιχείρησης ή νέας δραστηριότητας, όπως το ελεύθερο επάγγελμα, η δημιουργία ενός νέου επιχειρηματικού οργανισμού, ή η επέκταση ήδη υπάρχουσας επιχείρησης, που γίνεται από έναν ιδιώτη, ή από επιχειρήσεις που ήδη λειτουργούν.¹⁴

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης) (1998), *«οι επιχειρηματίες είναι οι φορείς της αλλαγής και της ανάπτυξης της οικονομίας της αγοράς, είναι εκείνοι που με τη δράση τους*

¹² Drucker, P., 1990, «Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία», Αγροτικές Συνεταιριστικές Εκδόσεις-Α.Σ.Ε., Θεσσαλονίκη.

¹³ Shane, A. S. & Venkataraman S. 2000, «The promise of entrepreneurship as a field of research», *Academy of Management Review*, v. 25(1). Σελ.217-226.

¹⁴ Ιωαννίδης Σ., Πολίτης Τ., Τσακανίκας Α., 2005, «Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2004-2005», Αθήνα: IOBE.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

δημιουργούν, διαχέουν και εφαρμόζουν καινοτόμες ιδέες, δεν επιδιώκουν να αξιοποιήσουν μόνο τις οικονομικές ευκαιρίες, αλλά έλκονται από την ανάληψη κινδύνου και αρέσκονται να βλέπουν την επιβεβαίωση του προαισθήματός τους».¹⁵

Στην Ελλάδα διαβάζουμε ότι επιχειρηματικότητα είναι η δεξιότητα της οργάνωσης, του σχεδιασμού και της υλοποίησης μιας ιδέας, προκειμένου να προσφερθεί στην αγορά ένα προϊόν ή μια υπηρεσία με τρόπο έξυπνο, πρωτότυπο και ανταγωνιστικό.¹⁶

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο (2003), της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η επιχειρηματικότητα αποτελεί κατά κύριο λόγο νοοτροπία. Πρόκειται για την δραστηριοποίηση και την ικανότητα που έχει ένα άτομο, μεμονωμένα ή στο πλαίσιο ενός οργανισμού, να αναγνωρίζει τις ευκαιρίες και να τις εκμεταλλεύεται προκειμένου να επιτύχει προστιθέμενη αξία ή να έχει οικονομικό όφελος. Η δημιουργικότητα ή η καινοτομία τον βοηθούν να εισέλθει σε μία υπάρχουσα αγορά ή να βελτιώσει την ανταγωνιστική θέση του σ' αυτήν, να αλλάξει ή ακόμη και να δημιουργήσει μια νέα αγορά. Για να αποβεί επιτυχής μία επιχειρηματική ιδέα απαιτείται ικανότητα συνδυασμού της δημιουργικότητας ή της καινοτομίας με τη χρηστή διαχείριση και ικανότητα προσαρμογής μιας επιχείρησης προκειμένου να βελτιστοποιηθεί η ανάπτυξή της κατά την διάρκεια όλων των φάσεων του κύκλου ζωής της. Πρόκειται για μια διαδικασία που ξεπερνά κατά πολύ την καθημερινή διαχείριση και άπτεται των στόχων και της στρατηγικής μίας επιχείρησης.¹⁷

Όπως γίνεται αντιληπτό από την εκτενή αναφορά στο ορισμό της επιχειρηματικότητας, η συνθετότητα του φαινομένου αυτού, ίσως δικαιολογεί γιατί μέχρι τώρα δεν έχει γίνει κοινά αποδεκτός ένας και μόνο ορισμός της. Όλοι συμφωνούν ότι είναι ένα πολύπλευρο φαινόμενο που εκτείνεται από την ανακάλυψη ευκαιριών, μέχρι την έναρξη νέων επιχειρήσεων και την εκτέλεση νέων στρατηγικών πρωτοβουλιών από ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις. Και αν δεν υπάρχει συναίνεση σε έναν ακριβή ορισμό, αυτό δεν είναι λόγω έλλειψης

¹⁵ OECD, 1998, «Fostering Entrepreneurship, the OECD jobs strategy», Paris.

¹⁶ Μαγουλά, Θ., 2003, «Οικονομία – Επιχειρηματικότητα», Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Αθήνα.

¹⁷ Ευρωπαϊκή Ένωση, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003, «Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη», Βρυξέλλες.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

επιθυμίας, αλλά γιατί η επιχειρηματικότητα έχει προσεγγισθεί από αρκετές οπτικές γωνίες.

Σε επόμενα κεφάλαια θα εξεταστεί γιατί τελικά είναι τόσο σημαντική η επιχειρηματικότητα και γιατί υπάρχει τόσο ενδιαφέρον γύρω από αυτή την έννοια. Παρακάτω παρουσιάζονται οι βασικές συνιστώσες της επιχειρηματικότητας.

1.3 Βασικές συνιστώσες της επιχειρηματικότητας

Έννοιες όπως επιχειρηματίας - επιχείρηση, επιχειρηματικό περιβάλλον, επιχειρηματική ιδέα, επιχειρηματική ευκαιρία αποτελούν τις κύριες συνιστώσες της επιχειρηματικότητας. Κρίνεται αναγκαίο αυτές οι έννοιες να αναλυθούν, ώστε να κατανοηθεί εις βάθος, ότι αφορά γύρω από την επιχειρηματικότητα.

Όπως παρατηρείται και παραπάνω, υπάρχουν αναρίθμητοι ορισμοί περί επιχειρηματικότητας, όπου όμως σε όλους υπάρχει ένα κοινό σημείο που παίζει πρωτεύοντα ρόλο και δεν είναι άλλο από την λέξη «επιχειρηματίας». Μια έννοια που χρήζει υψηλής σημασίας όσον αφορά μια επιχείρηση ή ακόμα και ολόκληρη την οικονομία μιας χώρας. Μια έννοια που αποτελεί τον κύριο άξονα προσέγγισης της επιχειρηματικότητας.

Σύμφωνα με την Πράσινη βίβλο, η επιχειρηματικότητα αφορά τα άτομα, τις επιλογές τους και τις ενέργειες στις οποίες προβαίνουν κατά την εκκίνηση, εξαγορά ή λειτουργία μιας επιχείρησης ή τη συμμετοχή τους στη διαδικασία λήψης στρατηγικών αποφάσεων μιας επιχείρησης. Οι επιχειρηματίες αποτελούν μια ανομοιογενή ομάδα και προέρχονται από όλους τους χώρους. Ωστόσο υπάρχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά επιχειρηματικής συμπεριφοράς, συμπεριλαμβανομένης της ετοιμότητας για ανάληψη κινδύνων και της επιθυμίας για ανεξαρτησία και αυτοπραγμάτωση.

Σύμφωνα με τον Park (2004), η επιχειρηματικότητα αποτελεί διαδραστικό συνδυασμό τριών παραγόντων που επηρεάζουν καταλυτικά το χώρο της καινοτομίας, δηλαδή, του επιχειρηματία, της υφιστάμενης γνώσης και εμπειρίας της επιχείρησης και της τεχνολογίας. Δεν πρέπει όμως να παραβλέπεται σε καμία περίπτωση, ο ρόλος του θεσμικού περιβάλλοντος και της κοινωνικής στάσης

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

απέναντι στην επιχειρηματικότητα (θετική ή αρνητική τοποθέτηση, αναγνώριση του ρόλου της στην οικονομική ανάπτυξη, κλπ.).¹⁸

1.3.1 Η επιχείρηση

Η επιχείρηση αποτελεί ουσιαστικό εργαλείο της ελεύθερης οικονομικής δραστηριότητας. Ως επιχείρηση θεωρείται, η οργανωμένη και συστηματική προσπάθεια του ατόμου ή των ατόμων να παράγουν και να πωλούν αγαθά και υπηρεσίες, που ικανοποιούν τις ανάγκες και τις επιθυμίες του ανθρώπου και της κοινωνίας. Ανταμοιβή σ' αυτή την προσπάθεια είναι συνήθως το κέρδος. Η προσπάθεια αυτή απαιτεί από τον επιχειρηματία διάθεση χρόνου και χρήματος χωρίς όμως να είναι εκ των προτέρων διασφαλισμένη η επιτυχία της (επιχειρηματικός κίνδυνος), αφού πρέπει ο ενδιαφερόμενος αγοραστής-καταναλωτής να πεισθεί για την ιδιαίτερη χρησιμότητα του αγαθού (ή της υπηρεσίας), που του προσφέρεται και να το προτιμήσει αγοράζοντάς το, έναντι κάποιου άλλου ή άλλων παρόμοιων, που διατίθενται από άλλες επιχειρήσεις (ανταγωνισμός) στην αγορά.¹⁹

1.3.1.1 Διακρίσεις Επιχειρήσεων

Αναφορικά με τη διάκριση των επιχειρήσεων και τον τρόπο διαχωρισμού τους, έχουν προταθεί κάποια κριτήρια. Από την κατηγορία και το είδος της επιχείρησης θα εξαρτηθεί η μορφή οργάνωσης και ο τύπος της διοίκησης που θα εφαρμοσθεί. Η κατηγοριοποίηση των επιχειρήσεων που βασίζονται σε διάφορα κριτήρια, όπως, οικονομικά, νομικά οργανωτικά κτλ. συνοψίζεται όπως παρακάτω:

Ανάλογα με το μέγεθός τους, οι επιχειρήσεις διακρίνονται σε :

¹⁸ Park, S.J., 2004, «Opportunity recognition & product innovation in entrepreneurial hi-tech start-ups: A new perspective and supporting case study», Elsevier/Technovation, C. P. Skene Centre for Entrepreneurship, Aberdeen Business School, Scotland UK.

¹⁹ Αγαπητός Γ., 2004, «Εγχειρίδιο των Βασικών Οικονομικών Εννοιών», Ιδία Έκδοση, Αθήνα.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

- Μικρές
- Μεσαίες
- Μεγάλες

Εκτός από το μέγεθος μερικά ακόμα βασικά κριτήρια κατάταξης των επιχειρήσεων είναι βάσει: α) ενιαίου κύκλου εργασιών, β) του ετήσιου μέσου όρου του αριθμού των εργαζομένων και γ) την αξία των στοιχείων του ισολογισμού.

Ανάλογα με το αντικείμενο απασχόλησής τους:

Οι επιχειρήσεις διακρίνονται σε τρεις βασικές κατηγορίες και η κάθε μια υποδιαιρείται σε άλλες. Έτσι με βάση αυτό το κριτήριο διακρίνονται σε:

- Πρωτογενούς ή αρχικής παραγωγής (π.χ. γεωργικές, αλιευτικές, επιχειρήσεις εξόρυξης ορυκτού και μεταλλευμάτων κ.α.)
- Δευτερογενούς παραγωγής (μεταποιητικές επιχειρήσεις, βιοτεχνίες και βιομηχανίες)
- Τριτογενούς παραγωγής (επιχειρήσεις κυκλοφορίας αγαθών, υπηρεσίες εμπορικές, τουριστικές τράπεζες κλπ.).²⁰

Αναφορικά με το φορέα και τη νομική τους μορφή:

Κάθε επιχείρηση είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου το οποίο λειτουργεί με συντονισμένες ενέργειες για την επίτευξη του κέρδους. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία οι επιχειρήσεις διακρίνονται σε ατομικές και εταιρικές. Οι εταιρικές επιχειρήσεις χωρίζονται σε προσωπικές, σε εταιρίες κεφαλαίου, συνεταιρισμούς και κοινοπραξίες. Οι προσωπικές εταιρίες διακρίνονται σε ομόρρυθμες, ετερόρρυθμες και αφανής. Το χαρακτηριστικό των ατομικών και προσωπικών επιχειρήσεων είναι η απεριόριστη ευθύνη των φυσικών προσώπων που τις αποτελούν. Δηλαδή σε περίπτωση δυσμενών καταστάσεων όπως πτώχευση δεσμεύεται εκτός από την περιουσία της επιχείρησης και η προσωπική περιουσία των ιδιοκτητών. Ενώ στις επιχειρήσεις κεφαλαίου όπως είναι η ανώνυμη εταιρία η ευθύνη περιορίζεται στην εταιρική περιουσία. Απαραίτητη

²⁰ Τζωρτζάκη Κ. & Α. Τζωρτζάκη, 1992, «Οργάνωση και Διοίκηση».

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

προϋπόθεση για τη σύσταση οποιασδήποτε μορφής εταιρίας είναι η σύνταξη καταστατικού και για συγκεκριμένους τύπους επιχειρήσεων είναι απαραίτητη και η παρουσία συμβολαιογράφου ενώ για άλλους πάλι αρκεί μόνο ένα ιδιωτικό έγγραφο. Ο βασικός στόχος όλων των τύπων επιχειρήσεων είναι η μεγιστοποίηση της αξία τους δηλαδή η δημιουργία πλούτου, η αύξηση και ο πολλαπλασιασμός του αρχικού κεφαλαίου.²¹

1.3.2 Επιχειρηματικός κίνδυνος

Στους παράγοντες, που συντελούν στον επιχειρηματικό κίνδυνο, περιλαμβάνονται οι τιμές των προϊόντων και των πρώτων υλών, το κόστος της εργασίας, οι γενικές οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες (π.χ. τα εισοδήματα), οι προτιμήσεις των καταναλωτών, η εξέλιξη της τεχνολογίας, οι πρωτοβουλίες των ανταγωνιστών κ.ά. Γενικά, μπορεί να επισημανθεί ότι, δεν υπάρχει επιχειρηματική δραστηριότητα χωρίς κίνδυνο. Οι επιχειρήσεις δέχονται να αναλάβουν τους κινδύνους αυτούς γιατί εκτιμούν ως μεγαλύτερη πιθανότητα ότι, θα εισπράξουν κέρδη από τη δραστηριότητά τους αυτή. Μάλιστα, όταν ο κίνδυνος είναι μεγάλος, τότε δέχονται να τον αναλάβουν όταν η προσδοκία είναι ότι θα επιτύχουν υψηλά κέρδη. Η κλιμάκωση της έντασης του κινδύνου δεν είναι ίδια για όλες τις επιχειρήσεις.²² Όλες οι επιχειρηματικές δραστηριότητες, αντιμετωπίζουν αυξημένους κινδύνους. Οι συνηθέστερες κατηγορίες τέτοιων επιχειρηματικών κινδύνων είναι οι ακόλουθες: κίνδυνος από μεταβολές των τιμών της αγοράς (market risk), κίνδυνος πιστοδότησης (credit risk), λειτουργικός κίνδυνος (operational risk), κίνδυνος παραβατικότητας (legal risk), κίνδυνος ρευστότητας (liquidity risk) κ.λπ.

Για την επίτευξη των επιχειρηματικών στόχων, αλλά και για την ανταγωνιστική βιωσιμότητα της επιχείρησης, πρέπει οι κίνδυνοι αυτοί να αναγνωρισθούν, να εντοπισθούν, να εκτιμηθεί σωστά το μέγεθός τους και στη

²¹ Σαΐτη Α. «Στρατηγικό Management Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων και Επιχειρηματικότητα», Πρακτικά 1η Ημερίδας Επιχειρηματικότητας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών.) / Γιαννάτος Γ., Αγγελόπουλος Β., 1995, Business Management, Εκδόσεις Δορυφόρος, Αθήνα.

²² Καλδής Π., «Επιχειρηματικότητα και Ανταγωνιστικότητα», Πρακτικά 1η Ημερίδας Επιχειρηματικότητας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

συνέχεια να διαχειριστούν μέσα από συγκεκριμένες στρατηγικές και πρακτικές, ώστε ο συνολικός κίνδυνος, που αντιμετωπίζει η επιχείρηση να ελαχιστοποιηθεί και να είναι μέσα σε χρηματοοικονομικά αποδεκτό από τη διοίκησή της πλαίσιο.²³

1.3.3 Επιχειρηματική ευκαιρία

Ένα άλλο βασικό γνώρισμα της επιχειρηματικότητας είναι η αναγνώριση της ευκαιρίας και για αυτό αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης πολλών ερευνητών και επιστημόνων στη διεθνή βιβλιογραφία.

Για τον Schumpeter (1934), η αναγνώριση της ευκαιρίας οφείλεται στην εξαιρετική ικανότητα του επιχειρηματία (entrepreneur) να μετασχηματίζει την αγορά,²⁴ για τον McClelland (1961), στην ανάγκη του για επιτεύγματα,²⁵ για τον Rotter (1966), στην ανάγκη του επιχειρηματία να βρίσκεται στο κέντρο της εξουσίας και για άλλους στη διαρκή επιδίωξη του κέρδους.²⁶

Από τις αρχές του 1980, επιχειρήθηκε μια πιο ολιστική προσέγγιση στην έρευνα για την επιχειρηματικότητα (Gartner, 1985 & 1988, Bygrave & Hofer, 1991). Ο Gartner (1985), πρότεινε μια περισσότερο σύνθετη διαδικασία για τη μελέτη της επιχειρηματικότητας ερευνώντας την αλληλεπίδραση ανάμεσα σε τέσσερις παράγοντες, τον επιχειρηματία, τον οργανισμό, το περιβάλλον και τη διαδικασία εγκαθίδρυσης της επιχείρησης, την οποία θεωρεί βασική για την ερμηνεία του φαινομένου της επιχειρηματικότητας.²⁷ Οι Bygrave & Hofer (1991) είδαν τον επιχειρηματία σαν τον πρωτοπόρο και την επιχείρηση σαν τον πραγματικό μηχανισμό αξιοποίησης της ευκαιρίας, της οποίας η αναγνώριση όπως ήδη αναφέραμε, αποτελεί ένα από τα βασικά γνωρίσματα της επιχειρηματικότητας.²⁸

²³ Κανελλόπουλος Χ., 1994, «Διοίκηση Μικρομεσαίων επιχειρήσεων και Επιχειρηματικότητα».

²⁴ Schumpeter, J., 1934, «The Theory of Economic Development», Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

²⁵ McClelland, D.A., 1961, «The Achieving Society», Van Nostrand, Princeton, NJ, USA.

²⁶ Rotter, J.B., 1966, «Generalized Expectancies for internal versus external control of reinforcement», Psychological Monographs: General & Applied, 80.

²⁷ Gartner, B. W., 1985, «A conceptual framework for describing the New Venture Creation», Academy of Management Review, v4 pp. 696-706

²⁸ Bygrave, W.D. & Hofer, C.W., 1991, «Theorizing about entrepreneurship», Entrepreneurship Theory & Practice, v. 16(2). Σελ.13-22.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Τέλος, οι Shaver & Scott (1991), εμβάθυναν περισσότερο στα ψυχογραφικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία, την κλίση και την τάση του να μετασχηματίζει με πρακτικές μεθόδους μια ευκαιρία σε επιχείρηση.²⁹

1.3.4 Ο ρόλος του επιχειρηματία

Ο όρος «επιχειρηματίας» χρησιμοποιείται ευρύτατα, με διαφορετικό περιεχόμενο ανάλογα με το πλαίσιο. Ο ρόλος του επιχειρηματία έχει κατά καιρούς προσδιοριστεί με κριτήρια οικονομικά, κοινωνικά, αλλά και ψυχολογικά. Ο επιχειρηματίας μπορεί να είναι ο ιδρυτής και ο ιδιοκτήτης μιας επιχείρησης, άρα αυτός που συγκεντρώνει, επενδύει και συντονίζει τους διαθέσιμους πόρους. Η συνδρομή του στην οικονομική αλλαγή και ανάπτυξη μπορεί να αποβεί καταλυτική, ενώ η ικανότητα που τον διακρίνει είναι αυτή του εντοπισμού επωφελών ευκαιριών συναλλαγής και της αποκόμισης κέρδους από τη διαμεσολαβητική του λειτουργία. Εξάλλου, ο επιχειρηματίας μπορεί να επινοήσει, δηλαδή να διαμορφώσει δυνητικές ευκαιρίες ακόμη και σε συνθήκες αμφιβολίας, εξαιτίας της οξυδέρκειας, της δημιουργικότητας, του νεωτερισμού και της ευθυκρισίας που τον χαρακτηρίζουν. Η αβεβαιότητα αποτελεί για τον επιχειρηματία ισχυρή πρόκληση, πηγή έμπνευσης και κίνητρο για αλλαγή.³⁰

Ο επιχειρηματίας είναι τελικά, το άτομο μέσω του οποίου βρίσκει την πρακτική της έκφραση η επιχειρηματικότητα, στηρίζεται στην κοινή πολιτική επενδύσεων για έρευνα και τεχνολογία, στην επιλογή νέων και καινοτόμων χώρων δραστηριοποίησης, καθώς και στη μετατροπή των αποτελεσμάτων τους σε εμπορικές επιτυχίες, μαχόμενος ταυτόχρονα για την προστασία των δικαιωμάτων του, χωρίς να εμποδίζει παράλληλα τη διάχυση των ιδεών. (Schumpeter, 1934, Penrose, 1963, Kirzner, 1979, κλπ.)³¹

²⁹ Shaver, K. G. & Scott, L. R., 1991, «Person, process, choice: The psychology of new venture creation», *Entrepreneurship: Theory and Practice*, v. 16(2). Σελ. 23-45.

³⁰ Κακαρούχα Π., 2008, «Εγχειρίδιο Επιχειρηματικότητας - για υποψήφιους και νέους επιχειρηματίες», Αθήνα (Το παρών εγχειρίδιο συνιστά προϊόν της επικοινωνίας και της συνεργασίας μας με φοιτητές και αποφοίτους του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, στο πλαίσιο λειτουργίας του Γραφείου Ενθάρρυνσης και Υποστήριξης της Νεανικής Επιχειρηματικότητας (Γ΄ ΚΠΣ, ΕΠΕΑΕΚ II)

³¹ Kirzner, I.M., 1979, «Perception, opportunity and profit», Chicago, University of Chicago Press. / Penrose, E.T., 1963, «The Theory of the Growth of the Firm», Oxford, Basil Blackwell. /

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Επιθυμεί ακόμη ο επιχειρηματίας, να μην παραμένει σε κάτι μικρό αλλά να προχωρεί, να προσαρμόζει και να προτείνει το διαφορετικό στην αγορά. (Davidsson, 1989)³² Έχει ανάγκη για κεφάλαια ανάπτυξης, πέρα από τα αρχικά δικά του κεφάλαια και των «άτυπων επενδυτών», όπως αποκαλεί το Global Entrepreneurship Monitor (GEM) τους συγγενείς, φίλους και συναδέλφους του. Συναντά δε συνήθως, πολλά εμπόδια για την κάλυψή τους από διάφορους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς και αποτελεί πρόκληση για τον ίδιο να βρει και να πείσει επενδυτές και πιστωτές να χρηματοδοτήσουν την ιδέα του.³³ Η δυνατότητά του να βρει τους αναγκαίους πόρους και να τολμά «με τα λεφτά των άλλων», χωρίς όμως να τα διακυβεύει, θεωρούνται στοιχεία της επιχειρηματικής του ικανότητας.³⁴ Όσον αφορά τους τρόπους χρηματοδότησης, ιδιαίτερα στην Ελλάδα, θα γίνει αναφορά αναλυτικά, σε επόμενο κεφάλαιο.

1.3.4.1 Χαρακτηριστικά που διακρίνουν τον επιτυχημένο επιχειρηματία

Κατά τους Carter, Gartner, Shaver, & Gatewood (2003), έξη είναι τα βασικά χαρακτηριστικά που υποκινούν και διακρίνουν τους επιχειρηματίες από τους «αυτοαπασχολούμενους». Αυτά είναι η καινοτομία (Innovation) και η διαρκής αναζήτηση ευκαιριών, η ανεξαρτησία (independence) και η ανάληψη κινδύνου, η αναγνώριση (recognition), ο ρόλος που επιθυμούν να διαδραματίζουν (π.χ. στο ξεκίνημα και την ανάπτυξη μιας νέας επιχείρησης, αλλά και στην κοινωνία τους), η επιτυχία (success), οι ισχυρές σχέσεις και η εμπειρία και τέλος, η αυτοπραγμάτωση (self-realization), δηλαδή η γνώση του πραγματικού εαυτού τους.³⁵

Οι Chen, Green & Crick (1998) έδειξαν ότι η προσωπική αίσθηση αποτελεσματικότητας (self-efficacy) του ατόμου, δηλαδή, η πίστη στην ικανότητά

Schumpeter, J., 1934, «The Theory of Economic Development», Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts

³² Davidsson, P., 1989, «Continued entrepreneurship and Small Firm Growth», The Economic Research Institute, Stockholm.

³³ Ιωαννίδης Σ., Πολίτης Τ., Τσακανίκας Α., 2005, «Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2004-2005», Αθήνα: IOBE.

³⁴ Kirzner, I.M., 1973, «Competition and entrepreneurship», Chicago, University of Chicago Press.

³⁵ Carter, N.M., Gartner, W.B., Shaver, K.G., Gatewood, E.J., 2003, «The career reasons of nascent entrepreneurs», Journal of Business Venturing, v. 18(1). Σελ. 13-39

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

του να φέρνει εις πέρας ένα έργο, είναι εκείνη που προσδιορίζει σημαντικά την τάση του για ανάληψη επιχειρηματικής πρωτοβουλίας.³⁶

Οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες που χαρακτηρίζονται από την καινοτομικότητα τους, έχουν τη δυνατότητα να βλέπουν αυτά που δεν μπορούν να δουν οι άλλοι και την ικανότητα να τα μεταλλάσσουν σε μηχανισμούς υλοποίησης (επιχειρήσεις) και επιβεβαίωσης του αισθητηρίου τους.³⁷

Σύμφωνα με τον McClelland (1961), οι βασικές ικανότητες του επιτυχημένου επιχειρηματία έχουν ως εξής: 1) προνοητικότητα: πρωτοβουλία και θετική σκέψη, 2) προσανατολισμός σε επιτεύγματα: ικανότητα εντοπισμού και αξιοποίησης των ευκαιριών, 3) δέσμευση έναντι των άλλων.³⁸

Οι Meredith(1982), παραθέτουν και εκείνοι πέντε βασικά γνωρίσματα του επιτυχημένου επιχειρηματία: αυτοπεποίθηση, ανάληψη κινδύνων, ευελιξία, ανάγκη για επιτεύγματα και έντονη επιθυμία για ανεξαρτησία.³⁹

1.4 Γνώσεις για επιχειρηματική δράση

Οι επιχειρηματίες δεν απαιτείται να γνωρίζουν σε βάθος τις επιστήμες αλλά σε εύρος, προκειμένου να είναι σε θέση να σχηματίσουν μια γενική ιδέα και μια συνολική εικόνα, παρά να διαμορφώσουν μια εξειδικευμένη άποψη για κάτι συγκεκριμένο. Επίσης, δεν χρειάζονται ιδιαίτερα ερευνητικές ικανότητες για να αναλύσουν στοιχεία, αλλά μάλλον επικοινωνιακές και κοινωνικές δεξιότητες για να έρθουν σε επαφή με ανθρώπους για την επιτυχή έκβαση της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Έτσι, οι απαραίτητες γνώσεις τους αφορούν:

- Τη λειτουργικότητα του προϊόντος τους
- Την ικανοποίηση των πελατών τους

³⁶Chen, C. Ch., Green, G. P. & Crick, A., 1998, «Does Entrepreneurship Self-efficacy distinguish Entrepreneurs from Managers? », Elsevier, Journal of Business Venturing, v.13.pp.295-316.

³⁷ Timmons, J.A. & Spinelli, S., 2007, «New Venture Creation: Entrepreneurship for the 21st Century», McGraw-Hill, International Edition.

³⁸ McClelland, 1961, D.C., «The Achieving Society», Van Nostrand, NJ.

³⁹ Meredith, G. G., Nelson, R.E., and Neck, P.A., 1982, «The Practice of Entrepreneurship», International Labour Office, Geneva

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

- Τη δυναμική της αγοράς στην οποία απευθύνονται
- Τα στοιχεία Marketing του προϊόντος τους
- Τα χρηματοδοτικά ιδρύματα με τα οποία συνεργάζονται
- Την απόδοση της λειτουργίας της επιχείρησής τους και
- Το νομικό σύστημα μέσα στο οποίο λειτουργούν

Επίσης, οι απαραίτητες δεξιότητές τους αφορούν:

- Την ικανότητα διοίκησης του έργου που αναλαμβάνουν
- Την ικανότητά τους να αντιλαμβάνονται δεδομένα προϋπολογισμών
- Τη χρήση των νέων τεχνολογιών (Η/Υ, κ.λπ.)
- Την ικανότητα επικοινωνίας και κινητοποίησης των ανθρώπων
- Τις διαπραγματευτικές τους ικανότητες

Πολλοί υποστηρίζουν ότι ο επιχειρηματίας... γεννιέται, ενώ άλλοι υποστηρίζουν πώς η επιχειρηματικότητα... γεννά επιχειρηματίες.⁴⁰

⁴⁰ Deakins, D. & Freel, M., 2007, «Επιχειρηματικότητα», Εκδ. Κριτική, Αθήνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΚΚΙΝΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο η προσοχή στρέφεται στη διαδικασία της επιχειρηματικότητας, διερευνώντας με λεπτομέρεια κάποια θέματα που αφορούν στην επιχειρηματική εκκίνηση.

Η διαδικασία εκκίνησης και ανάπτυξης μπορεί να διαρκέσει αρκετά. Οι αρχικές επιχειρηματικές ιδέες χρειάζονται χρόνο για να διατυπωθούν, να αποτελέσουν αντικείμενο έρευνας, να αντληθούν κεφάλαια και να βρεθούν συνεταίροι, ενώ μπορεί να βελτιωθούν σημαντικά μέχρι την εκκίνηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Κάθε εκκίνηση επιχειρηματικής δραστηριότητας αποτελεί μοναδικό γεγονός. Οι συνθήκες που συμβάλλουν στην επιτυχία είναι απροσδιόριστες και μπορεί να διαφέρουν για κάθε ένα επιχειρηματία, ωστόσο η παρέμβαση και η υποστήριξη μπορούν βοηθήσουν την διαδικασία εκκίνησης.

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται, επίσης, αναφορά σε θέματα σχετικά με την έρευνα, την ανάπτυξη, το σχεδιασμό και την υλοποίηση επιχειρηματικών σχεδίων στο πλαίσιο εκκίνησης μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας. Παρουσιάζονται, επίσης ζητήματα που αφορούν τις πηγές χρηματοδότησης επιχειρήσεων κατά την επιχειρηματική εκκίνηση. Πριν όμως εξεταστούν τα ζητήματα που αφορούν την διαδικασία επιχειρηματικής εκκίνησης, κρίνεται απαραίτητο να προσδιοριστεί που μπορεί να αναπτυχθεί η επιχειρηματικότητα και τι εννοούμε όταν μιλάμε για εφαρμογή της επιχειρηματικότητας.⁴¹

⁴¹ Deakins, D. & Freel, M., 2007, «Επιχειρηματικότητα», Εκδ. Κριτική, Αθήνα.

2.1 Εφαρμογές επιχειρηματικότητας

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο, η επιχειρηματικότητα μπορεί να αναπτυχθεί σε οποιονδήποτε τομέα και είδος επιχείρησης. Εφαρμόζεται στους αυτοαπασχολούμενους και στις επιχειρήσεις οποιουδήποτε μεγέθους σε όλες τις φάσεις του κύκλου ζωής μιας επιχείρησης, από τη φάση εκκίνησης έως την ανάπτυξη, τη μεταβίβαση, την παύση λειτουργίας ή την επανέναρξη λειτουργίας. Η επιχειρηματικότητα αφορά τις επιχειρήσεις όλων των κλάδων, τεχνολογικών ή παραδοσιακών, τις μικρές και τις μεγάλες επιχειρήσεις ανεξαρτήτως ιδιοκτησιακού καθεστώτος: οικογενειακές επιχειρήσεις, επιχειρήσεις εισηγμένες στο χρηματιστήριο, επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας ή μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, που συχνά πραγματοποιούν σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες. Όταν μιλάμε λοιπόν για εφαρμογή της επιχειρηματικότητας, εννοείται η δραστηριοποίηση και η ικανότητα που έχει ένα άτομο, μεμονωμένα ή στο πλαίσιο ενός οργανισμού, να αναγνωρίζει τις ευκαιρίες και να τις εκμεταλλεύεται προκειμένου να επιτύχει προστιθέμενη αξία ή να έχει οικονομικό όφελος. Η δημιουργικότητα ή η καινοτομία τον βοηθούν να εισέλθει σε μία υπάρχουσα αγορά ή να βελτιώσει την ανταγωνιστική θέση του σ' αυτήν, να αλλάξει ή ακόμη και να δημιουργήσει μια νέα αγορά. Για να αποβεί επιτυχής απαιτείται ικανότητα συνδυασμού της δημιουργικότητας ή της καινοτομίας με τη χρηστή διαχείριση. Πρόκειται για μια διαδικασία που ξεπερνά κατά πολύ την καθημερινή διαχείριση: άπτεται των στόχων και της στρατηγικής.⁴²

Ακόμη, σημειώνεται ότι υπάρχουν δύο είδη επιχειρηματικότητας. Η επιχειρηματικότητα που προκύπτει από τα στελέχη υφιστάμενης επιχείρησης και ονομάζεται ενδοεπιχειρηματικότητα (intrapreneurship) και η επιχειρηματικότητα που αφορά τη δημιουργία και ανάπτυξη νέας επιχείρησης (start up) από μεμονωμένο άτομο που ονομάζεται επιχειρηματίας⁴³ και είναι το άτομο που δημιουργεί καινούρια αξία (καινοτομία ή επιχείρηση).⁴⁴

⁴² Ευρωπαϊκή Ένωση, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003, «Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη», Βρυξέλλες.

⁴³ Π. Ε. Πετράκης, 2004, «Επιχειρηματικότητα», Εκδόσεις Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα.

⁴⁴ Bruyat, C. and Julien, P., 2001, «Defining the field of research in entrepreneurship», Journal of Business Venturing, Vol. 16, Iss. 2, Σελ.165-180.

2.2 Στάδια της διαδικασίας επιχειρηματικής εκκίνησης

Η διαδικασία εκκίνησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας μπορεί να αναλυθεί σε διάφορα στάδια τα οποία παρουσιάζονται ως εξής:

- Διαμόρφωση της ιδέας
- Αναγνώριση ευκαιρίας
- Σχεδιασμός και προετοιμασία πριν από την έναρξη
- Είσοδος στην επιχειρηματικότητα
- Έναρξη εργασιών και μετέπειτα ανάπτυξη

Καθένα από τα στάδια περιλαμβάνει διάφορους παράγοντες που θα επηρεάσουν τη διαδικασία. Μπορεί να ενθαρρύνουν την περαιτέρω ανάπτυξη ή να επιδράσουν αρνητικά, υποχρεώνοντας, ενδεχομένως, τον νέο επιχειρηματία να τερματίσει την διαδικασία. Οι παράγοντες θα περιλαμβάνουν τη φύση του τοπικού περιβάλλοντος, την κουλτούρα, την πρόσβαση σε χρηματοδότηση, τα τοπικά δίκτυα υποστήριξης, τα υποδείγματα προς μίμηση και την υποστήριξη και ενθάρρυνση του επιχειρηματικού πνεύματος. Στην πράξη, κάθε στάδιο μπορεί να επηρεάζεται από πλήθος παραγόντων όπως παραδείγματος χάριν, την ψυχολογική κατάσταση του επιχειρηματία, κάποιες νοητικές διεργασίες και προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως η αντοχή και η επιμονή στην υπέρβαση εμποδίων.⁴⁵

2.3 Ανάλυση σημαντικών σημείων των σταδίων επιχειρηματικής εκκίνησης

2.3.1 Διαμόρφωση της επιχειρηματικής ιδέας

Όσον αφορά το πρώτο στάδιο σχετικά με την διαμόρφωση επιχειρηματικών ιδεών μπορεί να ειπωθεί ότι αυτή θα επηρεαστεί από την προηγούμενη εμπειρία, εάν υπάρχει, την κατάρτιση, την εκπαίδευση και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του νέου επιχειρηματία. Αυτή η συσσώρευση γνώσης,

⁴⁵ Deakins, D. & Freel, M., 2007, «Επιχειρηματικότητα», Εκδ. Κριτική, Αθήνα.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

δεξιοτήτων και εμπειρίας ονομάζεται «ανθρώπινο κεφάλαιο».⁴⁶

Ένας άλλος παράγοντας που φαίνεται να επηρεάζει την διαμόρφωση ιδεών είναι η δημιουργικότητα. Σύμφωνα με τον Clegg (1999), δημιουργικότητα είναι η ικανότητα σύνδεσης προηγούμενα άσχετων μεταξύ τους πραγμάτων ή ιδεών. Το δημιουργικό άτομο θα σκέφτεται πολύπλευρα (δηλαδή οριζόντια) και όχι κάθετα (θέτοντας δηλαδή μονοσήμαντα το πρόβλημα), θα αντιλαμβάνεται πολλές πιθανές αποκλίνουσες λύσεις αντί να επικεντρώνει σε μια μοναδική σύγκλιση, θα χρησιμοποιεί την φαντασία και όχι τη λογική.⁴⁷ Οι ιδέες χρειάζονται χρόνο για να τελειοποιηθούν. Ωφελούνται με τη συζήτηση με άλλους, την έρευνα, τη συγκέντρωση πληροφοριών και την ανάδραση. Συνεπώς το να είναι κανείς δημιουργικός αποτελεί απλώς τμήμα της διαδικασίας. Πρέπει να αναπτυχθούν πρόσθετες δεξιότητες, που μπορούν να πάρουν τις βασικές ιδέες, να τις τροποποιήσουν και να τις τελειοποιήσουν (ίσως μετά από εκτεταμένη έρευνα) προτού τελικά οι ιδέες γίνουν νέες, βιώσιμες επιχειρηματικές εκκινήσεις.

Σχετικά με την δημιουργία και ανάπτυξη υγιών επιχειρήσεων οι εμπειρικές μελέτες που ασχολούνται με τα χαρακτηριστικά των ατόμων σε σχέση με την ανάπτυξη επιχειρηματικότητας, εκτός από το «ανθρώπινο κεφάλαιο» με ότι περιλαμβάνει αυτό, μελετούν και το ρόλο του «οικονομικού κεφαλαίου» στην ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η σημασία του οικονομικού κεφαλαίου (επίπεδο πλούτου, εισόδημα κλπ.), προσεγγίζεται από τους μελετητές ως προς τη δημιουργία και τη βιωσιμότητα της επιχείρησης.

Γενικά όμως στις έρευνες δεν έχει διαπιστωθεί τι είναι περισσότερο σημαντικό για την επιβίωση μιας επιχείρησης, το ανθρώπινο ή το οικονομικό κεφάλαιο. Είναι όμως βέβαιο ότι η βιωσιμότητα της επιχείρησης εξαρτάται σε κάποιο βαθμό και από τις δύο μορφές κεφαλαίου, ανθρώπινου και οικονομικού.⁴⁸

2.3.2 Αναγνώριση ευκαιρίας

Στη συνέχεια, όσον αφορά το δεύτερο στάδιο σχετικά με την αναγνώριση

⁴⁶ Becker, G. S., 1962, «Investment in Human Capital», Journal of Political Economy, 70 σελ 9-49.

⁴⁷ Clegg, B., 1999, «Creativity and Innovation for Managers», Butterworth-Heinemann, Οξφόρδη.

⁴⁸ Deakins, D. & Freel, M., 2007, «Επιχειρηματικότητα», Εκδ. Κριτική, Αθήνα.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

των ευκαιριών σημειώνεται ότι η μετατροπή μιας ιδέας σε επιχειρηματική ευκαιρία είναι το κλειδί της επιτυχίας της διαδικασίας δημιουργίας επιχειρήσεων. Το πέρασμα από το στάδιο της ιδέας στην εκμετάλλευση της ευκαιρίας προϋποθέτει την ύπαρξη πολλών στοιχείων. Το οικονομικό περιβάλλον πρέπει να ευνοεί, η κουλτούρα πρέπει να ενδείκνυται για ανάληψη κινδύνων, ενώ ο νέος επιχειρηματίας πρέπει να διαθέτει αυτοπεποίθηση για να υλοποιήσει μια ιδέα που θεώρησε ότι κρύβει ευκαιρίες. Οι ευκαιρίες γεννιούνται από την αλλαγή. Η αλλαγή μπορεί να είναι πολιτική, οικονομική, κοινωνική, δημογραφική και τεχνική. Η ιδέα πρέπει να είναι κατάλληλη για την ευκαιρία. Σε αυτό το στάδιο επιδρούν επίσης, και οι πολιτισμικές στάσεις απέναντι στον κίνδυνο και στην αποτυχία. Οι πολιτισμικοί παράγοντες είναι απροσδιόριστοι και είναι δύσκολο να μετρηθούν, αλλά βοηθούν για να προσδιοριστεί κατά πόσο ο επιχειρηματίας ο οποίος έχει μια ιδέα -που έχει δηλαδή αναγνωρίσει μια ευκαιρία- θα ενθαρρυνθεί ή θα αποθαρρυνθεί από τη προσπάθεια του να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία του. Αν η αποτυχία επισύρει βαριά τιμωρία, όπως συμβαίνει παραδείγματος χάριν στο Ηνωμένο Βασίλειο, τότε ο φόβος της αποτυχίας ενδέχεται να λειτουργήσει περιοριστικά στην όλη διαδικασία.⁴⁹

2.3.3 Σχεδιασμός και προετοιμασία πριν από την έναρξη

Στο τρίτο στάδιο, το οποίο αφορά τον σχεδιασμό και την προετοιμασία της επιχειρηματικής εκκίνησης πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχουν παράγοντες όπου ο συνδυασμός τους θα είναι σημαντικός για την τελική επιτυχία της νεοσύστατης επιχείρησης. Τέτοιοι σημαντικοί παράγοντες είναι η έρευνα, η λήψη πληροφοριών, η άντληση επαρκούς χρηματοδότησης, καθώς και ο ρόλος και η επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου.

Οι Davidsson και Honig (2003), έχουν παρατηρήσει ότι: «Από επιχειρηματικής άποψης, το κοινωνικό κεφάλαιο παρέχει δίκτυα που διευκολύνουν την αποκάλυψη ευκαιριών, καθώς και τον εντοπισμό, τη συγκέντρωση και την κατανομή των σπάνιων πόρων». Καταλήγουν στο

⁴⁹ Reynolds, P. and White, S., 1997, «The Entrepreneurial Process: Economic Growth, Men, Women, and Minorities», Quorum, Westport.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

συμπέρασμα ότι οι πηγές κοινωνικού κεφαλαίου είναι σημαντικές για την πρόβλεψη της εκκίνησης επιχειρηματικής δραστηριότητας.⁵⁰

Για τις νέες επιχειρηματικές προσπάθειες που τελικά αποτυγχάνουν, υποστηρίζεται ότι συνήθως ένας από τους κύριους λόγους για τα υψηλά ποσοστά αποτυχίας τέτοιων προσπαθειών είναι η ανεπάρκεια κεφαλαίων.⁵¹

Προετοιμασία σημαίνει ανεύρεση κατάλληλης διοικητικής ομάδας με συμπληρωματικές ικανότητες. Τα ευρήματα ερευνών για την εκκίνηση τέτοιων ομάδων δείχνουν ότι πλεονεκτούν σε σύγκριση με τους ανεξάρτητους επιχειρηματίες, επειδή επιτυγχάνεται το συνταίριασμα των ικανοτήτων κάθε μέλους μέσα στην ομάδα.⁵² Ωστόσο, τα ευρήματα επιδέχονται αμφισβήτηση. Ο Oakey (1995), κατέληξε στο συμπέρασμα ότι στις μικρές επιχειρήσεις νέας τεχνολογίας τις καλύτερες επιδόσεις παρουσίαζαν όσες είχαν μόνο ένα ιδρυτή.⁵³ Οι εκκινήσεις ομάδων έχουν αποτελέσει επίκεντρο της πολιτικής δημιουργίας «βέλτιστων πρακτικών» (best practises), ωστόσο πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι είναι σημαντικό να επιτυγχάνεται το κατάλληλο «μίγμα» δεξιοτήτων και ικανοτήτων στην προτεινόμενη διοικητική ομάδα. Έρευνες κατέδειξαν ότι η διαδικασία «συνταιριάσματος» είναι κρίσιμη ώστε οι σχέσεις να είναι πετυχημένες, και ότι επηρεάζει τόσο την ανάπτυξη όσο και την αποδοτικότητα της επιχείρησης.⁵⁴

2.3.4 Είσοδος στην επιχειρηματικότητα

Όσον αφορά το τέταρτο στάδιο το οποίο είναι η είσοδος στην επιχειρηματικότητα και η έναρξη των εργασιών, πρέπει να τονιστεί ότι η χρονική στιγμή εισόδου είναι σημαντική. Παρά τα πλεονεκτήματα για όσους κινούνται

⁵⁰ Davidsson, P. And Honig, B., 2003, «The Role of Social and Human Capital Among Nascent Entrepreneurs», *Journal of Business Venturing*, 18, 3, σελ 301-31.

⁵¹ Cressy, R., 1996, «Small Business Failure: Failure to Fund or Failure to Learn? », Centre for SMEs, University of Warwick, Κοβέντρι.

⁵² Vyakarnam, S., Jacobs, R. and Handleberg, J., 1997, «The Formation and Development of Entrepreneurial Teams in Rapid Growth Business», Research Conference, Babson College, Boston.

⁵³ Oakey, R.P., 1995, «High Technology New firms: Variable Barriers to Growth», Paul Chapman Publishing, London.

⁵⁴ Deakins, D., Mileham, P. and O'Neil, E., 1998, «The Role and Influence of Non-executive Directors in Growing Small Firms», ACCA research report, ACCA, London.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

πρώτοι, η πολύ γρήγορη εκκίνηση μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την ανεπάρκεια σε πελάτες, κάνοντας πολύ δύσκολη την απόδοση της επένδυσης.

Ο χρονισμός είναι κρίσιμος εάν αναμειγνύονται ζητήματα προστασίας δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο επιχειρηματίας που έχει ένα προϊόν ή μια νέα διαδικασία πρέπει να αποφασίσει εάν και πότε θα κατοχυρώσει την ευρεσιτεχνία. Η διαδικασία κατοχύρωσης είναι δαπανηρή και χρονοβόρα, αλλά η απόκτηση πατέντων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την εξασφάλιση επίσημων ή ανεπίσημων Επιχειρηματικών Κεφαλαίων Υψηλού Κινδύνου(ΕΚΥΚ).

Η ανάπτυξη της στρατηγικής εισόδου αποτελεί σημαντικό τμήμα της έναρξης των εργασιών μιας νέας επιχείρησης. Θα πρέπει να δοθεί προσοχή στην τοποθέτηση του προϊόντος στην αγορά (μάρκετινγκ). Η σημαντική αυτή σχέση ανάμεσα στο μάρκετινγκ και στην επιχειρηματικότητα έχει επισημανθεί από αρκετούς συγγραφείς.⁵⁵

2.3.5 Έναρξη εργασιών και μετέπειτα ανάπτυξη

Τέλος, το πέμπτο στάδιο αφορά την μετέπειτα ανάπτυξη μετά την είσοδο. Όπως έχει ήδη αναφερθεί η ανάπτυξη κατά το πρώιμο στάδιο αποτελεί κρίσιμη φάση για τον νέο επιχειρηματία, όπως, επίσης, κρίσιμα σημεία είναι και η προετοιμασία και ο προγραμματισμός πριν από την επιχειρηματική εκκίνηση.

Ο επιχειρηματίας είναι άμαθος, και πρέπει σύντομα να μάθει να καταλαβαίνει τους πελάτες, τους προμηθευτές, τις ταμειακές ροές και πώς να αντιμετωπίζει τους άλλους εταίρους στη νέα επιχείρηση, στους οποίους μπορεί να περιλαμβάνονται διάφοροι χρηματοδότες.

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που αντιμετωπίζει μια νέα επιχείρηση είναι η αξιοπιστία. Μια επιχείρηση καινούργια, ιδίως σε ανταγωνιστικές αγορές, σημαίνει ότι οι πελάτες περιμένουν να δουν ποιότητα για να δείξουν εμπιστοσύνη. Από την άλλη οι προμηθευτές θα είναι απρόθυμοι να χορηγήσουν εμπορικές πιστώσεις και οι τράπεζες δεν θα είναι διατεθειμένες να

⁵⁵ Π.χ Carons, D., Cromie, S., Mc Gowan, P. And Hill, J., 1995, «Marketing and Entrepreneurship in SMEs: An Innovative Approach», Prentice-Hall, London.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

προσφέρουν ουσιαστικές πιστωτικές διευκολύνσεις. Στο σημείο αυτό, για τον νέο επιχειρηματία, ίσως θα ήταν σωστή κίνηση το να αναπτύξει αποτελεσματικές στρατηγικές ώστε να ξεπεραστεί αυτή η έλλειψη αξιοπιστίας.

Το στάδιο της ανάπτυξης μετά την είσοδο περιλαμβάνει κάποιους παράγοντες τους οποίους οι νέοι επιχειρηματίες μπορεί να μην είναι προετοιμασμένοι να αντιμετωπίσουν ή υποεκτιμούν την σημαντικότητα τους. Οι επιχειρηματίες του πρώιμου σταδίου μπορεί να πάσχουν από ένα είδος μυωπίας, καθώς κατά κάποιο τρόπο επικεντρώνονται υπέρμετρα στο προϊόν ή στην υπηρεσία, αντί να δίνουν προσοχή στη στρατηγική εισόδου και τοποθέτησης του προϊόντος στην αγορά με καινοτομικούς τρόπους, ώστε να συναγωνιστεί τις ήδη εδραιωμένες εταιρείες, οι οποίες έχουν παγιωμένη φήμη.

Τέλος, επισημαίνεται ότι η κάθε εκκίνηση δημιουργίας επιχείρησης είναι μια πολύμορφη και πολύπλοκη διαδικασία. Παρόλο που η παρέμβαση στη διαδικασία εκκίνησης και δημιουργίας επιχειρήσεων ενδέχεται να είναι αναποτελεσματική και τελικά όχι τόσο πολύτιμη, η στοχευμένη στήριξη μπορεί να αποδειχθεί ευεργετική και να βελτιώσει την ποιότητα, αν όχι και την ποσότητα, των νεοσύστατων επιχειρήσεων.⁵⁶

Σε επόμενα κεφάλαια θα γίνει διεξοδική αναφορά για την κατάσταση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα σήμερα, με ακριβή ποσοστά και μελέτες που έχουν διεξαχθεί γύρω από τα επιχειρηματικά εγχειρήματα.

2.4 Επιχειρηματικό Σχέδιο

Οι περισσότεροι νέοι επιχειρηματίες, θεωρούν ότι για να δημιουργήσουν μια επιχείρηση απαιτείται συνήθως μια καλή ιδέα και σκληρή δουλειά. Όμως, στη σημερινή έντονα ανταγωνιστική εποχή, είναι απαραίτητος ο επιχειρηματικός σχεδιασμός και η γνώση όλων των διαδικασιών που απαιτούνται για τη λειτουργία μιας επιχείρησης, μικρής ή μεγάλης.

Για το σκοπό αυτό, συστήνεται η σύνταξη ενός επιχειρηματικού σχεδίου

⁵⁶ Deakins, D. & Freel, M., 2007, «Επιχειρηματικότητα», Εκδ. Κριτική, Αθήνα.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

το οποίο θα αποτελέσει την πυξίδα για την καθοδήγηση του εκάστοτε επιχειρηματία. Ένα επιχειρηματικό σχέδιο περιγράφει τη μέθοδο διαχείρισης μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας σε μια καθορισμένη χρονική περίοδο. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να αναφέρεται είτε στις λειτουργίες μιας μικρής ατομικής επιχείρησης είτε μιας πολύ μεγάλης. Το χρονικό διάστημα που αναφέρεται μπορεί να είναι από 3-5 χρόνια ανάλογα, μια και η πρόβλεψη για μεγαλύτερο διάστημα δεν είναι εύκολη.

2.4.1 Σπουδαιότητα του επιχειρηματικού σχεδίου

Το επιχειρηματικό σχέδιο αποτελεί ένα πολύ σημαντικό εργαλείο για τον επιχειρηματία, τα στελέχη της επιχείρησης αλλά και τους δυνητικούς επενδυτές καθώς:

- Παρέχει τη δυνατότητα καλύτερου προγραμματισμού και σχεδιασμού στον επιχειρηματία
- Χρησιμεύει ως μηχανισμός παρακολούθησης της πορείας της επιχείρησης
- Μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τη λήψη στρατηγικών αποφάσεων
- Βοηθά στην εκτίμηση της βιωσιμότητας της επιχείρησης
- Αποτελεί χρήσιμο βοήθημα για την προσέλκυση δυνητικών επενδυτών και τη συγκέντρωση κεφαλαίου
- Συμβάλλει στον εντοπισμό ευκαιριών και τον ανασχεδιασμό των λειτουργιών σε περίπτωση λαθών

Το επιχειρηματικό σχέδιο πρέπει να δίνει επίσης τη δυνατότητα στο νέο επιχειρηματία να απαντήσει στα παρακάτω τρία απλά ερωτήματα:

- Σε ποιο σημείο βρίσκεται την στιγμή του σχεδιασμού;
- Σε ποιο σημείο θέλει να βρεθεί σε ορισμένο χρόνο;
- Με ποια μέσα και ποιους πόρους θα το κατορθώσει;

Παρόλο που οι πληροφορίες τις οποίες περιέχει ένα επιχειρηματικό σχέδιο βασίζονται σε σημαντικό βαθμό σε προβλέψεις, η διαδικασία σύνταξης και

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

υλοποίησης του, βοηθά ιδιαίτερα το νέο επιχειρηματία στην παράκαμψη τυχόν εμποδίων που θα συναντήσει, καθώς και την αποφυγή λαθών.

Στην Ελλάδα, η σύνταξη ενός επιχειρηματικού σχεδίου για την ίδρυση και τη λειτουργία μιας επιχείρησης, εθεωρείτο μέχρι πρόσφατα μη απαραίτητη. Κυριότεροι λόγοι για την αντίληψη αυτή είναι η απουσία φορέων που χρηματοδοτούν τα αρχικά στάδια λειτουργίας μιας επιχείρησης (εταιρίες κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών, θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων κλπ.), η έλλειψη ενδιαφέροντος από τον τραπεζικό τομέα και η περιορισμένη έως ανύπαρκτη κατάρτιση των υποψήφιων νέων επιχειρηματιών.

Τα τελευταία χρόνια όμως, επειδή το επιχειρηματικό περιβάλλον έχει βελτιωθεί, έχουν αναπτυχθεί ενδιάμεσοι φορείς υποστήριξης της επιχειρηματικότητας, και υλοποιείται σημαντικός αριθμός χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων στήριξης των επιχειρήσεων, η ανάγκη σύνταξης επιχειρηματικού σχεδίου αυξάνεται ολοένα, παρά τις αδυναμίες των επιχειρηματιών να συντάξουν ένα αξιόλογο επιχειρηματικό σχέδιο.⁵⁷

Ο σχεδιασμός και η σύνταξη του επιχειρηματικού σχεδίου θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα προσεκτικής έρευνας και προγραμματισμού. Το επιχειρηματικό σχέδιο είναι μέρος της συνεχούς διαδικασίας στρατηγικού σχεδιασμού για τον επιχειρηματία και την επιχείρηση, είτε εκπονείται για μια νεοσύστατη είτε για μια υφιστάμενη επιχείρηση. Το επιχειρηματικό σχέδιο θα πρέπει να θεωρείται τμήμα της όλης διαδικασίας έρευνας και όχι κατάληξη της.

Σήμερα διατίθεται πλήθος οδηγιών και εγχειριδίων για τη διαδικασία επιχειρηματικού σχεδιασμού από τράπεζες, φορείς επιχειρηματικότητας και οικονομοτεχνικούς συμβούλους. Η υποβολή ενός υποτυπώδους επιχειρηματικού σχεδιασμού αποτελεί πλέον προαπαιτούμενο για κάθε νεοσύστατη επιχείρηση η οποία επιδιώκει να χρηματοδοτηθεί από τράπεζες ή άλλες πηγές. Οι εκάστοτε επιχειρηματίες δεν πρέπει ποτέ να ξεχνούν ότι το επιχειρηματικό σχέδιο εκπονείται αρχικά για τους ίδιους και επομένως θα πρέπει πρωτίστως να

⁵⁷ Αναπτυξιακή Ηρακλείου ΑΕ, 2007, «Οδηγός Επιχειρηματικότητας». [Ο οδηγός έχει γραφεί από την ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΑΕ (ΑΝ.Η. ΑΕ) στα πλαίσια του έργου "PRAXIS", που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ελληνική Κυβέρνηση (Πρόγραμμα INTERREG IIIC)]

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

ικανοποιεί αποτελεσματικά τις ανάγκες τους κατά τη λήψη στρατηγικών αποφάσεων στην επιχείρηση.

2.4.2 Δομή και σύνταξη του επιχειρηματικού σχεδίου

Στην παρούσα εργασία δεν κρίνεται απαραίτητο να γίνει ανάλυση στη δομή και την σύνταξη του επιχειρηματικού σχεδίου, καθώς είναι ένα κομμάτι αρκετά σύνθετο, το οποίο ποικίλει από επιχείρηση σε επιχείρηση. Είναι ένας παράγοντας δευτερεύουσας σημασίας στην συγκεκριμένη εργασία, αλλά πρωτεύουσας σημασίας όσον αφορά την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Επισημαίνεται ότι, κάθε επιχειρηματικό σχέδιο θα πρέπει να περιλαμβάνει κάποια τυποποιημένα τμήματα για τους στόχους και τους σκοπούς, την ανάλυση του ανταγωνισμού, τη στρατηγική τοποθέτησης στη αγορά και την ανάλυση SWOT- ΔΑΕΑ (Δυνάμεις-Αδυναμίες-Ευκαιρίες-Απειλές). Τα εκάστοτε τμήματα ενός επιχειρηματικού σχεδίου ποικίλουν ανάλογα με τη φύση και τον κλάδο της εκάστοτε επιχείρησης όπου και απαιτείται διαφορετικό επιχειρηματικό σχέδιο. Το κάθε επιχειρηματικό σχέδιο οφείλει να είναι ευέλικτο και μοναδικό, οπότε δεν υπάρχει συγκεκριμένο πρότυπο που να ταιριάζει σε όλα τα είδη των επιχειρήσεων.⁵⁸

Τα διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι δυνητικοί επιχειρηματίες στο ξεκίνημα της δραστηριότητας τους, όπως αναφέρθηκε και στην έναρξη των εργασιών (κεφάλαιο 2), μπορούν σε μεγάλο εύρος να περιοριστούν, αν η νέα επιχείρηση επωφεληθεί το εύρος της πληροφόρησης που διατίθεται σήμερα.

Η ποιότητα του τελικού επιχειρηματικού σχεδίου θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις τεχνικές έρευνας που θα εφαρμοστούν. Ο σχεδιασμός και η μέθοδος της έρευνας θα εξαρτηθεί από τους στόχους και τις επιδιώξεις που καλείται να πραγματοποιήσει. Κρίσιμο σημείο είναι να κατανοηθεί πόσο σημαντική και πόσο χρήσιμη είναι η διεξαγωγή μιας έρευνας στην προσπάθεια σχεδιασμού

⁵⁸ Deakins, D. & Freel, M., 2007, «Επιχειρηματικότητα», Εκδ. Κριτική, Αθήνα.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

ενός επιχειρηματικού σχεδίου. Βέβαια, με δεδομένους τους περιορισμούς ως προς τους πόρους και το χρόνο, ο δυνητικός επιχειρηματίας ενδεχομένως να διαθέτει ελάχιστες επιστημονικές γνώσεις για την διεξαγωγή της έρευνας.

Σε κάθε περίπτωση όμως, το επιχειρηματικό σχέδιο οφείλει να βασίζεται σε προσεκτική έρευνα και να έχει συνοχή, ώστε να μπορεί να είναι ικανό να λειτουργήσει ως πολύτιμο και μακροχρόνιο εργαλείο για την εκάστοτε επιχείρηση.

2.5 Χρηματοδότηση επιχείρησης

Η χρηματοδότηση μιας επιχείρησης, ιδιαίτερα νεοσύστατης, αποτελεί μια από τις κύριες παραμέτρους για την επιτυχημένη λειτουργία της. Ο επιχειρηματίας και η επιχείρηση έχουν στη διάθεση τους εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης. Η μεγάλη ανάπτυξη της τεχνολογίας και η απελευθέρωση των αγορών τα τελευταία χρόνια, επέτρεψε την ανάπτυξη ενός μεγάλου αριθμού χρηματοδοτικών εργαλείων και χρηματοοικονομικών λύσεων. Ο νέος επιχειρηματίας πρέπει να μελετήσει αρκετά όλες τις υφιστάμενες δυνατότητες, λόγω του ότι οι συνθήκες και ο ανταγωνισμός που επικρατούν, μπορούν να μεταβάλλουν αυτές τις δυνατότητες, που αφορούν την εύρεση της ιδανικότερης λύσης, σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Οι τρόποι και οι πηγές χρηματοδότησης καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα, το οποίο θα ήταν δύσκολο να αναπτυχθεί στην παρούσα εργασία. Έτσι, αναφέρονται οι πιο συνήθεις πηγές χρηματοδότησης, ώστε να γίνει κατανοητό το πόσο σημαντικό ρόλο παίζουν στην εκκίνηση επιχειρηματικής δραστηριότητας και στην μετέπειτα πορεία μιας επιχείρησης. Εξετάζονται, λοιπόν, τα χρηματοδοτικά εργαλεία που προσφέρονται από τους διάφορους οργανισμούς και που αναπτύχθηκαν στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια.

Σε επόμενα κεφάλαια, θα προσδιοριστεί πώς τελικά αυτή η πορεία, των επιχειρήσεων μπορεί να επηρεάσει την οικονομία μιας χώρας και θα αναλυθούν σημαντικά ζητήματα που αφορούν τον ρόλο και τη συμβολή των επιχειρήσεων, μικρομεσαίων και μη, στην οικονομική μεγέθυνση.

2.5.1 Πηγές χρηματοδότησης επιχειρήσεων

Ένα σημαντικό σημείο, που αφορά την δραστηριοποίηση του εκάστοτε επιχειρηματία, στα πλαίσια επιχειρηματικής εκκίνησης, είναι να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες που αφορούν τον τρόπο με τον οποίο θα επιλέξει να χρηματοδοτήσει την επιχείρησή του κ παράλληλα να αναλάβει τον κίνδυνο που μπορεί να κρύβει η οποιαδήποτε επιλογή χρηματοδότησης. Έτσι, συνεχίζοντας παρουσιάζονται συνοπτικά οι κύριες πηγές χρηματοδότησης που μπορεί να επιλέξει ο επιχειρηματίας σύμφωνα με τις ανάγκες της επιχείρησής του και ανάλογα το μέγεθος της.

Οι βασικές πηγές χρηματοδότησης⁵⁹ έχουν ως εξής:

2.5.1.1 Τραπεζικά δάνεια

Οι τράπεζες αποτελούν την κύρια πηγή χρηματοδότησης για τις μικρές ιδίως επιχειρήσεις, εφόσον υπάρχουν οι απαραίτητες εγγυήσεις. Οι τράπεζες δανείζουν κυρίως σε υφιστάμενες επιχειρήσεις που έχουν ένα παρελθόν πωλήσεων, κερδών και ικανοποιημένων πελατών και ελέγχουν τις ταμειακές ροές και την ύπαρξη εγγυήσεων. Για τις νεοσύστατες επιχειρήσεις, απαιτούνται συνήθως προσωπικές εγγυήσεις από τους ιδιοκτήτες. Τα δάνεια των τραπεζών βασίζονται κυρίως στο κυκλοφορούν και πάγιο ενεργητικό ή στις ταμειακές ροές της επιχείρησής και ποικίλουν (δάνεια με εγγύηση αποθέματα, γραμμάτια εισπρακτέα, εξοπλισμό, ακίνητη περιουσία κ.α., και μπορεί να είναι δάνεια με πιστωτικά όρια, μακροπρόθεσμα ή προσωπικά).

2.5.1.2 Νέοι χρηματοπιστωτικοί θεσμοί

- Χρηματοδοτική Μίσθωση (Leasing)

⁵⁹ Αναπτυξιακή Ηρακλείου ΑΕ, 2007, «Οδηγός Επιχειρηματικότητας». [Ο οδηγός έχει γραφεί από την ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΑΕ (ΑΝ.Η. ΑΕ) στα πλαίσια του έργου "PRAXIS", που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ελληνική Κυβέρνηση (Πρόγραμμα INTERREG IIIC)]

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Ο θεσμός του *Leasing*, σαν μέθοδος χρηματοδότησης εισήχθη στην Ελλάδα το 1986 (Ν.1665/86) και έχει αναπτυχθεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες, με ένα σημαντικό ποσοστό επενδύσεων που πραγματοποιούνται να βασίζονται σε αυτόν. Υπάρχουν πολλές μορφές *leasing* (π.χ. αναπτυξιακό-φορολογικό-λειτουργικό-εξαγορών και συγχωνεύσεων), αλλά η βασική ιδέα παραμένει η ίδια, δηλαδή η απόκτηση της χρήσης κεφαλαιουχικών αγαθών, κινητών ή ακινήτων με ολική χρηματοδότηση της αξίας τους χωρίς ανάγκη άμεσης εκταμίευσης από τον επενδυτή.

Στην ουσία, ο επιχειρηματίας εκμισθώνει ένα αντικείμενο, κινητό ή ακίνητο για ορισμένη χρονική περίοδο, καταβάλλοντας μια περιοδική αμοιβή (μίσθωμα) στους επενδυτές. Όταν αυτή η περίοδος λήξει, ο εκμισθωτής έχει την δυνατότητα να ανανεώσει τη μίσθωση ή να αγοράσει το εκμισθούμενο αντικείμενο. Στην περίπτωση του *leasing*, οι συναλλασσόμενοι είναι τρεις, ο κατασκευαστής του παγίου στοιχείου, ο εκμισθωτής που αγοράζει ή κατέχει το πάγιο στοιχείο και ο μισθωτής που αποκτά το δικαίωμα χρήσης με αντάλλαγμα μια ή περισσότερες πληρωμές. Παραδείγματα εταιρειών *leasing* στην Ελλάδα, που ανήκουν σε τράπεζες είναι οι ATE LEASING, ALPHA LEASING AE, ΕΘΝΙΚΗ LEASING κ.α.

➤ Κεφάλαια Επιχειρηματικών Συμμετοχών (Venture Capital)

Ο θεσμός αυτός πρωτοεμφανίστηκε στις ΗΠΑ μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και στη συνέχεια μεταφέρθηκε και στην Ευρώπη ενώ έφτασε στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του '80, με την ψήφιση του νόμου 1775/88. Αυτός ο τρόπος χρηματοδότησης για την ίδρυση, ανάπτυξη ή εξαγορά μιας επιχείρησης, αφορά στην απόκτηση τμήματος του μετοχικού κεφαλαίου μιας εταιρείας, από τον επενδυτή, σαν αντάλλαγμα για την παροχή χρηματοδότησης.

Σύμφωνα με την Ένωση Ελληνικών Εταιριών Επιχειρηματικών Κεφαλαίων, η κεφαλαιακή ενίσχυση μιας επιχείρησης είναι δυνατή τόσο σε αρχικό στάδιο (εκκίνηση) όσο και σε μεταγενέστερο (ανάπτυξη). Οι εταιρείες *Venture Capital* αποβλέπουν σε αποδόσεις που είναι ανάλογες του επιχειρηματικού κινδύνου που αναλαμβάνουν.

Επιπλέον το *Venture Capital*, χρησιμοποιείται και στην περίπτωση μεταβίβασης της εταιρικής ιδιοκτησίας είτε σε μετόχους μειοψηφίας είτε σε ομάδες

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

στελεχών των εταιρειών, προσφέροντας την απαιτούμενη χρηματοδότηση για την επίτευξη των επιχειρηματικών τους στόχων. Αυτού του είδους η χρηματοδότηση συνήθως πραγματοποιείται μέσω αύξησης μετοχικού κεφαλαίου.

Ο θεσμός αυτός έχει οδηγήσει σε εντυπωσιακή ανάπτυξη πολλές από τις επιχειρήσεις που τον αξιοποίησαν. Παραδείγματα τέτοιας μορφής χρηματοδότησης για ανάπτυξη στην Ελλάδα, αποτελούν οι εταιρείες Goody's, Γερμανός και Chipita, ενώ στο εξωτερικό, οι Microsoft Amazon.com και Yahoo.

Ο συγκεκριμένος τρόπος χρηματοδότησης αναπτύσσεται με υψηλούς ρυθμούς παγκοσμίως, ενώ σύμφωνα με αποτελέσματα ερευνών, οι εταιρείες που τον χρησιμοποιούν αναπτύσσονται ταχύτερα από τους ανταγωνιστές τους.

Υπάρχουν πολλά πλεονεκτήματα των επιχειρηματικών κεφαλαίων, έναντι άλλων τρόπων χρηματοδότησης. Μερικά από αυτά είναι η μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση άρα ισχυρή κεφαλαιακή βάση, το μοίρασμα του κινδύνου και της επιτυχίας μέσα από την συνεργασία, η παροχή συμβουλών σε θέματα στρατηγικής οργάνωσης και χρηματοοικονομικής διοίκησης, η χρησιμοποίηση εκτεταμένων δικτύων επαφών με στόχο την προσέλκυση πελατών και αναζήτηση στρατηγικών συμμάχων κ.α.

Όμως, επειδή οι εταιρείες επιχειρηματικών κεφαλαίων αναλαμβάνουν σημαντικούς κινδύνους, προσδοκώντας υψηλές αποδόσεις από τις επενδύσεις τους, απαιτούν από τις επιχειρήσεις που θα επενδύσουν να πληρούν κάποια επενδυτικά κριτήρια, εφόσον πρώτα έχουν πραγματοποιήσει ενδελεχή έλεγχο. Αυτά τα κριτήρια μπορεί να σχετίζονται με τη θέση της επιχείρησης, το μέγεθος της επένδυσης, το στάδιο της εταιρείας και τη δομή της επένδυσης.

Οι εταιρείες *Venture Capital* συνήθως αναζητούν καινοτόμες δυναμικές επιχειρήσεις, επιχειρήσεις με ικανή διοίκηση και εταιρική διακυβέρνηση και δομή, και επιχειρήσεις όπου οι επενδύσεις τους θα έχουν προοπτικές ρευστοποίησης. Ο επιχειρηματίας δεν θα πρέπει να αποθαρρύνεται αν μια εταιρεία επιχειρηματικού κεφαλαίου δεν επιθυμεί να επενδύσει την εταιρεία του, αφού η τυχόν απόρριψη μπορεί να μην σχετίζεται με την ποιότητα της επιχείρησης αλλά με το γεγονός ότι ίσως δεν ικανοποιεί τα ιδιαίτερα επενδυτικά κριτήρια.

- Πρακτορεία Επιχειρηματικών Απαιτήσεων (Factoring)

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Το *Factoring* είναι μια νέα μορφή παροχής χρηματοδοτικών υπηρεσιών. Σύμφωνα με την Ένωση Ελληνικών Τραπεζών πρόκειται για τριμερή συνεργασία μεταξύ ενός προμηθευτή, των πελατών του και μιας εταιρείας *factoring*, η οποία με αμοιβή αναλαμβάνει την διαχείριση, τη λογιστική παρακολούθηση και την είσπραξη των εκδιδόμενων, από τον προμηθευτή, τιμολογίων με χορήγηση προκαταβολών επί της αξία αυτών. Επίσης, υπό προϋποθέσεις μπορεί να αναληφθεί η κάλυψη του πιστωτικού κινδύνου του προμηθευτή.

Υπάρχουν διάφορα είδη *factoring*. Τέτοια είναι το εγχώριο *factoring*, το οποίο καλύπτει ανάγκες της επιχείρησης στην εγχώρια αγορά, το εξαγωγικό και το εισαγωγικό *factoring*, τα οποία καλύπτουν ανάγκες της επιχείρησης στην διεθνή αγορά.

Οι επιχειρήσεις που μπορούν να κάνουν χρήση των υπηρεσιών *factoring* πρέπει να έχουν τα εξής χαρακτηριστικά: 1) Να παρουσιάζουν αναπτυσσόμενη κερδοφόρα δραστηριότητα. 2) Να πραγματοποιούν πωλήσεις με βραχυπρόθεσμη πίστωση. 3) Να έχουν ευρύ αριθμό πελατών με επαναληπτική και καλή αγοραστική συμπεριφορά. 4) Να εκδίδουν τιμολόγια με σημαντική μέση αξία. Η συμφωνία με μια εταιρεία *factoring* και η παροχή του κατάλληλου, κατά περίπτωση, μίγματος υπηρεσιών διαμορφώνει και το ανάλογο κόστος συνεργασίας. Το ύψος της προμήθειας εξαρτάται από την αναβαλλόμενη ομάδα των αγοραστών-πελατών, τον αριθμό και τη μέση αξία των τιμολογίων, καθώς και την διάρκεια της μέσης πιστωτικής περιόδου. Παραδείγματα εταιρειών *factoring* που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα είναι οι ABS FACTORS, ΕΜΠΟΡΙΚΗ FACTORING ΑΕ, ΛΑΪΚΗ FACTORING κ.α.

➤ Θερμοκοιτίδες Επιχειρήσεων

Οι *Θερμοκοιτίδες Επιχειρήσεων (Business Incubators)*, είναι φορείς ιδιωτικοί ή κρατικοί, που προσφέρουν σε νέες, συνήθως, επιχειρήσεις χώρο εγκατάστασης, χρηματοδότηση καθώς και άλλες υπηρεσίες όπως χρήση εξοπλισμού, συμβουλευτικές υπηρεσίες, υποστήριξη σε θέματα λογιστικά, νομικά και φοροτεχνικά, μάρκετινγκ και προβολής, εύρεσης προσωπικού και γενικά οτιδήποτε σχετίζεται με την ανάπτυξη της επιχείρησης και τη βιωσιμότητα της.

Σε αντάλλαγμα, η εταιρεία της *Θερμοκοιτίδας* αποκτά ένα ποσοστό της

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

εταιρείας με δυνατότητα συμμετοχής στη διοίκηση. Η κύρια αποστολή της *Θερμοκοιτίδας* είναι να βοηθήσει τη νέα επιχείρηση ώστε να φτάσει σε ένα επίπεδο ανάπτυξης, πέρα από το οποίο, συνήθως αποχωρεί ώστε να βρει άλλο χώρο εγκατάστασης καθώς και άλλο χρηματοδότη. Η χρονική διάρκεια της παραμονής στη *Θερμοκοιτίδα* είναι 2-3 χρόνια.

Στην Ελλάδα, η δημιουργία ιδιωτικών *Θερμοκοιτίδων*, χρηματοδοτήθηκε τα τελευταία χρόνια, μέσα από το πρόγραμμα «ΕΛΕΥΘΩ» στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη (συμμετοχή 50% του ιδιωτικού τομέα). Παραδείγματα *Θερμοκοιτίδων* στην Ελλάδα είναι: Η i-cube A.E., η i4G (Incubation for Growth), η *Θερμοκοιτίδα Νέων Επιχειρήσεων Χανίων* που δημιουργήθηκε από τον ΕΟΜΜΕΧ (Ελληνικός Οργανισμός Μικρών-Μεσαίων Επιχειρήσεων & Χειροτεχνίας) κ.α.

➤ Τεχνολογικά Πάρκα

Τα *Επιστημονικά Τεχνολογικά Πάρκα (ΕΤΕΠ)*, είναι ένας θεσμός που ξεκίνησε από την Αμερική μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, ενώ στην Ευρώπη εισήχθη στις αρχές της δεκαετίας του '70. Κύριος στόχος τους είναι η μεταφορά τεχνολογίας και η περιφερειακή ανάπτυξη, μέσα από τη διασύνδεση ερευνητικών και ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, τοπικών φορέων και επιχειρήσεων. Στην Ελλάδα, τα πρώτα Πάρκα εμφανίστηκαν στις αρχές της δεκαετίας του '90 με χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την ελληνική κυβέρνηση. Σήμερα, λειτουργούν 7 ΕΤΕΠ στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα, το Βόλο, τα Ιωάννινα και το Ηράκλειο Κρήτης. Όλα τα ΕΤΕΠ διαθέτουν *Θερμοκοιτίδα* και μπορούν να φιλοξενήσουν επιχειρήσεις, ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια ίδρυσης τους.

Όπως διαπιστώθηκε από την εκτενή αναφορά στις εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης, που έχουν εισαχθεί στην χώρα μας τα τελευταία χρόνια, ο δυνητικός ή ο υφιστάμενος επιχειρηματίας θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός και αρκετά ενημερωμένος όσον αφορά την επιλογή του τρόπου χρηματοδότησης της επιχείρησής του. Υπάρχουν πάρα πολλοί τρόποι χρηματοδότησης, όπου ο εκάστοτε επιχειρηματίας οφείλει να γνωρίζει, ώστε να κάνει την καταλληλότερη, για αυτόν, επιλογή. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η επιχειρηματικότητα αφορά τα

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

άτομα και τις επιλογές τους, την εκμετάλλευση ευκαιριών και την σωστή διαχείριση του κινδύνου. Έτσι, αν ο επιχειρηματίας προβεί στις σωστές ενέργειες για μια καλή και επιτυχημένη πορεία της επιχείρησής του, αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την σωστή λειτουργία της επιχείρησης, της οποίας η ανάπτυξη θα συμβάλλει στα οφέλη, οικονομικά και όχι μόνο, του επιχειρηματία αλλά και της οικονομίας, της χώρας, όπου υπάγεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ & ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ

Στο κεφάλαιο αυτό, εξετάζεται η σπουδαιότητα ύπαρξης της επιχειρηματικότητας, η συμβολή της στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, καθώς επίσης και οι δυσκολίες και τα εμπόδια στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Ακόμα παρουσιάζονται τα σημαντικότερα οικονομικά αποτελέσματα που επιφέρει η ανάπτυξη επιχειρηματικότητας.

3.1 Η σπουδαιότητα ύπαρξης της επιχειρηματικότητας

Αρχικά, υποστηρίζεται η άποψη ότι υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στην επιχειρηματικότητα και την οικονομική μεγέθυνση. Υποστηρίζεται επίσης, ότι οι μικρές, κυρίως, επιχειρήσεις, συμβάλλουν άμεσα στην απασχόληση και στο εισόδημα και ότι ενεργούν ως εντολοδόχοι αλλαγής και αποτελούν πηγές καινοτομικής δραστηριότητας. Ανάμεσα στους κύριους υποστηρικτές αυτής της άποψης, είναι το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας (GEM).

Ωστόσο, η σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και οικονομικής μεγέθυνσης δεν είναι τόσο ξεκάθαρη. Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η επιχειρηματικότητα «προκαλεί» οικονομική ανάπτυξη. Σε αυτό το σημείο, εμφανίζεται ένα κρίσιμο ερώτημα, το οποίο θα έρθει να δώσει απαντήσεις όσον αφορά στην εκδήλωση ενδιαφέροντος γύρω από την έννοια της επιχειρηματικότητας: Γιατί τελικά είναι σημαντική η επιχειρηματικότητα; Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο, η επιχειρηματικότητα συμβάλλει στα εξής⁶⁰:

⁶⁰Ευρωπαϊκή Ένωση, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003, «Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη», Βρυξέλλες

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

- Η επιχειρηματικότητα συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στην ανάπτυξη

Οι νέες και μικρές επιχειρήσεις δημιουργούν όλο και περισσότερες θέσεις εργασίας έναντι των μεγάλων επιχειρήσεων. Οι χώρες που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη αύξηση στα ποσοστά επιχειρηματικότητας τείνουν να παρουσιάζουν και τη μεγαλύτερη μείωση των ποσοστών ανεργίας. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, οι ταχέως αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις συνέβαλαν σημαντικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Για παράδειγμα, στις Κάτω Χώρες στο διάστημα μεταξύ 1994 και 1998, το 8% των ταχέως αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων δημιούργησαν το 60% των νέων θέσεων εργασίας στο πλαίσιο υφιστάμενων επιχειρήσεων. Στις Ηνωμένες Πολιτείες 350.000 ταχέως αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις δημιούργησαν τα δύο τρίτα όλων των νέων θέσεων εργασίας στο διάστημα 1993 και 1996. Έτσι προκύπτει ότι η επιχειρηματικότητα συμβάλλει σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη παρόλο που η αύξηση του ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν) επηρεάζεται και από πολλούς άλλους παράγοντες. Η επιχειρηματικότητα μπορεί, επίσης, να συμβάλλει στην ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στις περιφέρειες εκείνες που παρουσιάζουν υστέρηση στην ανάπτυξη, στην ενθάρρυνση της οικονομικής δραστηριότητας και δημιουργίας θέσεων εργασίας ή στην ένταξη ανέργων ή μειονεκτούντων ατόμων στην ενεργό ζωή.

- Η επιχειρηματικότητα βασικός παράγοντας ανταγωνιστικότητας

Νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, που αφορούν την ίδρυση μιας νέας επιχείρησης ή τον αναπροσανατολισμό μιας υπάρχουσας (π.χ. μετά τη μεταβίβαση μιας επιχείρησης σε ένα νέο ιδιοκτήτη), δίνουν ώθηση στην παραγωγικότητα. Αυξάνουν την ανταγωνιστική πίεση αναγκάζοντας άλλες επιχειρήσεις να αντιδράσουν βελτιώνοντας τις επιδόσεις τους ή καινοτομώντας. Οι υψηλότερες επιδόσεις ή καινοτομία των επιχειρήσεων σε επίπεδο οργάνωσης, μεθόδων, προϊόντων, υπηρεσιών ή αγορών, βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

της οικονομίας συνολικά. Η διαδικασία αυτή προσφέρει στους καταναλωτές πλεονεκτήματα χάρη στην αύξηση των επιλογών και στη μείωση των τιμών.

- Η επιχειρηματικότητα απελευθερώνει το δυναμικό του ατόμου

Η άσκηση ενός επαγγέλματος δεν αποτελεί απλά και μόνο μέσο προσπορισμού χρημάτων. Υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή επαγγελματικής σταδιοδρομίας, όπως είναι η ασφάλεια, το επίπεδο ανεξαρτησίας, η ποικιλία καθηκόντων και το ενδιαφέρον που παρέχει η εργασία. Η επιδίωξη υψηλότερων εισοδηματικών επιπέδων μπορεί να παρακινήσει τα άτομα να θέσουν «υψηλότερους στόχους», όπως η αυτοπραγμάτωση και η ανεξαρτησία, μέσω της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Από έρευνα της Βρετανίας σχετικά με τους οικογενειακούς προϋπολογισμούς προκύπτει ότι, εκτός από τα υλικά κίνητρα (χρήματα και κοινωνική θέση), η επιλογή του να γίνει κάποιος επιχειρηματίας βασίζεται και στην αυτοπραγμάτωση (ελευθερία, ανεξαρτησία και πρόκληση). Για ορισμένους, οι οποίοι δεν επιτυγχάνουν να βρουν μία «συνήθη» θέση εργασίας που να τους καλύπτει, η επιλογή να γίνουν επιχειρηματίες ενδεχομένως να οφείλεται εν μέρει ή και εξ ολοκλήρου σε οικονομική ανάγκη. Το να γίνουν επιχειρηματίες ίσως τους δίνει την ελπίδα ότι θα μπορέσουν να βελτιώσουν τη θέση τους. Από έρευνες έχει διαπιστωθεί ότι, η επαγγελματική ικανοποίηση μεταξύ επιχειρηματιών είναι υψηλότερη από ότι μεταξύ μισθωτών.

- Η Επιχειρηματικότητα και οι κοινωνικές επιταγές

Οι επιχειρηματίες αποτελούν την κινητήρια δύναμη της οικονομίας της αγοράς και τα επιτεύγματά τους προσφέρουν στην κοινωνία πλούτο, θέσεις εργασίας και στους καταναλωτές ποικιλία επιλογών. Ανταποκρινόμενες στις αυξανόμενες προσδοκίες της κοινής γνώμης όσον αφορά τον αντίκτυπο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην κοινωνία και στο περιβάλλον, πολλές μεγάλες εταιρείες υιοθέτησαν επίσημες στρατηγικές για την εταιρική κοινωνική ευθύνη, που συνεπάγεται την προαιρετική ενσωμάτωση κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων στην επιχειρηματική πρακτική και στη συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα μέρη, εφόσον οι επιχειρήσεις αναγνωρίζουν πλέον ότι η

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

υπεύθυνη επιχειρηματική στάση συμβάλλει στην επιχειρηματική επιτυχία. Η στάση αυτή μπορεί να περιλαμβάνει, για παράδειγμα, τη δέσμευση για την αύξηση της παραγωγικής δραστηριότητας κατά έναν φιλικό προς το περιβάλλον τρόπο, «οικολογική αποδοτικότητα», ή για το σεβασμό των θεμάτων που συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον των καταναλωτών και για την προώθηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας κατά έναν φιλικό προς τους καταναλωτές τρόπο. Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜΜΕ) επιδεικνύουν «υπεύθυνο επιχειρηματικό πνεύμα» με έναν πιο άτυπο τρόπο αλλά ωστόσο αποτελούν τον κεντρικό ιστό για πολλές κοινωνίες. Η επιχειρηματικότητα μπορεί επίσης να διαδραματίσει θετικό ρόλο στην αποτελεσματική παροχή υπηρεσιών στον τομέα της υγείας, της εκπαίδευσης και της κοινωνικής πρόνοιας. Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των ενδιαφερομένων μερών στη διαχείριση και παροχή παρόμοιων υπηρεσιών, βελτιώνοντας την καινοτομία και τον προσανατολισμό προς τους πελάτες. Μια παρόμοια προσέγγιση μπορεί να συμπληρώσει τους δημόσιους πόρους και να επεκτείνει το φάσμα των υπηρεσιών που προσφέρονται στους καταναλωτές.

3.2 Δυσκολίες και εμπόδια στην ανάπτυξη επιχειρηματικότητας

Η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, ιδίως όταν αφορά την ίδρυση και τη λειτουργία μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, συχνά αναστέλλεται εξαιτίας πλήθους δυσκολιών και εμποδίων⁶¹ που δεσμεύουν την δράση του επιχειρηματία και συνοψίζονται ως εξής:

- Διοικητικές δυσκολίες και γραφειοκρατία κατά την έναρξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας ή και κατά τη λειτουργία της επιχείρησης.

α) Ο Δημόσιος Τομέας & η Δημόσια Διοίκηση

⁶¹ Υπουργείο Οικονομίας & Οικονομικών, 2006, «Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007-2013», Αθήνα. / Ευρωπαϊκή Ένωση, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003, «Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη», Βρυξέλλες.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Οι επιχειρηματίες στο σύνολο τους, εξακολουθούν να θεωρούν τους διοικητικούς φραγμούς ως τη βασική τροχοπέδη στην έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο, όταν ζητήθηκε από τους Ευρωπαίους, στο πλαίσιο έρευνας του Ευρωβαρομέτρου, να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με τα εμπόδια που τίθενται στην έναρξη μιας επιχείρησης, το 69% συμφώνησε ως προς τον σύνθετο χαρακτήρα των υφιστάμενων διοικητικών διαδικασιών. Οι διοικητικές διαδικασίες για τη δημιουργία μιας επιχείρησης έχουν ήδη αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.

Σύμφωνα με το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ), ο τρόπος λειτουργίας της Δημόσιας Διοίκησης και οι ρυθμίσεις και διαδικασίες που διέπουν τις συναλλαγές των πολιτών και των επιχειρήσεων με τις δημόσιες υπηρεσίες ασκούν καθοριστικό ρόλο για την ποιότητα ζωής και για την επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις. Η διαφανής, αποτελεσματική και υπεύθυνη λειτουργία του δημόσιου τομέα αποτελεί, ολοένα και περισσότερο στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, καθοριστική προϋπόθεση για την ανάπτυξη της οικονομίας. Η σημαντικότερη, ίσως, επίδραση του δημόσιου τομέα στην ανάπτυξη οικονομικής δραστηριότητας, συνδέεται με την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών του Δημοσίου, το πρόβλημα της γραφειοκρατίας.

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), η γραφειοκρατία στην Ελλάδα προκαλεί απώλεια στο ΑΕΠ κατά μία μονάδα ετησίως. Στην Ελλάδα, όσον αφορά στην ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών της Δημόσιας Διοίκησης, διαπιστώνεται ότι η οργανωτική δομή και η λειτουργία του δημόσιου τομέα εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από μειωμένη αποτελεσματικότητα. Έτσι, παρά τις όποιες μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες που αναλήφθηκαν, δεν έγινε δυνατός ακόμα ο πλήρης εκσυγχρονισμός του. Η διάρθρωσή του χαρακτηρίζεται, σε πολλές περιπτώσεις, από πολύπλοκο κανονιστικό πλαίσιο και πολυδιάσπαση αρμοδιοτήτων μεταξύ μεγάλου αριθμού υπηρεσιών και επιπέδων διοίκησης. Ακόμη, η διοίκηση του ανθρώπινου δυναμικού εξακολουθεί, παρά τις επιμέρους παρεμβάσεις, να χαρακτηρίζεται από εγγενείς αδυναμίες (μειωμένη υποκίνηση, ανεπαρκή κινητικότητα, τυπολατρία κλπ.) που πρέπει να αντιμετωπισθούν περαιτέρω προκειμένου να

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

συμβάλει στην προσφορά υψηλότερης ποιότητας υπηρεσιών.

Τέλος, οι μέθοδοι και οι διαδικασίες διαχείρισης του δημοσίου τομέα εξακολουθούν να μην είναι αποτελεσματικές αφού δεν αξιοποιούν πλήρως σύγχρονα και αποδοτικά συστήματα διοίκησης και συνεπώς δεν μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη της οικονομίας και την εξυπηρέτηση του πολίτη. Η προώθηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης σε συγκεκριμένους τομείς, προσκρούει στην αδυναμία κάποιων φορέων της δημόσιας διοίκησης να διαχειρισθούν αποτελεσματικά τα συστήματα αυτά και να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητες που προσφέρουν οι Τεχνολογίες Πληροφορίας & Επικοινωνίας (ΤΠΕ) για τη βελτίωση των υπηρεσιών του δημοσίου.

β) Γραφειοκρατία

Το ΕΣΠΑ υπογραμμίζει ότι το μέγεθος της γραφειοκρατίας είναι το πιο συνηθισμένο πρόβλημα που διαπιστώνουν οι ελληνικές επιχειρήσεις. Ενώ το επιχειρηματικό περιβάλλον εξελίσσεται, οι απαραίτητες προσαρμογές της σχετικής νομοθεσίας παρουσιάζουν καθυστέρηση και όλες αυτές οι διαδικασίες μεταφράζονται σε σημαντικά κόστη, μείωση της ανταγωνιστικότητας και της αποδοτικότητας για τις επιχειρήσεις. Παράλληλα, δυνητικό εμπόδιο για την είσοδο στην αγορά νέων επιχειρήσεων είναι η λήψη σχετικών αδειών από τις κανονιστικές αρχές. Το ΕΣΠΑ τονίζει ακόμη ότι, ο περιττός φόρτος εργασίας, το κόστος και η συντήρηση της γραφειοκρατίας συνιστούν μεγάλο διαχειριστικό βάρος και οικονομικό κόστος για τους συναλλασσόμενους με τη δημόσια διοίκηση, πολίτες και επιχειρήσεις. Σε συνδυασμό δε με τις χρονικές καθυστερήσεις που οι αδυναμίες αυτές συνεπάγονται στη διεκπεραίωση των διαδικασιών και στη λήψη αποφάσεων, αποτελούν αντικίνητρο στην επιχειρηματική δράση και τις επενδύσεις.

Για την αντιμετώπιση των αδυναμιών αυτών της δημόσιας διοίκησης έχουν γίνει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της βελτίωσης των σχέσεων πολίτη-κράτους. Στο ίδιο πλαίσιο, βήματα έχουν γίνει προς την κατεύθυνση της βελτίωσης της εσωτερικής λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, τα οποία όμως περιορίζονται σε μεγάλο βαθμό σε θεσμικές

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

παρεμβάσεις (κυρίως στα θέματα του ανθρώπινου δυναμικού, όπως πρόσληψη, αξιολόγηση, εξέλιξη προσωπικού, κλπ.) οι οποίες, ωστόσο, δεν έχουν πάντοτε ορατό αποτέλεσμα στην επιχειρησιακή λειτουργία της δημόσιας διοίκησης και στην ποιότητα των υπηρεσιών που παράγει, και δεν εξασφαλίζουν την εξωστρέφεια της δημόσιας διοίκησης.

Η Πράσινη Βίβλος επισημαίνει ακόμη ότι, οι κανονισμοί κατά κανόνα δεν διαφοροποιούνται ανάλογα με το μέγεθος της επιχείρησης με αποτέλεσμα η έλλειψη αναλογικότητας να επηρεάζει αρνητικά, τις περισσότερες φορές, τις μικρότερες επιχειρήσεις. Οι δημόσιες αρχές πρέπει να ενθαρρυνθούν, να συνεκτιμούν πρώτα τις ανάγκες των μικρών επιχειρήσεων και να μεριμνούν ώστε οι κανονιστικές ρυθμίσεις να είναι όσο το δυνατόν απλούστερες και συγκεκριμένες. Αναφέρει ακόμη πώς, ήδη ορισμένα από τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να μειώσουν τα διοικητικά εμπόδια καθιέρωσαν ορισμένες εξαιρέσεις για τις ΜΜΕ ή προέβλεψαν διοικητικές υπηρεσίες για την παροχή στήριξης σ' αυτές.

➤ Δυσκολία συγκέντρωσης κεφαλαίου

Η Πράσινη Βίβλος αναφέρει, ότι η πρόσβαση στη χρηματοδότηση εξακολουθεί να αποτελεί έναν πολύ σημαντικό φραγμό για τους νέους επιχειρηματίες αφού αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες στο να εξασφαλίζουν τραπεζικά δάνεια ή να βρίσκουν επιχειρηματικά κεφάλαια. Οι τράπεζες συνήθως, ζητούν ιστορικό θετικών λογιστικών αποτελεσμάτων και εγγυήσεις, τις οποίες οι νέες επιχειρήσεις και ιδίως εκείνες που αναπτύσσουν δραστηριότητες που βασίζονται στη γνώση, κατά κανόνα δεν διαθέτουν.

Σύμφωνα με το ΕΣΠΑ, η ευκολία ή δυσκολία πρόσβασης σε κεφάλαια επηρεάζει την ποιότητα και το είδος της αυτοαπασχόλησης. Η εικόνα στην Ελλάδα έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και δεν ακολουθεί το μοντέλο της υπόλοιπης Ευρωπαϊκής Ένωσης.

➤ Δυσκολίες που προέρχονται από το ύψος της φορολογίας και τις κοινωνικές, ασφαλιστικές επιβαρύνσεις για τους αυτοαπασχολούμενους

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Τα ακατάλληλα φορολογικά μέτρα που ισχύουν και εφαρμόζονται στις μέρες μας λειτουργούν ανασταλτικά στην προώθηση ανάπτυξη και επιβίωση των επιχειρήσεων.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο, η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος, είτε πρόκειται για τον φόρο εισοδήματος, τον φόρο των εταιρειών, τον φόρο επί της εργασίας και τον Φόρο Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ), επηρεάζει την ικανότητα των επιχειρήσεων να επεκτείνονται. Ο σύνθετος χαρακτήρας των φορολογικών συστημάτων (και συγκεκριμένα της Ελλάδας) αποτελεί από μόνος του φορολογικό βάρος για τους επιχειρηματίες. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει επισημάνει μια σειρά από φορολογικά εμπόδια στις διασυνοριακές δραστηριότητες στην εσωτερική αγορά και έχει προτείνει λύσεις οι οποίες πρέπει να εξεταστούν περισσότερο. Παράλληλα με την αύξηση των ορίων φορολόγησης εισοδήματος, οι επιχειρηματίες τείνουν να επιβραδύνουν την επέκταση των επιχειρήσεων τους, να μειώνουν τις επενδύσεις και να προσλαμβάνουν λιγότερο προσωπικό. Το επίπεδο του φόρου επί της εργασίας μπορεί επίσης να επηρεάσει τις αποφάσεις των επιχειρήσεων στην πρόσληψη προσωπικού.

Σημαντικό επίσης πρόβλημα είναι η φορολογική αντιμετώπιση των μεταβιβάσεων των επιχειρήσεων και πιο συγκεκριμένα για τις οικογενειακές επιχειρήσεις που αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό ποσοστό των επιχειρήσεων της Ευρώπης, καθώς επίσης και της Ελλάδας.

Τέλος, οι σύνθετες φορολογικές ρυθμίσεις μπορεί να αποτελέσουν τροχοπέδη ακόμα και στη συνταξιοδότηση ή στη διαδοχή. Μια τέτοια κατάσταση, στη χειρότερη περίπτωση μπορεί να οδηγήσει στην άμεση παύση λειτουργίας των επιχειρήσεων αυτών ή να ζημιώσει τη μελλοντική βιωσιμότητα της εκάστοτε επιχείρησης.

- Προβλήματα που δημιουργούνται από τον σχετικό αποκλεισμό ομάδων πληθυσμού για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας (οι εθνικές μειονότητες, οι γυναίκες, τα νεαρά άτομα κ.ά.)

Η Πράσινη Βίβλος, τονίζει ότι επιχειρηματικότητα πρέπει να ενισχυθεί σε μεγάλο βαθμό και να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στις γυναίκες και σε άλλες ομάδες που δεν εκπροσωπούνται επαρκώς, όπως αυτή των εθνικών μειονοτήτων (π.χ.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

μετανάστες).

Οι γυναίκες επιχειρηματίες αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες που συνήθως αντιμετωπίζουν όλοι οι επιχειρηματίες αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις τα προβλήματα αυτά, για παράδειγμα η εξεύρεση χρηματοδότησης, είναι ακόμη οξύτερα. Οι γυναίκες, επίσης, τις περισσότερες φορές δεν έχουν την απαραίτητη εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και στις δεξιότητές τους για να ξεκινήσουν και να διευθύνουν μια επιχείρηση. Υπάρχουν διάφοροι λόγοι που εξηγούν αυτή την κατάσταση μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η επιλογή δραστηριότητας, τα κενά πληροφόρησης, η διακριτική μεταχείριση που πιστεύουν ότι υπάρχει, η έλλειψη δικτύων ή οι δυσκολίες συγκερασμού των επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων.

Οι εθνοτικοί επιχειρηματίες από την άλλη, αποτελούν μια ανομοιογενή ομάδα όσον αφορά τη γλώσσα, την κοινωνικοοικονομική θέση και το πολιτιστικό επίπεδο που αντικατοπτρίζεται στη φύση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων τους. Πολλοί από αυτούς επικεντρώνουν τις προσπάθειές τους σε δραστηριότητες με χαμηλούς φραγμούς εισόδου και έχουν δυσκολία να τις αλλάξουν. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εθνοτικοί επιχειρηματίες κατά κανόνα είναι παρεμφερή με εκείνα όλων των άλλων επιχειρηματιών όμως γεγονός είναι ότι αξιοποιούν λιγότερο τις δημόσιες υπηρεσίες στήριξης των επιχειρήσεων και συμμετέχουν σε μικρότερο βαθμό στις επιχειρηματικές οργανώσεις.

- Ελλείψεις σε γενικότερη γνώση και αντίληψη περί επιχειρηματικότητας και εναλλακτικών λύσεων, καθώς και εμπόδια που έχουν να κάνουν με τις ανάγκες σε εξειδικευμένη γνώση, εκπαίδευση-κατάρτιση και δεξιότητες

Η εκπαίδευση και η κατάρτιση πρέπει να συμβάλλει στην ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας, μέσω της ανάπτυξης της κατάλληλης νοοτροπίας και της ευαισθητοποίησης όσον αφορά τις επαγγελματικές ευκαιρίες που προσφέρει η ιδιότητα του επιχειρηματία και των δεξιοτήτων του.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο, η έρευνα του Ευρωβαρομέτρου κατέδειξε ότι το 37% των Ευρωπαίων εξετάζουν ή είχαν εξετάσει τη δυνατότητα ανάληψης επιχειρηματικής δραστηριότητας, ενώ μόνο το 15% υλοποίησε τους στόχους του.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Από την έρευνα προκύπτει ακόμη ότι, το να γνωρίζει κάποιος τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να ξεκινήσει μια επιχείρηση αυξάνει την πιθανότητα να γίνει επιχειρηματίας. Όσοι από εκείνους που συμμετείχαν στην έρευνα του Ευρωβαρομέτρου είχαν γονείς αυτοαπασχολούμενους έκλιναν περισσότερο προς την αυτοαπασχόληση παρά όσοι είχαν γονείς μισθωτούς. Έρευνα του GEM κατέδειξε ότι όσοι έχουν εμπιστοσύνη στις δεξιότητες και στην εμπειρία τους είναι από 2 έως 7 φορές πιθανότερο να συμμετάσχουν στη διαδικασία ίδρυσης ή λειτουργίας μιας επιχείρησης και όσοι γνωρίζουν ήδη κάποιον που ξεκίνησε πρόσφατα μια επιχειρηματική δραστηριότητα είναι 3 έως 4 φορές πιθανότερο να ξεκινήσουν και οι ίδιοι.

Το εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να προσφέρει τόσο δεξιότητες όσο και το κατάλληλο περιβάλλον για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Η ίδρυση επιχείρησης απαιτεί δυναμισμό, δημιουργικότητα και σθένος, ενώ η σταδιακή ανάπτυξη μιας επιχείρησης απαιτεί περισσότερο διοικητικές δεξιότητες όπως αποτελεσματικότητα και αξιοπιστία. Επειδή τόσο η προσωπικότητα όσο και οι διοικητικές δεξιότητες αποτελούν βασικούς παράγοντες επιτυχίας, οι προσωπικές δεξιότητες που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα πρέπει να διδάσκονται από πολύ νωρίς και να συνεχίζονται ως το πανεπιστημιακό επίπεδο, στο οποίο πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην απόκτηση διοικητικών ικανοτήτων. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρεί ότι τα περισσότερα κράτη-μέλη, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, έχουν πλέον δεσμευθεί στην κατεύθυνση της προώθησης της διδασκαλίας της επιχειρηματικότητας στα εκπαιδευτικά προγράμματά τους. Στο πλαίσιο των πανεπιστημίων, η κατάρτιση σε θέματα επιχειρηματικότητας δεν πρέπει να απευθύνεται μόνο σε φοιτητές του κλάδου της διοίκησης επιχειρήσεων αλλά πρέπει επίσης να προσφέρεται και σε φοιτητές άλλων κλάδων. Για παράδειγμα, στα πανεπιστήμια τεχνολογικής κατεύθυνσης η κατάρτιση σε θέματα επιχειρηματικότητας μπορεί να συμβάλει στο συνδυασμό του επιχειρηματικού και τεχνολογικού δυναμικού. Η εκπαίδευση σε θέματα επιχειρηματικότητας σε συνδυασμό με τα κρατικά ερευνητικά προγράμματα αποτελούν τα βασικά συστατικά για το συνδυασμό επιστημονικής αριστείας και εμπορικής αξιοποίησης των αποτελεσμάτων.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Ολοκληρώνοντας, άλλα επιχειρηματικά εμπόδια μπορεί να είναι ο φόβος της κοινωνικής κατακραυγής και το αίσθημα της οικονομικής ανασφάλειας, τα οποία συμβάλουν στην αποθάρρυνση που μπορεί να προέρχεται από την προοπτική μιας επιχειρηματικής αποτυχίας, σε σχέση με τις πιθανότητες και το μέγεθος της αναμενόμενης ανταμοιβής από μια επιτυχή επιχειρηματική δραστηριοποίηση.

3.3 Ο ρόλος της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερο αυξάνεται το ενδιαφέρον για το ρόλο της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα η μελέτη αυτής της μορφής ανθρώπινης δράσης να έχει λάβει πρωτεύουσα θέση σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο οικονομικών και όχι μόνο ερευνών.

Ο ρόλος της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη περιλαμβάνει περισσότερα από την αυξανόμενη κατά κεφαλήν παραγωγή και το εισόδημα μόνο. Περιλαμβάνει την έναρξη και τη συγκρότηση της αλλαγής στη δομή της επιχείρησης και της κοινωνίας. Αυτή η αλλαγή συνοδεύεται από την ανάπτυξη και την αυξανόμενη παραγωγή, η οποία επιτρέπει σε περισσότερο πλούτο να διαιρεθεί για τους διάφορους συμμετέχοντες.

Η επιχειρηματικότητα είναι ένα από τα βασικότερα «κλειδιά» για το δυναμισμό της οικονομίας καθώς και για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας αλλά και νέων επαγγελμάτων. Ενισχύει τον ανταγωνισμό στην αγορά (με πιθανά και παράλληλα οφέλη για τους καταναλωτές) και υποστηρίζει ενεργά και στην πράξη τις καινοτομίες στην τεχνολογία και στον οργανισμό.

Βασικά οικονομικά αποτελέσματα της επιχειρηματικότητας μπορούν να θεωρηθούν τα εξής:

1) Η επιτυχημένη εισαγωγή μιας καινοτομίας⁶² στην αγορά εξασφαλίζει μια, έστω και βραχυχρόνια, μονοπωλιακή θέση στην επιχείρηση, που της

⁶² Lazonick, W., 2002, «Innovative Enterprise and Historical Transformation», Enterprise & Society 3.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

αποφέρει μονοπωλιακά κέρδη. Τα κέρδη αυτά είναι βραχυχρόνια, όχι μόνο γιατί λειτουργεί αναπόφευκτα ο «κύκλος ζωής» των προϊόντων και υπηρεσιών (δηλαδή, οι φάσεις της εισαγωγής στην αγορά, της μεγάλης ανάπτυξης, της επιβράδυνσης της ανάπτυξης, της ωριμότητας και της κάμψης), αλλά και γιατί κινητοποιούνται οι «μιμητές» επιχειρηματίες. Ειδικότερα, λόγω της λειτουργίας των μιμητών επιχειρηματιών, τα οφέλη που πηγάζουν από την καινοτομία (κυρίως όσον αφορά στη μείωση των τιμών και στη βελτίωση της ποιότητας του προϊόντος ή της υπηρεσίας) θα τα καρπωθούν μακροχρόνια οι καταναλωτές. Αυτό βέβαια θα ισχύει στη περίπτωση που η πρωτοπόρος επιχείρηση και οι μιμητές της δεν θα εγκαθιδρύσουν από κοινού κάποια μορφή ελέγχου της αγοράς, π.χ. τραστ, καρτέλ κλπ.

2) Με την καινοτομική δραστηριότητα θα παραχθούν νέα ή καλύτερης ποιότητας προϊόντα ή υπηρεσίες, που θα αυξήσουν τη διευκόλυνση των καταναλωτών και τον αριθμό των προσφερόμενων επιλογών. Επιπροσθέτως, θα δημιουργηθούν καινούριες μέθοδοι εμπορίας και προώθησης των προϊόντων και υπηρεσιών, οι οποίες θα απορροφήσουν νέο εργατικό δυναμικό ή θα δημιουργήσουν την ανάγκη για καινούριες εξειδικεύσεις των εργαζομένων.

3) Θα αναπτυχθούν, επίσης, νέες μορφές οργάνωσης των επιχειρήσεων, ώστε να υπάρξει πιο ολοκληρωμένη εκμετάλλευση των ατομικών χαρακτηριστικών, των γνώσεων και δεξιοτήτων των ατόμων που απασχολούνται στην επιχείρηση. Αυτός ο νέος τρόπος οργάνωσης της επιχείρησης θα οδηγήσει σε αρτιότερη αξιολόγηση των πληροφοριών.⁶³ Επίσης, η εν λόγω οργάνωση μπορεί να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας ή να οδηγήσει το εργατικό δυναμικό σε νέες εξειδικεύσεις.

4) Θα διανοιχτούν ακόμη, καινούριες αγορές για το νέο προϊόν ή υπηρεσία, που θα οδηγήσουν στην ίδρυση άλλων επιχειρήσεων, συμπληρωματικών ή και ανταγωνιστικών, με αποτέλεσμα την τόνωση και την ανάπτυξη της οικονομίας.

5) Θα δημιουργηθούν, επιπλέον, νέες μέθοδοι παραγωγής, οι οποίες θα αυξήσουν την παραγωγικότητα των συντελεστών της παραγωγής (δηλαδή θα

⁶³ Lazonick, W., 1991, «Business Organization and the Myth of the Market Economy», Cambridge University Press, New York

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

μειώσουν το κόστος) ή θα υποκαταστήσουν τις πρώτες ύλες με νέες, φθηνότερες και αποδοτικότερες.

6) Οι μιμούμενοι μια καινοτομία επιχειρηματίες, κυρίως στις υπό ανάπτυξη οικονομίες, συμβάλλουν ενεργά στην ανάπτυξη τους διαχέοντας όλα τα παραπάνω θετικά αποτελέσματα της πρωτοπόρου καινοτομικής δράσης.

7) Με την αξιοποίηση κάθε ευκαιρίας κέρδους και τη μείωση της «άγνοιας» στις οικονομίες όπου ευνοείται η επιχειρηματική δραστηριότητα καλύπτονται τα «κενά» της αγοράς.

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη το 2001 από τις υπηρεσίες του ΟΟΣΑ, η οποία έγινε σε διάφορες χώρες (μέλη του και μη) διαπιστώθηκε πως μια «δυναμική» μικρή επιχείρηση συνοδεύεται από μικροοικονομικά και μακροοικονομικά οφέλη όπως: α) Είσοδο των νέων στην αγορά εργασίας. β) Ικανότητα των μικρών επιχειρήσεων να επιφέρουν αλλαγές στο κόστος των πόρων, κρατώντας ισορροπία μεταξύ απασχόλησης και πληθωρισμού. γ) Έντονη (και θεωρούμενη ως θετική) αλληλεπίδραση μεταξύ των νέων επιχειρήσεων και της οικονομικής ανάπτυξης, σε επίπεδο, εθνικό όσο και περιφερειακό.

Συνοψίζοντας, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως τίποτα δεν μπορεί να αναπληρώσει την έλλειψη επιχειρηματικότητας. Τρανταχτή απόδειξη αυτής της θέσης αποτελούν οι σοσιαλιστικές χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης όπου η προσπάθεια να υποκατασταθεί η επιχειρηματικότητα με άλλες μεθόδους διαχείρισης της οικονομίας όπως ο κεντρικός σχεδιασμός αποδείχτηκε καταστροφική. Στη σημερινή εποχή με τις τεράστιες προκλήσεις της ανοικτής διεθνούς αγοράς η ενίσχυση και η βελτίωση της επιχειρηματικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι κάτι παραπάνω από επιβεβλημένες.⁶⁴ Επειδή όμως η ανάπτυξη της είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένων πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών διεργασιών, είναι απαραίτητο οι παράγοντες αυτοί να εντοπιστούν και να διερευνηθούν. Συνεπώς, η μελέτη και ανάλυση των διαφόρων οικονομικοκοινωνικών παραγόντων που προδιαγράφουν την εκδήλωση επιχειρηματικότητας σε μια οικονομία είναι θεμελιώδους σημασίας προκειμένου

⁶⁴ Ευρωπαϊκή Ένωση, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003, «Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη», Βρυξέλλες.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

να γίνουν αντιληπτές και να κατανοηθούν βασικές οικονομικές δυνατότητες και αδυναμίες.

3.4 Συνθήκες Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας

Θεσμοί και Πλαίσιο Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας κατά το GEM⁶⁵:

Συνθήκη 1 - Χρηματοοικονομική Στήριξη: Η διαθεσιμότητα οικονομικών πόρων, κεφαλαίου και άντλησης χρηματοδότησης για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις.

Συνθήκη 2 - Κυβερνητικές Πολιτικές: Ο βαθμός στον οποίο οι κυβερνητικές πολιτικές αναφορικά με την φορολόγηση ή τις ρυθμίσεις ή την εφαρμογή αυτών ενθαρρύνουν νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις.

Συνθήκη 3 - Κυβερνητικά Προγράμματα: Η ύπαρξη και η ποιότητα προγραμμάτων που βοηθούν νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις σε όλες τις βαθμίδες της δημόσιας διοίκησης (εθνικό, περιφερειακό, Δήμου).

Συνθήκη 4 - Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ο βαθμός στον οποίο η κατάρτιση περί δημιουργίας ή διαχείρισης μικρών, νέων ή αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων είναι ενσωματωμένη στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης όλων των επιπέδων.

Συνθήκη 5 - Έρευνα και Ανάπτυξη: Ο βαθμός στον οποίο η έρευνα και ανάπτυξη σε εθνικό επίπεδο θα οδηγήσει σε νέες εμπορικές ευκαιρίες και κατά πόσο αυτές είναι διαθέσιμες σε νέες, μικρές και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις.

Συνθήκη 6 - Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή: Η διάθεση υπηρεσιών λογιστικής παρακολούθησης, νομικών και άλλων συμβουλών που επιτρέπουν ή/και προωθούν την εμφάνιση νέων, μικρών ή αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων.

Συνθήκη 7 - Ανταγωνιστικότητα Εγχώριας Αγοράς/Διευκόλυνση Εισόδου: Ο βαθμός στον οποίο οι εμπορικές ρυθμίσεις αλλάζουν συχνά καθώς ανταγωνίζονται νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις και αντικαθίστανται οι υπάρχοντες προμηθευτές, σύμβουλοι και υπεργολάβοι. Σχετικές εμπειρικές

⁶⁵ Ιωαννίδης Σ., Τσακανίκας Α., Χατζηχρήστου Σ., 2010, «Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2009-2010. Αναζητώντας διέξοδο από την κρίση», IOBE, Αθήνα.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

αναλύσεις έχουν αποδείξει πως η εν λόγω Συνθήκη μπορεί να διακριθεί σε δυο υποκατηγορίες.

Συνθήκη 8 - Πρόσβαση σε Υλικές Υποδομές: Ευκολία πρόσβασης σε υποδομές-επικοινωνία, μεταφορές κτλ. σε τιμές που δεν αποκλείουν τις νέες, μικρές ή αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις.

Συνθήκη 9 - Κουλτούρα και Νοοτροπία: Ο βαθμός στον οποίο υπάρχουσες κοινωνικές και πολιτιστικές δομές ενθαρρύνουν ή τουλάχιστον δεν αποθαρρύνουν ατομικές πράξεις που στόχο έχουν την εισαγωγή νέων μορφών και τρόπων επιχειρίν, και η οποίες ενδεχομένως να οδηγήσουν σε μεγαλύτερη κατάτμηση του προσωπικού πλούτου και εισοδήματος.

Το GEM, το οποίο το 2008 εισήγαγε αυτές τις εννέα Συνθήκες που σχετίζονται συγκεκριμένα με την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία και οι οποίες αναγνωρίστηκαν ως θεμελιώδους σημασίας από τους εμπειρογνώμονες ανά χώρα (που εξέτασε το GEM), αφορούν την ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας σε μια χώρα.

Στην Ελλάδα, οι Συνθήκες Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας παραμένουν προβληματικές και η κρίση οξύνει, σαφώς, το πρόβλημα. Επομένως, η ανάληψη πρωτοβουλιών και συγκεκριμένων δράσεων πολιτικής καθίσταται αναγκαία, ιδιαίτερα δεδομένης της συμβολής της επιχειρηματικότητας στην ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας. Σε επόμενο κεφάλαιο, θα γίνει αναφορά σχετικά με τους φορείς ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΕΝ ΜΕΣΩ ΚΡΙΣΗΣ

Όλοι οι διεθνείς οργανισμοί αναγνωρίζουν σήμερα ότι το επίπεδο επιχειρηματικότητας μιας χώρας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που καθορίζουν την οικονομική ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα, την απασχόληση και την κοινωνική της ευημερία.

Το ενδιαφέρον για την επιχειρηματικότητα συνιστά ένα μάλλον πρόσφατο φαινόμενο όσον αφορά την ανάλυση της, αφού η σχετική συζήτηση και έρευνα σε παγκόσμιο επίπεδο απογειώνεται μόλις κατά την δεκαετία του 1990. Σχετικοί προβληματισμοί, τόσο σε ερευνητικό επίπεδο όσο και στο επίπεδο της πολιτικής, έχουν ξεκινήσει πρόσφατα και στην Ελλάδα. Ωστόσο, η συζήτηση στην Ελλάδα βρίσκεται ακόμα πολύ πίσω σε σχέση με τους διεθνείς προβληματισμούς.

Μία από τις αιτίες αυτής της κατάστασης είναι ότι μέχρι πριν το 2003, όπου παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα της πρώτης έκθεσης του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) η οποία εντάσσεται κάθε χρόνο (από το 2003 μέχρι και σήμερα) στο διεθνές πρόγραμμα του Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου για την Επιχειρηματικότητα GEM (Global Entrepreneurship Monitor), δεν είχε εφαρμοστεί στην Ελλάδα ένα σύστημα μέτρησης της επιχειρηματικότητας, και μάλιστα ένα σύστημα βασισμένο σε διεθνή πρότυπα οπότε και ικανό να προσφέρει συγκριτικά δεδομένα, έτσι ώστε να υπάρχει η δυνατότητα να συγκριθεί η επιχειρηματική επίδοση της Ελλάδας με την επίδοση άλλων χωρών του πλανήτη.

Η ανάλυση του επιπέδου της επιχειρηματικότητας σε μια χώρα είναι υπόθεση δύσκολη, για δύο κυρίως λόγους: α) Υπάρχουν πολλά επιμέρους χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας, άρα η μελέτη του φαινομένου πρέπει να

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

βασιστεί στη συλλογή, την επεξεργασία και την ανάλυση ενός μεγάλου αριθμού ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών. β) Υπάρχουν σημαντικότερες εθνικές διαφορές, πράγμα που σημαίνει ότι η μελέτη έχει νόημα μόνον αν είναι σε θέση να συγκρίνει τις διαφορές των δεικτών ανάμεσα σε χώρες.

Το 2003 ήταν το πρώτο έτος κατά το οποίο υπήρξε ελληνική συμμετοχή σε διεθνές πρόγραμμα μέτρησης της επιχειρηματικότητας.

Στο κεφάλαιο αυτό της παρούσας εργασίας, αναλύεται η κατάσταση της Ελλάδας όσον αφορά την επιχειρηματικότητα και την κατάσταση της πραγματικής της οικονομίας, εν όψει της οικονομικής κρίσης που βιώνει η χώρα. Η υπάρχουσα κατάσταση και το επιχειρηματικό κλίμα που επικρατεί στην Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα, κρίνεται ιδιαίτερα «βαρύ» καθώς καταγράφεται επιδείνωση σε όλους του τομείς επιχειρηματικής δραστηριότητας (Βιομηχανία, Υπηρεσίες, Εμπόριο, Κατασκευές κλπ.). Κρίνεται, λοιπόν, απαραίτητο να παρουσιαστούν στοιχεία σημαντικών ερευνών που διεξήχθησαν κατά τα καθοριστικά έτη 2009, 2010 & 2011 για την Ελλάδα από αναγνωρισμένους εθνικούς, ευρωπαϊκούς και παγκόσμιους οργανισμούς, ώστε να γίνει αντιληπτό το επίπεδο της ελληνικής επιχειρηματικότητας, σε σύγκριση με άλλες χώρες. Προτού όμως αναλυθεί η επιχειρηματικότητα της Ελλάδας, θα γίνει μια αναφορά σχετικά με το ποιοι είναι οι κλάδοι της ελληνικής οικονομικής δραστηριότητας και τι είδους επιχειρήσεις υπάρχουν στην Ελλάδα, καθώς επίσης θα παρουσιαστεί και η υφιστάμενη οικονομική κατάσταση που επικρατεί στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον και στην Ελλάδα, ώστε να γίνει ευδιάκριτο το πως η επιχειρηματικότητα επηρεάζεται τελικά από τις δυσμενείς οικονομικές εξελίξεις.

4.1 Οι Βασικοί κλάδοι της Οικονομίας και οι Μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην Ελλάδα

Η Ελληνική οικονομική δραστηριότητα χωρίζεται σε πλήθος οικονομικών δραστηριοτήτων, οι οποίες κατατάσσονται σε τρεις βασικούς τομείς: 1) Πρωτογενής τομέας (Γεωργία - Δασοκομία - Αλιεία - Ορυχεία & Λατομεία). 2) Δευτερογενής τομέας (Μεταποίηση - Κατασκευές - Ενέργεια). 3) Τριτογενής τομέας (Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο - Παροχή Υπηρεσιών).

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Στην Ελλάδα κατά κύριο λόγο, το πλήθος των επιχειρήσεων που επικρατεί, όπως και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές οικονομίες, αφορά Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜΜΕ), οι οποίες καλύπτουν ποσοστό περίπου 99% της επιχειρηματικής δραστηριότητας της Ελλάδας και αποτελούν την ραχοκοκαλιά της ελληνικής οικονομίας, όπως αναφέρεται στον «Ευρωπαϊκό Χάρτη για τις Μικρές Επιχειρήσεις».⁶⁶

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), ο κλάδος των ΜΜΕ χωρίζεται σε 3 υποσύνολα. Το πρώτο αφορά τις πολύ μικρές επιχειρήσεις (έως 9 υπάλληλοι), το δεύτερο τις μικρές επιχειρήσεις (10-99 υπάλληλοι) και το τρίτο τις μεσαίες επιχειρήσεις (100-499 υπάλληλοι), μέχρι το 1996 ίσχυε 0-9, 10-49 & 50-249 αντίστοιχα. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι αρκετά «σημαντικές» αφού αποτελούν βασική πηγή θέσεων απασχόλησης, επιχειρηματικού δυναμισμού και καινοτομίας και συμβάλλουν σε βασικά μεγέθη της οικονομίας όπως την απασχόληση και το εισόδημα.⁶⁷ Οι μικρές επιχειρήσεις έχουν την ικανότητα να είναι περισσότερο ευέλικτες και να προσαρμόζονται ευκολότερα στις εξελίξεις. Επίσης, έχουν την δυνατότητα να διαμορφώνουν, ανά τακτά χρονικά διαστήματα, την στρατηγική ανάπτυξης τους, ώστε να γίνονται συνεχώς πιο ανταγωνιστικές.

4.2 Επισκόπηση του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος

Η ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας το 2010 επισκιάστηκε από τον κίνδυνο μετεξέλιξης της διεθνούς κρίσης, σε κρίση δημοσίου χρέους, κυρίως στις προηγμένες οικονομίες.

Η διεθνής κρίση, η οποία ξεκίνησε ως κρίση διατραπεζικής ρευστότητας τον Αύγουστο του 2007 και μετεξελίχθηκε σε χρηματοοικονομική από το Σεπτέμβριο του 2008, αντιμετωπίστηκε με ασυνήθιστα επεκτατική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική στις περισσότερες οικονομίες. Η πολιτική αυτή, παρότι κατόρθωσε να αποσοβήσει τον κίνδυνο κατάρρευσης του διεθνούς

⁶⁶ European Commission, 2000, «Charter for Small Enterprises», Βρυξέλλες.

⁶⁷ Erkki Liikanen, 2004, «Entrepreneurship: An Integral and Vital Part of the EU policy Mix», έκτακτη συνάντηση με την Ομάδα Εργοδοτών της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, Βρυξέλλες, 25 Μαΐου.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

χρηματοπιστωτικού συστήματος, οδήγησε αφενός σε σημαντική αύξηση της νομισματικής βάσης και αφετέρου, σε συνδυασμό με την επίδραση της μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας, σε ραγδαία επιδείνωση της δημοσιονομικής θέσης σχεδόν όλων των προηγμένων οικονομιών, κυρίως τη διετία 2008-2009.

Οι ανησυχίες για το βάθος και τη διάρκεια της ύφεσης, μετατοπίστηκαν στη διάρκεια του 2010 προς τους κινδύνους που απορρέουν από την υψηλή και αυξανόμενη δανειακή επιβάρυνση των κυβερνήσεων αλλά και προς τις επιπτώσεις μιας ενδεχόμενης κρατικής χρεοκοπίας, σε μια προηγμένη οικονομία. Το δημοσιονομικό έλλειμμα στο σύνολο των μεγαλύτερων προηγμένων οικονομιών ανήλθε το 2010 σε 9,3% του παγκόσμιου ΑΕΠ, από 10,1% το 2009 και 2,1% το 2007. Μεταξύ αυτών, οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιαπωνία είχαν το υψηλότερο δημοσιονομικό έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ το 2010 (11,1%, 10,2% και 9,6% αντιστοίχως), ενώ η Γερμανία και ο Καναδάς είχαν το μικρότερο (4,5%, και 4,9% αντιστοίχως). Το ακαθάριστο δημόσιο χρέος αυξήθηκε αλματωδώς σε όλες τις οικονομίες, ενώ δεν αναμένεται να σταθεροποιηθεί πριν από το 2015. Στις ΗΠΑ αυξήθηκε από 62% του ΑΕΠ το 2007 σε 93% το 2010, στη ζώνη του ευρώ αυξήθηκε από 66% το 2007 σε 84% το 2010, και στο Ηνωμένο Βασίλειο αυξήθηκε από 44% το 2007 σε 77% το 2010.⁶⁸

4.3 Γενική επισκόπηση της ελληνικής οικονομίας

Το 2010 ήταν ένα από τα πλέον κρίσιμα έτη των τελευταίων δεκαετιών για την ελληνική οικονομία. Είναι γεγονός ότι η διεθνής κρίση των ετών 2008-2009 οδήγησε στην εντυπωσιακή αύξηση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες, από 78% κατά μέσο όρο το 2007 σε 98% το 2009. Στην ελληνική οικονομία όμως, όπου το δημόσιο χρέος ήταν ήδη από τα υψηλότερα ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ, η διεθνής κρίση δημιούργησε πρόσθετες δυσμενείς επιπτώσεις από τις ήδη υπάρχουσες χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες, στις οποίες καταγράφονται η χαμηλή ανταγωνιστικότητα, η μικρή παραγωγικότητα του δημοσίου τομέα, η γραφειοκρατία, οι αδυναμίες του

⁶⁸ Υπουργείο Οικονομίας & Οικονομικών, Εισηγητική Έκθεση, «Προϋπολογισμός Οικονομικού έτους 2011»

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

φοροεισπρακτικού μηχανισμού, η ακαμψία στην αγοράς εργασίας, οι στρεβλώσεις στις αγορές προϊόντων καθώς και οι συσσωρευμένες δημοσιονομικές ανισορροπίες.

Συνεπώς, το 2010 η ελληνική οικονομία βρέθηκε αντιμέτωπη με τρεις ταυτόχρονα μεγάλες μακροοικονομικές ανισορροπίες, καθώς και με ιδιαίτερα υψηλά επιτόκια για δανεισμό και αναχρηματοδότηση του χρέους της από τις διεθνείς αγορές. Οι ανισορροπίες ήταν:

- Το δημοσιονομικό έλλειμμα, το οποίο στο τέλος του 2009, ήταν το υψηλότερο στην ευρωζώνη (15,4% του ΑΕΠ ή 36,2 δισ. ευρώ).
- Το ύψος του δημοσίου χρέους, το οποίο έφτασε 126,8% του ΑΕΠ ή 298 δισ. ευρώ και το οποίο σε συνδυασμό με το έλλειμμα αξιοπιστίας που προκάλεσε η πλημμελής παροχή δημοσιονομικών στατιστικών στοιχείων προκάλεσε κρίση τόσο στην αναχρηματοδότηση του χρέους όσο και στη ρευστότητα του δημοσίου, αλλά και του ιδιωτικού τομέα και ιδιαίτερα του τραπεζικού συστήματος, καθώς και σημαντική αύξηση στο κόστος εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους, γεγονός που επιτάχυνε τις εξελίξεις.
- Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας, το οποίο κυρίως αντανακλά τις αδυναμίες, τις υστερήσεις και τις στρεβλώσεις του αναπτυξιακού προτύπου της ελληνικής οικονομίας.

Για την έξοδο της ελληνικής οικονομίας από τη δημοσιονομική κρίση και την επαρκή χρηματοδότηση των δανειακών αναγκών της, δημιουργήθηκε ο Μηχανισμός Χρηματοδοτικής Στήριξης από τις χώρες της Ευρωζώνης και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Ο κίνδυνος επέκτασης των κερδοσκοπικών πιέσεων σε ολόκληρη την Ευρωζώνη και η αναγνώριση ότι το πρόβλημα αφορά όλες τις χώρες της Ευρωζώνης, οδήγησε στη συνέχεια και στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Χρηματοδότησης.

Το Πρόγραμμα Οικονομικής Πολιτικής, που εφαρμόζεται από το Μάιο του 2010, αποτυπώθηκε στο Μνημόνιο συνεργασίας της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Η πολιτική αυτή περιλαμβάνει ως άμεσο στόχο τη δραστική μείωση του

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημόσιου χρέους, παράλληλα με τη σταδιακή εφαρμογή εκτεταμένων διαρθρωτικών αλλαγών, για να επιταχυνθεί η αύξηση της παραγωγικότητας, να ανακτήσει η ελληνική οικονομία την ανταγωνιστικότητά της, να βελτιώσει τις συνθήκες παραγωγής και, τελικά, να οδηγηθεί μεσοπρόθεσμα στην αύξηση του δυναμικού ρυθμού ανάπτυξης της, καθώς η αρνητική αυτή κατάσταση της οικονομίας φαίνεται να έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην επιχειρηματική δραστηριότητα, με τα σημάδια της να είναι εμφανή σε όλους τους κλάδους της οικονομίας.⁶⁹

4.4 Η επιχειρηματική δραστηριότητα της Ελλάδας σύμφωνα με έρευνα του IOBE

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα⁷⁰ που πραγματοποίησε στην Ελλάδα το Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE). Η έρευνα αυτή παρουσιάζει την εικόνα που επικρατεί στην επιχειρηματική δράση, εμφανίζοντας τα χαρακτηριστικά της ελληνικής επιχειρηματικότητας, κυρίως αρχικών σταδίων. Πιο συγκεκριμένα από την έρευνα προκύπτει ότι η ρηχότητα, η εσωστρέφεια και η μικρή συμβολή στην απασχόληση αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής επιχειρηματικότητας, παρόλο που πλήθος ατόμων αναπτύσσει επιχειρηματική δράση.

Η **συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα αφορά στο 23,6%** του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, ποσοστό σχεδόν διπλάσιο από τις αντίστοιχες επιδόσεις χωρών που βασίζονται στην καινοτομία, στις οποίες συγκαταλέγεται η Ελλάδα, αλλά και από το μέσο όρο του συνόλου των χωρών που εξετάζει το GEM.

Στην Ελλάδα, η πλειοψηφία των επιχειρήσεων έχει δημιουργηθεί από επιχειρηματικότητα ανάγκης, επιχειρηματική, δηλαδή, δραστηριότητα που εκδηλώνεται επειδή ο επιχειρηματίας δεν έχει άλλη δυνατότητα βιοπορισμού. Από την έρευνα προκύπτει ακόμη, πώς μία στις τρεις γυναίκες αρχικών σταδίων

⁶⁹ Υπουργείο Οικονομίας & Οικονομικών, Εισηγητική Έκθεση, «Προϋπολογισμός Οικονομικού έτους 2011»

⁷⁰ Ιωαννίδης Σ., Τσακανίκας Α., Χατζηχρήστου Σ., 2010, «Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2009-2010. Αναζητώντας διέξοδο από την κρίση», IOBE, Αθήνα.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

κινητοποιήθηκε λόγω ανάγκης, το ποσοστό (6%) γυναικείας επιχειρηματικότητας που καταγράφηκε στην Ελλάδα αποτελεί το 4^ο υψηλότερο ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας, σε αντίθεση με τους άντρες επιχειρηματίες αρχικών σταδίων με κίνητρο την ανάγκη, οι οποίοι περιορίζονται το 2009. Ενώ, όσον αφορά την επιχειρηματικότητα με κίνητρο την αξιοποίηση ευκαιρίας, οι άντρες παρουσιάζουν μεγαλύτερο ποσοστό από ότι οι γυναίκες.

Η Ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα, δεν έχει να κάνει με την εκμετάλλευση ευκαιριών που εντοπίζει το άτομο στο ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον αλλά με την έλλειψη καλύτερων επιλογών εργασίας. Γεγονός που μπορεί να αποδοθεί στις δυσμενείς εξελίξεις στην εγχώρια αγορά εργασίας, όπου τα άτομα ωθούνται στην επιχειρηματικότητα είτε λόγω πίεσης από πραγματική απώλεια θέσης εργασίας, είτε λόγω φόβου για ενδεχόμενη απώλειά της βραχυπρόθεσμα ή ακόμα λόγω της δυσaréσκειας από την υπάρχουσα απασχόληση. Χαρακτηριστικό είναι το ποσοστό των ατόμων που δηλώνουν πως σκοπεύουν να εισέλθουν στον επιχειρηματικό στίβο κάποια στιγμή τα επόμενα τρία χρόνια (17% έναντι 16% την προηγούμενη χρονιά), ποσοστό το οποίο παραμένει, όχι μόνο υψηλό, αλλά αποτελεί και το υψηλότερο της τελευταίας πενταετίας.

Περισσότερα άτομα σκέφτονται ως λύση την αυτοαπασχόληση. Σύμφωνα με το IOBE, το 2009, το 42% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που εντόπισε η έρευνα του GEM δεν απασχολεί κάποιο άλλο άτομο (46,1% το 2008), δηλαδή τα εγχειρήματα δεν προσφέρουν θέσεις εργασίας πέρα από αυτήν του/των μοναδικού(ων) ιδιοκτήτη(ων). Το υπόλοιπο ποσοστό δηλώνει προφανώς ότι απασχολεί τουλάχιστον ένα άτομο ακόμα, με το 43% να προσφέρει κατά την ίδρυση, εργασία το πολύ σε 5 άτομα. Η συνεισφορά στην απασχόληση παραμένει φτωχή αφού το 38% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που εντόπισε η έρευνα εξακολουθεί να δηλώνει ότι δε θα είναι σε θέση να προσφέρει κάποια θέση εργασίας. Πάντως σε μια διαφορετική ανάγνωση, σχεδόν οι μισές επιχειρήσεις προσδοκούν να δημιουργήσουν έως πέντε θέσεις εργασίας, ενώ οι ακόμα πιο αισιόδοξοι, οι οποίοι δηλώνουν ότι θα είναι σε θέση να προσφέρουν 6 ως 19 νέες θέσεις εργασίας, φτάνουν το 16%. Όσον αφορά τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα άλλων ευάλωτων κοινωνικά ομάδων αντιμετωπίζουν

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

έντονα προβλήματα που αφορούν στην πρόσβαση τόσο σε υποδομές όσο και σε αγαθά και υπηρεσίες λόγω των ιδιομορφιών που τα χαρακτηρίζουν.

Για τον Έλληνα επιχειρηματία, το συγκριτικό του πλεονέκτημα δεν είναι η καινοτομία, αλλά η άμισθη προσωπική του εργασία αξιοποιώντας μια ευκαιρία ή έστω κάτι που προσλαμβάνουν ως ευκαιρία. Από την έρευνα προκύπτει, ότι ένα μικρό ποσοστό επιχειρηματιών προσφέρει προϊόντα ή υπηρεσίες που είναι εντελώς νέα και πρωτοποριακά για όλους τους δυνητικούς πελάτες του, γεγονός που σημαίνει ότι είναι δύσκολο να παραμείνουν ανταγωνιστικοί και να διατηρήσουν την θέση τους στην αγορά στην οποία δραστηριοποιούνται. Ο σημαντικότερος ανασταλτικός παράγοντας για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας δεν είναι η έλλειψη γνώσεων ή ο ανταγωνισμός της αγοράς, αλλά ο φόβος της αποτυχίας και του σχετικού κεφαλαίου επένδυσης.

Από την έρευνα προκύπτει η άποψη ότι οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες τυγχάνουν κοινωνικής αποδοχής και σεβασμού στην ελληνική κοινωνία. Οι Έλληνες κατατάσσονται στις πρώτες θέσεις αναφορικά με το επίπεδο αυτοπεποίθησής τους σχετικά με τις γνώσεις, τα προσόντα και την απαιτούμενη εμπειρία για την έναρξη μιας επιχείρησης, όμως ενδιαφέρον είναι το συμπέρασμα της έρευνας ότι **οι Έλληνες επιχειρηματίες είναι πρώτοι σε αυτοπεποίθηση (58%) αλλά ταυτόχρονα πρώτοι και σε φόβο αποτυχίας με ποσοστό 45%, σε παγκόσμια κατάταξη.** Το επίπεδο εκπαίδευσης στην Ελλάδα έχει αποδειχθεί ότι λειτουργεί αντιστρόφως ανάλογα της εμφάνισης του φόβου για την αποτυχία που διακρίνει τους επιχειρηματίες. Σύμφωνα με το IOBE, σχεδόν τρεις στους πέντε επιχειρηματίες αρχικών σταδίων έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Από την έρευνα προκύπτει άλλος ένας ανασταλτικός παράγοντας που αφορά στην πιστωτική στενότητα λόγω οικονομικής κρίσης, καθώς ένα μεγάλο ποσοστό δυνητικών επιχειρηματιών (το 2009 εκτοξεύεται στο 66,7%), αναζητά κεφάλαια μέσω των άτυπων επενδυτών (συγγενείς και φίλοι), λόγω αδυναμίας άντλησης κεφαλαίων από τις τραπεζικές γραμμές χρηματοδότησης.

Το ρίσκο απουσιάζει πλέον από την ελληνική επιχειρηματικότητα και την νοοτροπία, σε όλες τις ηλικίες. Η ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα εμφανίζεται εξαιρετικά «ρηχή», με την έννοια ότι είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

προσανατολισμένη σε **προϊόντα και υπηρεσίες που απευθύνονται στον τελικό καταναλωτή, παρά σε άλλες επιχειρήσεις.** Χαρακτηριστικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι περισσότερα από τα μισά εγχειρήματα επιχειρηματικής δραστηριότητας εκδηλώνονται σε δραστηριότητες που έχουν ως τελικό πελάτη τον καταναλωτή. Από το σύνολο των επιχειρηματικών εγχειρημάτων που πραγματοποιούνται στη χώρα μας μόλις ένα πολύ μικρό ποσοστό μπορεί να χαρακτηριστεί ως Υψηλών Δυνατοτήτων εγχείρημα, το οποίο έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: α) Συμβάλλει στην επέκταση των αγορών. β) Δημιουργεί νέα απασχόληση. και γ) Εντείνει τον εξαγωγικό προσανατολισμό της οικονομίας.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης **το κύριο πρόβλημα της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα δεν είναι τόσο ποσοτικό, όσο ποιοτικό.**

Σύμφωνα με το IOBE, σχετικά με τις επιδόσεις των νέων εγχειρημάτων σε όρους τεχνολογίας, το ποσοστό αυτών που αρκείται στη χρήση παλαιάς τεχνολογίας παραμένει αναλλοίωτο σχεδόν σε σύγκριση με το 2009 (58,1% έναντι 59,4% το 2008), οι επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τεχνολογικό εξοπλισμό που είναι διαθέσιμος στην αγορά μόλις το 2010 υποδιπλασιάζονται (10,3% έναντι 22,7% πέρυσι). Γεγονός που σημαίνει ότι μόνο μία στις τρεις ελληνικές επιχειρήσεις δηλώνει πως χρησιμοποιεί σχετικά νέες τεχνολογίες, με την έννοια ότι έχουν εμφανιστεί στην αγορά τα τελευταία 1-5 χρόνια.

Από την έρευνα προκύπτει επίσης, πώς, ενώ κανένας κλάδος δεν φαίνεται να έμεινε αλώβητος από την κρίση, οι πολύ καινοτόμες, με έντονα εξαγωγικό προσανατολισμό και με χρήση της πλέον πρόσφατης τεχνολογίας επιχειρήσεις κατάφεραν να επηρεαστούν λιγότερο από την κρίση, ή ακόμα και θετικά. Εντούτοις, δεν παύει να είναι ορατός ο κίνδυνος περαιτέρω συρρίκνωσης των επιχειρήσεων που μπορεί να μη χαρακτηρίζονται ως καινοτόμες, αλλά αποτελούν στην παρούσα φάση την πλειοψηφία των ελληνικών επιχειρήσεων και επομένως, επηρεάζουν σημαντικά την οικονομική ανάκαμψη και το ύψος της ανεργίας.

Επισημαίνεται ότι, η έρευνα εστιάζει και συγκρίνει τους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων και τους καθιερωμένους επιχειρηματίες. Γενικότερα προκύπτει πως, οι καθιερωμένοι επιχειρηματίες εμφανίζονται περισσότερο απαισιόδοξοι από ότι οι νέοι, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί στη μεγαλύτερη εμπειρία, την τριβή με τα καθημερινά προβλήματα και τη βαθύτερη αντίληψη των απαιτήσεων

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

για τη λειτουργία μιας επιχείρησης από τους πρώτους. Σε ότι αφορά στην ίδρυση μιας νέας επιχείρησης, τρεις στους τέσσερις καθιερωμένους Έλληνες επιχειρηματίες κρίνουν πως το 2009 κάτι τέτοιο ήταν σχετικά δυσκολότερο συγκριτικά με το 2008, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων αγγίζει οριακά το 70%. Ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι περίπου ένας/μία στους δέκα επιχειρηματίες (καθιερωμένοι και αρχικών σταδίων) δηλώνει πως αντιμετώπισε πολύ λιγότερες δυσκολίες κατά τη περίοδο 2009-2010 στην προσπάθειά του/της να ιδρύσει μια επιχείρηση. Η διατήρηση/ανάπτυξη των ήδη υφιστάμενων επιχειρήσεων φαίνεται να ήταν δυσκολότερη για τους καθιερωμένους επιχειρηματίες στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα, μόλις το 13% των καθιερωμένων και το 17,5% των νέων και επίδοξων επιχειρηματιών αναγνωρίζουν ευκαιρίες ανάπτυξης μιας επιχείρησης εν μέσω της επικρατούσας κρίσης.

Η έρευνα του GEM, το 2009, εξέτασε για πρώτη φορά την έννοια της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας. Η κοινωνική επιχειρηματικότητα αφορά στα άτομα ή τους οργανισμούς που επικεντρώνονται σε επιχειρηματικές δραστηριότητες με κοινωνικούς ή περιβαλλοντικούς στόχους, όπως για παράδειγμα η ανακούφιση μειονεκτικών ομάδων, η ανακύκλωση, η παροχή φροντίδας ηλικιωμένων/αρρώστων ατόμων κλπ. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας το επίπεδο εμφάνισης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στις χώρες του GEM είναι 1,8% με το ποσοστό της Ελλάδας να φτάνει στο 1,9% του πληθυσμού. Μόνο το 8,3% των κοινωνικών επιχειρηματιών ασχολείται στην Ελλάδα αποκλειστικά σε αυτήν την επιχείρηση. Η δυναμική της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα γίνεται προφανής και από τις προβλέψεις αναφορικά με την δημιουργία θέσεων απασχόλησης (εθελοντική εργασία) κατά την επόμενη πενταετία. Σε σχέση με τον βαθμό καινοτομικότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων, μια στις τρεις θεωρεί πως εισάγει ένα νέο προϊόν στη δεδομένη αγορά, ενώ ισάριθμο ποσοστό αναγνωρίζει ως καινοτόμο τον τρόπο παραγωγής που λαμβάνει χώρα στα πλαίσια της, ενώ το 48% θεωρεί πως δρα σε μια εξειδικευμένη αγορά ή/και στοχεύει σε συγκεκριμένη ομάδα πελατών. Όσον αφορά το ποσοστό συμμετοχής ανδρών και γυναικών, οι άνδρες φαίνεται να είναι πιο δραστήριοι και σε αυτό το είδος επιχειρηματικότητας.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Τέλος, όσον αφορά τις συνθήκες ανάπτυξης επιχειρηματικότητας στην χώρα μας, η έρευνα, μέσω εμπειρογνομώνων, αξιολογεί θετικά τις εμπορικές και υλικές υποδομές σε σχέση με τις περισσότερες χώρες καινοτομίας, ενώ σημειώνει ότι οι κυβερνητικές ρυθμίσεις, η εκπαίδευση, πρώτης και δεύτερης βαθμίδας και η Έρευνα και Ανάπτυξη χαρακτηρίζονται από διαχρονική καχεξία, υπογραμμίζοντας την ανάγκη άμεσης αλλαγής κατεύθυνσης, δεδομένου ότι το λεγόμενο «τρίγωνο της γνώσης» (Παιδεία-Έρευνα-Καινοτομία), καθορίζει, σε σημαντικό βαθμό, τη μακροχρόνια ανταγωνιστικότητα και οικονομική επίδοση μιας χώρας.

4.5 Η απεικόνιση της κατάστασης στην πραγματική οικονομία από την Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων

Η γενικευμένη αβεβαιότητα και οι τρέχουσες δυσμενείς εξελίξεις, με αιχμή την κρίση στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, έχουν επηρεάσει κυρίως τους καταναλωτές, αλλά και τις επιχειρηματικές προσδοκίες.

Η Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων Ελλάδος⁷¹ παραθέτει τα παρακάτω αποτελέσματα, βάσει την μείωση του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων στη χώρα μας, η οποία ανέρχεται σε πρωτοφανή μεγέθη, όπως αποδεικνύουν έρευνες που έχουν γίνει από την Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων Ελλάδος και από διάφορα Επιμελητήρια, τη Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδος, την Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου και άλλους φορείς.

⁷¹ Η δομή του ελληνικού επιμελητηριακού δικτύου: Τα Επιμελητήρια είναι υποχρεωτικές, αυτοτελείς και ανεξάρτητες ενώσεις φυσικών και νομικών προσώπων, που ασκούν εμπορική δραστηριότητα σε μια ορισμένη περιφέρεια, συνιστούν Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ) και τελούν υπό την διαχειριστική εποπτεία της Γενικής Γραμματείας Εμπορίου του Υπουργείου Ανάπτυξης, ως προς τη νομιμότητα των πράξεών τους, στο πλαίσιο της παρεχόμενης σε αυτά αυτοτέλειας. Τα Επιμελητήρια έχουν εδραιώσει μια διαρκή συνεργασία με την πολιτεία, την τοπική αυτοδιοίκηση και τους άλλους φορείς της χώρας, με στόχο την οικονομική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό συνεχίζουν να αποτελούν βασικό σύμβουλο της εκάστοτε κυβέρνησης, σε θέματα εμπορίου, βιομηχανίας και γενικότερα αναπτυξιακής πολιτικής, αποστολή η οποία προσδιορίζεται από το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο. Η παρουσία των Επιμελητηρίων στην οικονομική οργάνωση είναι καταλυτική. Το προσφερόμενο από τα Επιμελητήρια έργο περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό δράσεων, τόσο γνωμοδοτικού και συμβουλευτικού χαρακτήρα προς την πολιτεία και τις αρχές όσο και προσφοράς υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις - μέλη τους.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Πιο συγκεκριμένα, εξετάζονται οι επιμέρους κλάδοι επιχειρηματικής δραστηριότητας, με κριτήρια την μείωση, στασιμότητα και αύξηση του κύκλου εργασιών τους, τα αποτελέσματα έχουν ως εξής:

Πίνακας: 1.1: Κύκλος εργασιών επιχειρήσεων, 2011.

ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΤΟ 2011			
	ΜΕΙΩΣΗ	ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΑΥΞΗΣΗ
ΕΜΠΟΡΙΟ	81%	14%	5%
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	77%	15%	8%
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	81%	13%	6%
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ (%)	80%	14%	6%

Είναι ενδιαφέρον ότι όλοι οι δείκτες αυτοί εμφάνισαν συνολική μείωση. Είναι λοιπόν γεγονός ότι η μείωση του κύκλου εργασιών οδηγεί πολλές επιχειρήσεις σε κλείσιμο. Αυτό όμως διαπιστώνεται μόνο μέσω μιας διαχρονικής εξέτασης των στοιχείων και όχι μόνο με στοιχεία σε μηνιαία ή έστω ετήσια βάση, ένα σφάλμα που συχνά γίνεται από πολλούς.

Σύμφωνα με τα στοιχεία των επιμελητηρίων σε πανελλήνια κλίμακα το πρώτο τετράμηνο του 2011 σημειώνονται:

- 18.756 νέες εγγραφές στα επιμελητηριακά μητρώα
- 17.974 διαγραφές από τα επιμελητηριακά μητρώα
- Συνεπώς άνοιξαν 782 επιχειρήσεις

Υπάρχει μια σαφής τάση μείωσης ενάρξεων επιχειρηματικής δραστηριότητας, όπως προκύπτει από τη δραματική μείωση των εγγραφών. Σύμφωνα με συγκριτικά στοιχεία για τα τρία τελευταία χρόνια, δηλαδή 2008, 2009 και 2010, από τα μητρώα των Επιμελητηρίων της χώρας, ως προς μια ανάλογη περίοδο αναφοράς, όπως το πρώτο εξάμηνο κάθε έτους, διαπιστώνεται μια

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

ραγδαία επιδείνωση σε συνολικούς αριθμούς για την έναρξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα:

Πίνακας 1.2: Συγκριτικά αποτελέσματα εγγραφών-διαγραφών επιχ/σεων από τα μητρώα των Ελληνικών Επιμελητηρίων τα έτη 2008-2009-2010.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ-ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΕΠΙΧ/ΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΜΗΤΡΩΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΩΝ ΤΑ ΕΤΗ 2008-2009-2010			
	Α'ΕΞΑΜΗΝΟ 2008	Α'ΕΞΑΜΗΝΟ 2009	Α'ΕΞΑΜΗΝΟ 2010
ΝΕΕΣ ΕΓΓΡΑΦΕΣ	70.708	32.758	29.495
ΔΙΑΓΡΑΦΕΣ	51.994	24.513	27.574
ΔΙΑΦΟΡΑ	18.714	8.245	1.921

Εξίσου ανησυχητική είναι και η μείωση της αναλογίας μεταξύ εγγραφόμενων και διαγραφομένων επιχειρήσεων καθώς όπως προκύπτει από τα στοιχεία του ανωτέρου πίνακα, η διαφορά μεταξύ εγγραφόμενων και διαγραφομένων τείνει να εξαλειφθεί τελείως, κάτι που σημαίνει ότι με τους υπάρχοντες ρυθμούς σύντομα οι διαγραφόμενες επιχειρήσεις, δηλαδή αυτές που κλείνουν, θα ξεπεράσουν τις εγγραφόμενες, δημιουργώντας ένα πρωτοφανές αρνητικό ισοζύγιο, και εντείνοντας τις συνθήκες ύφεσης. Η γενική διαπίστωση είναι ότι ο ρυθμός των επιχειρήσεων που κλείνουν, σε πανελλήνια κλίμακα, ξεπερνά τις 4.000 μηνιαίως, ένας αριθμός δραματικός για την ελληνική επιχειρηματικότητα.

Η κατάσταση αυτή θα μπορούσε να έχει ελεγχθεί, εάν ο χρηματοπιστωτικός τομέας είχε υποστηρίξει την επιχειρηματικότητα. Δυστυχώς, κάτι τέτοιο δεν έγινε. Αυτό οφείλεται στο ότι αφενός η ζήτηση δανεισμού από νοικοκυριά και επιχειρήσεις με ικανοποιητική πιστοληπτική ικανότητα παραμένει «παγωμένη» και αφετέρου οι τράπεζες είναι πολύ πιο αυστηρές σε σχέση με το

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

πρόσφατο παρελθόν στην αξιολόγηση των αιτήσεων που δέχονται, με αποτέλεσμα τη μείωση των υπολοίπων των δανείων.

Από τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος υπάρχουν και δυο δεδομένα που καταδεικνύουν και την προ αναλυθείσα μείωση του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων: (1) Η καθαρή ροή των στεγαστικών δανείων ήταν αρνητική τον Δεκέμβριο του 2010 σε σχέση με το 2009 όπου παρουσίαζε θετική ροή και ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής τους επιβραδύνθηκε σημαντικά το 2010 (-0,4%) σε σχέση με το 2009 (3,7%). (2) Στα καταναλωτικά δάνεια η καθαρή ροή ήταν επίσης αρνητική το 2010 σε σχέση με το 2009 όπου παρουσίαζε θετική ροή και ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής μειώθηκε περαιτέρω το 2010 (-4,2%) σε σύγκριση με το 2009 (2%).

Από τα παραπάνω, εξηγείται και η δραματική μείωση της οικοδομικής δραστηριότητας κατά το 2010, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, όπου παρατηρήθηκε μείωση κατά 11,1 % στον αριθμό των οικοδομικών αδειών, κατά 19,9% στην επιφάνεια και κατά 24,1% στον όγκο σε σχέση με το 2009.

Η πτώση, λοιπόν, της κατανάλωσης οφείλεται και στην έλλειψη ρευστότητας του καταναλωτικού κοινού που εκτός από την εισοδηματική μείωση που υπέστη, δεν μπορεί να απευθυνθεί πλέον ούτε στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Η έλλειψη ρευστότητας αποτελεί ωρολογιακή βόμβα στα θεμέλια της επιχειρηματικότητας, καθώς απειλεί άμεσα τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων.

Είναι ενδεικτικό ότι, πολλές επιχειρήσεις αδυνατούν να ανταποκριθούν και σε στοιχειώδεις υποχρεώσεις τους, όπως η καταβολή εισφορών στα ασφαλιστικά ταμεία. Είναι ενδεικτικό ότι, το 24% των επιχειρήσεων είχε πρόβλημα καταβολής εισφορών στο Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ) και το 36% είχε ανάλογο πρόβλημα για τον Οργανισμό Ασφάλισης Ελεύθερων Επαγγελματιών (ΟΑΕΕ).

Τέλος είναι ενδιαφέρον να εξεταστεί η συνολική επίπτωση αυτής της κατάστασης στην απασχόληση. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, η ανεργία ανήλθε τον Ιανουάριο 2011 στο 16,2%, ενώ τον Μάρτιο 2010 ήταν στο 11,6%.

Είναι ενδιαφέρον όμως το ότι με βάση τα στοιχεία των επιχειρήσεων το προσωπικό τους παρέμεινε σταθερό, πιο συγκεκριμένα:

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

- Το 71% των επιχειρήσεων δηλώνουν ότι το προσωπικό τους παρέμεινε σταθερό
- Το 24% των επιχειρήσεων δηλώνουν ότι το προσωπικό τους μειώθηκε
- Και μόλις το 4% των επιχειρήσεων δηλώνουν ότι το προσωπικό τους αυξήθηκε

Ο συνδυασμός των δεδομένων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η επιχειρηματικότητα δικαιώνει το χαρακτηρισμό «ατμομηχανή της οικονομίας» καθώς σε μεγάλο βαθμό διατήρησε το ποσοστό της απασχόλησης σταθερό έστω και με προβλήματα/καθυστερήσεις καταβολής αποδοχών ή μείωση ωρών εργασίας ή μείωση αποδοχών:

- 44% των επιχειρήσεων καθυστέρησε την καταβολή αποδοχών
- 30% των επιχειρήσεων μείωσε το ωράριο εργασίας
- 16% των επιχειρήσεων μείωσε τις αποδοχές

Άρα η αύξηση των ανέργων το 2011 πιθανόν οφείλεται όχι τόσο στις απολύσεις του ιδιωτικού τομέα, αλλά στην μη ανανέωση συμβάσεων και άλλων μορφών απασχόλησης στο δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα, κάτι που προβάλλεται ως επιτυχία για τη μείωση των δημοσίων δαπανών. Η πιθανότητα «λουκέτων» όλο και αυξάνεται, καθώς 225.000 επιχειρήσεις εκτιμάται ότι είναι πολύ πιθανό να κλείσουν μέχρι το τέλος του 2011 (στα μέσα του 2010 ο αντίστοιχος αριθμός ήταν 170.000). Όλα αυτά τα στοιχεία μεταφράζονται σε κίνδυνο απώλειας άνω των 320.000 θέσεων συνολικής απασχόλησης (εργοδότες, αυτοαπασχολούμενοι, μισθωτοί). Πρόκειται δηλαδή για το 53% περίπου των ενεργών επιχειρήσεων σήμερα στην Ελλάδα.

Γενικά, η διαρκώς αυξανόμενη φορολογική επιβάρυνση της επιχειρηματικότητας, σε επίπεδο είτε άμεσης είτε έμμεσης φορολογίας, έχει εξαντλήσει τον επιχειρηματικό κόσμο. Η αδυναμία ανταπόκρισης των επιχειρηματιών στις υποχρεώσεις τους, τόσο προς το κράτος όσο και προς τους συναδέλφους τους και τους συνεργάτες τους έχει γίνει πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας της πραγματικής οικονομίας. Οι ακάλυπτες επιταγές έχουν ξεπεράσει κάθε όριο αντοχής και ανοχής (μόλις το α' τετράμηνο του 2011

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

ανήλθαν σε 655,3 εκατ. ευρώ, σύμφωνα με τα στοιχεία της Τειρεσίας ΑΕ). Οι αναγκαστικές για τους επιχειρηματίες απολύσεις και τα λουκέτα στις επιχειρήσεις έχουν ξεφύγει από κάθε έλεγχο. Το γεγονός ότι καταγράφεται ακόμη θετικό ισοζύγιο ανάμεσα στις επιχειρήσεις που ανοίγουν συγκριτικά με αυτές που κλείνουν οφείλεται αποκλειστικά στην προσπάθεια του επιχειρηματικού κόσμου να ανακάμψει το γενικότερο κλίμα.

4.6 Συνοπτική επισκόπηση του οικονομικού κλίματος της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα ανά κλάδο οικονομίας

Από τα παραπάνω, διαπιστώνεται ότι το οικονομικό κλίμα που επικρατεί στην Ελλάδα επηρεάζει την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας. Στην περίοδο κρίσης που βιώνει η χώρα, σχεδόν όλοι οι κλάδοι της οικονομίας έχουν επηρεαστεί αρνητικά. Σύμφωνα με το IOBE,⁷² οι αναπτυξιακές επιδόσεις και το οικονομικό κλίμα, ανά κλάδο οικονομίας, παρουσιάζονται όπως παρακάτω.

4.6.1 Βιομηχανία-Μεταποίηση-Λιανικό Εμπόριο-Υπηρεσίες

Η **βιομηχανική παραγωγή** στην Ελλάδα κατά το πρώτο επτάμηνο του 2011, εξακολουθεί να βρίσκεται σε τροχιά βαθιάς ύφεσης (-10% σε σχέση με το 2010), η οποία μάλιστα επιταχύνεται συγκριτικά με την αντίστοιχη περίοδο του 2010. Μεταξύ των κλάδων, ηπιότερη ύφεση παρουσιάζουν εκείνοι με εξαγωγικό προσανατολισμό, η οποία όμως δεν επαρκεί για να αποκόψει την έντονη πτωτική πορεία στο σύνολο της βιομηχανίας. Συνολικά το πρώτο επτάμηνο του 2011 η ελληνική βιομηχανική παραγωγή συρρικνώθηκε με ρυθμό της τάξης του 7,9% αντί -6,3% το 2010. Αντιθέτως, η βιομηχανική παραγωγή στην ευρωζώνη παραμένει σε ανοδική τροχιά το 2011, 6,9% αντί 4,9% το 2010. Η συνολική ευρωπαϊκή βιομηχανία αναπτύσσεται με ρυθμό της τάξης του 5,1%.

Στην **μεταποίηση**, σημειώνεται επίσης σημαντική εξασθένιση του

⁷² IOBE, 2011, «Η Ελληνική Οικονομία 3/11», Τριμηνιαία Έκθεση, Αρ. Τεύχους 65.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

συνολικού δείκτη, με βαθιά ύφεση κ στους επιμέρους κλάδους. Η πτώση του δείκτη παραγωγής στη μεταποίηση εντείνεται το 2011 και ξεπερνά το 8,5%, έναντι μείωσης 5,0% το 2010. Η πλειοψηφία των κλάδων της κινείται πτωτικά, με εξαίρεση αυτούς με εξαγωγική δραστηριότητα.

Στα **ορυχεία-λατομεία**, οι απώλειες του δείκτη παραγωγής περιορίζονται σημαντικά, σε σχέση με το 2010 (-1,8% αντί -5%), παρότι καταγράφεται σημαντική πτώση σε επιμέρους κλάδους, αύξηση παραγωγής σημειώνεται στην εξόρυξη μεταλλούχων μεταλλευμάτων +13,8% και στην εξόρυξη άνθρακα και λιγνίτη +3,7% αντί -13,4% το 2010.

Όμως δυσμενέστερη είναι η εικόνα και στον τομέα των **κατασκευών**, όπου όλοι οι σχετικοί δείκτες υποχωρούν σημαντικά το 2011 (κατά 48,9%) σε σχέση με το 2010, με απώλειες της τάξης του 21,4%. Η συνολική οικοδομική δραστηριότητα σημειώνει υπερδιπλάσια πτώση 37,5%, σε σχέση με -17,3% το 2010. Σε γενικές γραμμές η κατασκευαστική δραστηριότητα το Α' εξάμηνο του 2011 υποχωρεί στο ήμισυ της περσινής περιόδου με την αβεβαιότητα των νοικοκυριών και το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον να περιορίζουν σημαντικά τις κατασκευές και τις πωλήσεις ακινήτων.

Ο σημαντικός περιορισμός του εισοδήματος αντανακλά άμεσα και στο δείκτη όγκου στο **λιανικό εμπόριο**, ο οποίος περιορίζεται εκ νέου κατά το Α' εξάμηνο του 2011, σημειώνοντας πτώση κατά 4,4% αντί -5,7% το 2010. Η πλειονότητα σχετικών υποκλάδων (έπιπλα-φάρμακα-ένδυση/υπόδυση κλπ.) καταγράφει σημαντικές απώλειες, ενώ οριακή άνοδο παρουσιάζουν τα πολυκαταστήματα, αφού είναι φανερό ότι η επιθυμία για καταναλωτικές αγορές επισκιάζεται από το ευρύτερο κλίμα αβεβαιότητας το οποίο έχουν περιέλθει τα νοικοκυριά. Γενικά, ο δείκτης του λιανικού εμπορίου κινείται σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα τουλάχιστον της τελευταίας πενταετίας. Παρόλα αυτά σημαντική άνοδο επιχειρηματικών προσδοκιών διαφαίνεται στα οχήματα-ανταλλακτικά +32,8% λόγω των προσδοκιών που δημιουργήσε το μέτρο της απόσυρσης.

Ο δείκτης κύκλου εργασιών στο **χονδρικό εμπόριο** ενισχύεται το Β' τρίμηνο του 2011, όμως σε ετήσια βάση, ο δείκτης υποχωρεί με απώλειες της τάξης του 13,6%, σημειώνοντας ιστορικά χαμηλό επίπεδο πενταετίας.

Αρνητική είναι η επίδραση της οικονομικής ύφεσης και στις **υπηρεσίες**,

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

καθώς στην πλειοψηφία των κλάδων καταγράφεται μείωση του κύκλου εργασιών με σχετικά αργούς ρυθμούς, με εξαίρεση τον τουρισμό όπου παρουσιάζει καλύτερη εικόνα (ξενοδοχεία-εστιατόρια) και το κλίμα αισιοδοξίας ενισχύεται σημαντικά.

4.6.2 Εισαγωγές-Εξαγωγές

Σε αντίθεση, όμως, με το αρνητικό κλίμα που επικρατεί, υπάρχουν και τα αισιόδοξα σενάρια. Η αξία των ελληνικών **εξαγωγών** κατά το Α' εξάμηνο του 2011, διαμορφώνεται στο μεγαλύτερο ύψος της τελευταίας δεκαετίας (10,5 δισ. ευρώ περίπου), καταγράφοντας κατακόρυφη άνοδο κατά 40,4% από το αντίστοιχο διάστημα του 2010, όταν η αντίστοιχη μεταβολή ήταν 4,6%.

Ταυτόχρονα, βέβαια, οι **εισαγωγές** υποχώρησαν κατά 14,2% το 2011, έναντι αύξησης της τάξης του 1,2% το 2010. Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat), η Ελλάδα ήταν η μοναδική χώρα στην ΕΕ που μείωσε τις εισαγωγές της κατά 11%, σε σχέση με το 2010, όταν στην ευρωζώνη οι εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 22,6%.

Έτσι η τάση συρρίκνωσης του εμπορικού ελλείμματος ενισχύθηκε (πτώση κατά 37,7%), ενώ το ποσοστό κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές ανήλθε στο 49,2%, αυξημένο κατά 19 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα το 2010. Αυτή η αύξηση της αξίας των εξαγωγών, είναι κυρίως αποτέλεσμα της ανόδου των εξαγωγών καυσίμων, οι οποίες υπερτριπλασιάστηκαν σε σχέση με το 2010. Και στα βιομηχανικά προϊόντα οι εξαγωγές καταγράφουν άνοδο κατά 12,3% ανακάμπτοντας σημαντικά σε σχέση με το 2010. Άνοδος κατά 5,3% καταγράφεται επίσης και στις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων. Σε όρους γεωγραφικής κατεύθυνσης, οι εξαγωγές ελληνικών προϊόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση κινήθηκαν ανοδικά κατά το Α' εξάμηνο του 2011, καταγράφοντας αύξηση της τάξης του 12,6% σε σχέση με το 2010.

4.6.3 Ξένες Άμεσες Επενδύσεις

Όσον αφορά τις **ξένες άμεσες επενδύσεις (ΞΑΕ)**, παρά την έντονη οικονομική κρίση που αντιμετωπίζει η Ελλάδα από το έτος 2010, οι επιδόσεις της χώρας στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων ήταν ικανοποιητικές σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Οι συνολικές (ακαθάριστες) εισροές κεφαλαίων στη χώρα το έτος 2010 ανήλθαν σε 4 δις ευρώ, ενώ οι καθαρές εισροές ξεπέρασαν τα 1,6 δις ευρώ⁷³. Οι εισροές ΞΑΕ κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα επικεντρώνονται τα τελευταία έτη κατά κύριο λόγο στον τριτογενή τομέα και ακολουθεί με σημαντική διαφορά ο δευτερογενής τομέας. Αντίστοιχη διάρθρωση ΞΑΕ εμφανίζει η πλειονότητα των ανεπτυγμένων χωρών.

4.6.4 Γεωργία-Τουρισμός-Ναυτιλία

Σύμφωνα με μελέτη του Ινστιτούτου Στρατηγικών & Αναπτυξιακών Μελετών (ΙΣΤΑΜΕ), ο **αγροτικός τομέας** αποτελούσε πάντα έναν από τους σημαντικότερους τομείς παραγωγής στην χώρα μας. Αξίζει να σημειωθεί ότι αν και τα τελευταία χρόνια η συμμετοχή του αγροτικού τομέα στην Ελληνική οικονομία έχει μειωθεί σημαντικά, παραμένει σε υψηλά επίπεδα, συγκρινόμενη με αυτή των άλλων κρατών-μελών της ΕΕ. Συγκεκριμένα η συμβολή του εν λόγω τομέα στην Ελληνική οικονομία το 2010 ανέρχεται σε 4,5% του ΑΕΠ (ο πρωτογενής τομέας ήταν ο μοναδικός που παρουσίασε αύξηση της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας το 2010), ενώ η αντίστοιχη συμβολή του στην ΕΕ ήταν 2,9%. Σύμφωνα με το ΙΣΤΑΜΕ: οι χώρες με την μεγαλύτερη συμμετοχή στην ευρωπαϊκή παράγωγη είναι η Γαλλία με 18,5%, η Γερμανία με 12,9%, η Ιταλία με 12,6% & η Ισπανία με 11%, σε αντίθεση με τα νέα κράτη-μέλη να εμφανίζουν συμμετοχή κάτω του 1%. Σήμερα η Ελληνική γεωργία βρίσκεται σε επιταχυνόμενη πτώση και αρχικά δεν είναι σε θέση να συμβάλει στην ανάκαμψη της Ελληνικής οικονομίας, παρά το γεγονός ότι έχει όλες τις προϋποθέσεις, όμως αποτελεί ακόμα ένα σημαντικό τμήμα της οικονομίας αρκεί να αντιμετωπιστούν οι ισχυρές προκλήσεις και οι αλλαγές που την μετασχηματίζουν ραγδαία.

⁷³ Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος 2011.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Σχετικά με την **ναυτιλία**,⁷⁴ αξίζει να σημειωθεί ότι ενώ η ελληνική οικονομία βουλιάζει, η ελληνική ναυτιλία ακμάζει. Ο ελληνικός εφοπλισμός, παρά την συνεχιζόμενη κρίση, συνεχίζει να βρίσκεται στην κορυφή της ναυτιλιακής βιομηχανίας. Όσον αφορά την καθίζηση της ναυλαγοράς, με τις απρόβλεπτες εξελίξεις και τα σοβαρά εμπόδια, λόγω των θεσμοθετημένων μέτρων, τα οποία δημιουργούν ένα δυσμενές τοπίο, μέσα στο οποίο η ελληνική ναυτιλία εξακολουθεί να διατηρεί την πρώτη θέση της στο επίπεδο της ΕΕ, οι Έλληνες εφοπλιστές συνεχίζουν έστω και με μειωμένους ρυθμούς, το επενδυτικό πρόγραμμα ανανέωσης του στόλου τους (το επτάμηνο του 2011 οι Έλληνες εφοπλιστές επένδυσαν συνολικά 12 δις δολάρια, αφήνοντας πίσω τους Κινέζους, οι οποίοι φαίνεται να έχουν επενδύσει περί τα 3,4 δις δολάρια). Η συμβολή της στην εθνική οικονομία έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια με την εγκατάσταση πολλών ναυτιλιακών επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Το διάστημα 2003-2008 σημειώθηκε κατακόρυφη άνοδος των εισπράξεων από τη ναυτιλία στο εξωτερικό ισοζύγιο υπηρεσιών (μέση ετήσια αύξηση 14,9%), με αποτέλεσμα να φτάσουν τα 19,2 δις το 2008 (7,9% του ΑΕΠ). Το 2009 η ελληνική ναυτιλία τροφοδότησε το ΑΕΠ της χώρας με 13,5 δις ευρώ, ενώ εξακολουθεί να έχει στα χέρια της περίπου το 15% του παγκόσμιου στόλου.

Όσον αφορά τον **τουρισμό**, σύμφωνα με μελέτη της ICAP Group,⁷⁵ η δυσμενής οικονομική συγκυρία έπληξε και τον τομέα του τουρισμού, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα ανάλυσης ισολογισμών χρήσης 2010 σε δείγμα 3.341 τουριστικών εταιρειών. Οι πωλήσεις των επιχειρήσεων αυτών μειώθηκαν κατά 4%, ωστόσο αμετάβλητο παρέμεινε το αντίστοιχο κόστος πωλήσεων, με συνέπεια να προκύψει πολύ μεγαλύτερη ποσοστιαία μείωση των μικτών κερδών τα οποία υποχώρησαν κατά 19,6%. Οι μεταβολές αυτές οδήγησαν σε μεγάλη επιδείνωση τόσο του λειτουργικού αποτελέσματος, όσο και του τελικού καθαρού αποτελέσματος, με τις ζημίες να αυξάνονται κατά 88%, ανερχόμενες πλέον σε €345,3 δις. Από την άλλη πλευρά, δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι η Ελλάδα

⁷⁴ Σύμφωνα με στοιχεία της Ετήσιας έκθεσης για το 2010-2011 της Ένωσης Ελλήνων Εφοπλιστών.

⁷⁵ Η ICAP Group A.E. είναι η μεγαλύτερη Ελληνική εταιρεία παροχής εμπορικών και οικονομικών πληροφοριών, ερευνών αγοράς και συμβούλων επιχειρήσεων στην Ελλάδα.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

είναι ένας από τους μεγαλύτερους τουριστικούς προορισμούς στον κόσμο.⁷⁶ Ο τουρισμός προσφέρει στην εθνική οικονομία περισσότερα από 38 δις ευρώ ετησίως, όσα η βιομηχανία σε χώρες όπως η Αυστρία, η Ολλανδία και η Δανία. Παρόλη την ύφεση, ανοδικά εξελίσσεται η τουριστική περίοδος το 2011. Ο ελληνικός τουρισμός παρουσιάζει μια αύξηση της τάξης του 10%, τόσο σε διεθνείς αφίξεις όσο και στα έσοδα, συνεισφέροντας έτσι περισσότερο από 17% του ΑΕΠ και 20% της απασχόλησης.

4.7 Κύρια ευρήματα της έρευνας της ICAP Group αναφορικά με τις εξελίξεις σε όλους τους κλάδους της Ελληνικής Οικονομίας

Τις παραπάνω αρνητικές διαπιστώσεις σχετικά με την κατάσταση των κλάδων σε περίοδο κρίσης έρχεται να επιβεβαιώσει και η μελέτη της ICAP Group παρουσιάζοντας την εικόνα των εξελίξεων μέσα από την ανάλυση ισολογισμών χρήσης 2010 με δείγμα 25.616 επιχειρήσεων (με δημοσιευμένο ισολογισμό μέχρι και την 19^η Ιουλίου 2011) που είχαν, παράλληλα, και δημοσιευμένο ισολογισμό της προηγούμενης χρήσης. Το δείγμα της έρευνας περιελάμβανε 5.176 βιομηχανικές επιχειρήσεις, 6.861 εμπορικές, 7.719 επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών (πλην τραπεζών), 2.519 εταιρείες του τεχνικού κατασκευαστικού τομέα, καθώς και 3.341 επιχειρήσεις του τουριστικού τομέα.

Η εικόνα που προκύπτει από τα ενοποιημένα αποτελέσματα χρήσεως των επιχειρήσεων είναι εκείνη της πλήρους ανατροπής των μέχρι σήμερα δεδομένων. Η επιδείνωση είναι πλέον διάχυτη σε όλο το εύρος των οικονομικών δραστηριοτήτων, η δε κερδοφορία του ιδιωτικού τομέα υπέστη βαρύτατο πλήγμα. Τα συνολικά αποτελέσματα κατέστησαν ζημιογόνα σε όλους τους κλάδους, γεγονός πρωτόγνωρο για πάρα πολλά έτη.

Από τα ενοποιημένα αποτελέσματα χρήσης όλων των επιχειρήσεων (ανεξαρτήτως κλάδου), προκύπτει:

- Υποχώρηση, κατά 3,3% των συνολικών πωλήσεων (διαμορφώθηκαν σε €168,8 δις το 2010 έναντι €174,6 δις του προηγούμενου έτους). Σημαντική

⁷⁶ Σύμφωνα με τα στοιχεία του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (SETE).

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

μείωση των μικτών κερδών (11,6%) και τελικά πτώση των λειτουργικών αποτελεσμάτων (μειώθηκαν κατά 78% ή €3,7 δις).

- Την αρνητική αυτή εξέλιξη επιδείνωσε η δραστική αύξηση (+91%) των μη λειτουργικών εξόδων (όπως έκτακτα & ανόργανα έξοδα, έξοδα προηγούμενων χρήσεων, έκτακτες ζημίες κ.α.), με συνέπεια τελικά την ανατροπή του καθαρού αποτελέσματος το 2010, με την εμφάνιση ζημιών ύψους €2,33 δις το 2010, έναντι αντίστοιχων κερδών €4 δις περίπου το 2009.
- Τα κέρδη EBITDA⁷⁷ υποχώρησαν κατά 25,5%, ήτοι 11,4 δις. ευρώ το 2010 έναντι 15,4 δις. ευρώ το 2009.
- Όσον αφορά στα στοιχεία Ενεργητικού και Παθητικού των επιχειρήσεων αυτών, το σύνολο του ενεργητικού τους παρέμεινε σταθερό την τελευταία διετία (€300,3 δις.), με μόνη αξιόλογη μεταβολή εκείνη της αξίας των αποθεμάτων (-2,6%).
- Από την άλλη πλευρά, τα ίδια κεφάλαια υποχώρησαν ελαφρά, κατά 1,1%.
- Περαιτέρω, ο συνολικός δανεισμός των επιχειρήσεων διευρύνθηκε το 2010 κατά €2,4 δις. με έμφαση κυρίως στο βραχυπρόθεσμο δανεισμό, ο οποίος αυξήθηκε κατά 6% (ή €6,1 δις.), ενώ αντίθετα ο μακροπρόθεσμος δανεισμός μειώθηκε κατά 4,6%. Το γεγονός αποδίδεται ως ένα βαθμό σε ανάλογη στάση του τραπεζικού τομέα, που αφορά την κατά προτεραιότητα εξυπηρέτηση των μακροπρόθεσμων πιστώσεων, ενώ παράλληλα προτιμάται η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων κυρίως με βραχυπρόθεσμο δανεισμό.
- Σχετικά με τους χρηματοοικονομικούς δείκτες, επισημαίνεται η μετατροπή σε αρνητικού του δείκτη της αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων (από 3,5% το 2009 σε -2,1% το 2010) και η επιδείνωση του περιθωρίου μικτού κέρδους κατά σχεδόν 2 ποσοστιαίες μονάδες (σε 19,59% το 2010).

⁷⁷ EBITDA=Earnings before interest, taxes, depreciation, amortization: Κέρδος προ φόρων, τόκων και αποσβέσεων

4.8 Συνοπτική απεικόνιση των αποτελεσμάτων από έρευνες παγκόσμιων & ευρωπαϊκών οργανισμών σχετικά με την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, συγκρινόμενη με άλλες χώρες

Σημαντικός παράγοντας για να γίνει αντιληπτό το μέγεθος της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, είναι η θέση που καταλαμβάνει σε σύγκριση με τις άλλες αναπτυγμένες χώρες, σε διάφορες έρευνες που εκπονούνται κάθε χρόνο, **από παγκόσμιους και ευρωπαϊκούς οικονομικούς οργανισμούς.**

4.8.1 Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ)

Ως την πλέον εχθρική προς την επιχειρηματικότητα χώρα χαρακτηρίζει την Ελλάδα ο ΟΟΣΑ⁷⁸, καθώς εντοπίζει ανελαστικό ρυθμιστικό πλαίσιο για την επιχειρηματική δράση. Αναφέρει ότι το 60% των εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα στη χώρα μας δουλεύει σε πολύ μικρές επιχειρήσεις. Αναφέρει, επίσης, ότι οι ελληνικές μικρές επιχειρήσεις παράγουν δυσανάλογα μικρή προστιθέμενη αξία, υπογραμμίζει την μεγάλη εμπλοκή των γυναικών στην επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα (το ποσοστό των Ελληνίδων που έχουν επιχείρηση είναι από τα υψηλότερα στην Ευρώπη – 15,51% επί του ενεργού πληθυσμού – κι ένατο στην συγκεκριμένη κατάσταση του ΟΟΣΑ), ενώ από την έρευνα προκύπτει ότι η Ελλάδα είναι μάλλον έθνος επιχειρηματιών. Σύμφωνα με τη μελέτη, οι μετανάστες δεν δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στη χώρα μας, καθώς εμφανίζουν ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά στην εν λόγω μελέτη (9,7% του ενεργού πληθυσμού), έναντι 26,7% των γηγενών, που είναι και το υψηλότερο στην συγκεκριμένη καταμέτρηση. Η παρουσία επιχειρηματικών κεφαλαίων (venture capitals) είναι αμελητέα καθώς το ποσοστό τους ανέρχεται σε μόλις 0,01%, όταν κατά μέσο όρο στις περισσότερες δυτικές χώρες είναι τουλάχιστον εξαπλάσιο, με το Ισραήλ να είναι πρώτο με διαφορά στην εν λόγω κατηγορία (0,18% του ΑΕΠ). Σύμφωνα με την έρευνα, οι Έλληνες έχουν την πλέον αρνητική εικόνα για τους επιχειρηματίες

⁷⁸ Έκθεση ΟΟΣΑ: «Επιχειρηματικότητα με μία ματιά 2011», (Entrepreneurship at a Glance 2011). Το ρυθμιστικό πλαίσιο στο οποίο αναφέρεται ο ΟΟΣΑ είναι οι αδειοδοτήσεις, η εγγραφή της περιουσίας, η πρόσβαση στον δανεισμό, η προστασία των επενδυτών, η πληρωμή φόρων, το διασυνοριακό εμπόριο, η εφαρμογή και τήρηση συμβολαίων και συμφωνιών, το κλείσιμο μίας επιχείρησης, η απασχόληση εργαζομένων και η πρόσβαση στην ενέργεια.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

στο πλαίσιο του ΟΟΣΑ, με ποσοστό 19% επί του πληθυσμού, που είναι και η υψηλότερη επίδοση. Ακόμη, εντύπωση προκαλεί η «ισοπαλία» θετικών και ουδέτερων εντυπώσεων για τους επιχειρηματίες (39,5% έναντι 39,2%) που παρουσιάζει η έρευνα. Μάλιστα, φαίνεται ότι η Ελλάδα έχει μία από τις χειρότερες αντιλήψεις για την επιχειρηματικότητα σε ολόκληρο το πλαίσιο του ΟΟΣΑ. Στην έκθεση, ο διεθνής οργανισμός κατατάσσει την Ελλάδα στην χειρότερη θέση για την έναρξη μίας επιχείρησης, καθώς θεωρεί τις απαιτούμενες διαδικασίες ιδιαίτερα επαχθείς και τοποθετεί τη χώρα στην τελευταία θέση, σε σύνολο 30 κρατών (με την Ισπανία και την Τσεχία να ακολουθούν).

Τέλος, αναφορικά με τα διοικητικά βάρη, που μετρά ο ΟΟΣΑ, στην κατηγορία των start up (έναρξη επιχείρησης) επιχειρήσεων, η χώρα καταλαμβάνει την έκτη θέση από το τέλος (οι χειρότερες επιδόσεις ανήκουν στην Κίνα, το Μεξικό και τη Χιλή).

4.8.2 Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank)

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank)⁷⁹ περί επιχειρηματικότητας η Ελλάδα κατέχει αρνητική πρωτιά, μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο, με τις χώρες των Βαλκανίων και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης να εμφανίζονται περισσότερο ελκυστικές για να επενδύσει κάποιος ανοίγοντας μία μικρή ή μεσαία επιχείρηση.

Σύμφωνα με τα κριτήρια⁸⁰ που θέτει η Παγκόσμια Τράπεζα, τα σημαντικότερα ευρήματα για την χώρα είναι τα εξής:

Η Ελλάδα έχει κάνει ελάχιστα βήματα τα τελευταία πέντε χρόνια, για να διευκολύνει τις συνθήκες επιχειρηματικότητας. Πολύ λιγότερα βήματα, σίγουρα, σε σχέση με την Τουρκία, τη Βουλγαρία ή τη FYROM, οι οποίες βρίσκονται σε

⁷⁹ Η Παγκόσμια Τράπεζα κάθε χρόνο δημοσιεύει εκθέσεις και μελέτες περί επιχειρηματικότητας. Η φετινή έκθεση (2011) που έχει τίτλο «Doing Business» και κάθε χρόνο εξετάζει την πρόοδο που έχει κάνει κάθε μία από 183 οικονομίες παγκοσμίως στον τομέα της επιχειρηματικότητας.

⁸⁰ Υπάρχουν 9 συγκεκριμένα κριτήρια βάση των οποίων η ετήσια έρευνα της Παγκόσμιας Τράπεζας κατατάσσει την εκάστοτε οικονομία στη αντίστοιχη βαθμίδα του παγκόσμιου δείκτη επιχειρηματικότητας. Πρόκειται για κριτήρια, τα οποία αφορούν από τα μέτρα που έχει λάβει ένα κράτος για την άρση των γραφειοκρατικών αγκυλώσεων στη διαδικασία έναρξης μίας επιχείρησης μέχρι ακόμα το κατά πόσον το φορολογικό περιβάλλον μίας χώρας είναι ευνοϊκό για τον εκάστοτε- μικρομεσαίο κατά κύριο λόγο- επιχειρηματία να δραστηριοποιηθεί σε αυτήν.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

πολύ καλύτερη θέση σε παγκόσμια κατάταξη.

Τον τελευταίο, μόλις, χρόνο (2011), η Ελλάδα υποχώρησε κατά 12 ολόκληρες θέσεις (από τη θέση 97^η που βρισκόταν στην αντίστοιχη έκθεση του 2010, πέφτει φέτος στη θέση 109^η) στην παγκόσμια κατάταξη, ανάμεσα στις υπόλοιπες 182 οικονομίες, με κριτήριο τον δείκτη επιχειρηματικότητας, ο οποίος διαμορφώνεται από το *συνολικότερο ευνοϊκό περιβάλλον* για να ανοίξει και να δραστηριοποιηθεί στη χώρα μία μικρή και μεσαία επιχείρηση. Η Ελλάδα, φέτος, με τη θέση 109 βρίσκεται κάτω ακόμα από την Γουατεμάλα, την Αιθιοπία, την Παραγουάη, το Μπανγκλαντές και την Υεμένη. Αξιοσημείωτη, βέβαια, είναι και η απόσταση που την χωρίζει από τις γειτονικές χώρες της βαλκανικής χερσονήσου και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η Γεωργία βρίσκεται στις υψηλότερες θέσεις της παγκόσμιας διαβάθμισης και κατατάσσεται στην 12^η θέση, η Κύπρος στην 37^η θέση, η Βουλγαρία στην 51^η θέση, η Τουρκία στην 65^η θέση.

Η Ελλάδα χάνει 46 θέσεις εξαιτίας της *αύξησης της φορολογίας* στη μεταβίβαση ακινήτων, καταλαμβάνοντας την 153^η θέση από την 107^η πέρυσι, ενώ αξιοσημείωτο είναι επίσης πως υποχωρεί στην εν λόγω κατάταξη ακόμα και όσον αφορά τις διαδικασίες παύσης μίας επιχείρησης (49^η θέση από 43^η πέρυσι).

Δύο θέσεις, επίσης, υποχωρεί η χώρα, σε ότι αφορά τον *δείκτη δανειοδότησης* μιας επιχείρησης, από την 87^η στην 89^η. Στην κατάταξη μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα καταλαμβάνει την τελευταία θέση, με μεγάλη διαφορά από την Ιταλία, η οποία βρίσκεται στην προτελευταία θέση της ευρωπαϊκής κατάταξης με γενικό κριτήριο τις δυσκολίες και τα εμπόδια που συναντάει η φιλοδοξία οποιουδήποτε θελήσει να κάνει ένα επιχειρηματικό άνοιγμα στις χώρες αυτές. Την πρώτη θέση από πλευράς ευκολίας να ανοίξει κάποιος τη δική του επιχείρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση καταλαμβάνει το Ηνωμένο Βασίλειο και ακολουθεί η Δανία, η Ιρλανδία και η Φιλανδία. Η Κύπρος βρίσκεται περίπου στη μέση της ευρωπαϊκής κατάταξης καταλαμβάνοντας την 15^η θέση μεταξύ των κρατών- μελών της Ε.Ε.

Τέλος, η Ελλάδα καταλαμβάνει και πάλι την τελευταία θέση, με κριτήριο είτε τη γραφειοκρατία, είτε το κόστος που συναντάει ένας επιχειρηματίας που επιθυμεί να δραστηριοποιηθεί στη χώρα.

4.8.3 World Economic Forum (WEF)

Αξιοσημείωτη είναι και η «Παγκόσμια έκθεση για την ανταγωνιστικότητα 2011-2012», που δημοσίευσε το WEF (World Economic Forum)⁸¹. Από την έκθεση προκύπτει ότι:

Η Ελλάδα υποχώρησε στην 90^η θέση, από την 83^η θέση που ήταν πέρυσι, στην παγκόσμια κατάταξη ανταγωνιστικότητας 142 χωρών. Αντίθετα, στην πρώτη θέση της κατάταξης ανταγωνιστικότητας του WEF βρίσκεται και φέτος η Ελβετία, ενώ στη δεύτερη θέση έρχεται η Σιγκαπούρη, στην τρίτη η Σουηδία, στην τέταρτη η Φινλανδία, στην πέμπτη οι ΗΠΑ, στην έκτη η Γερμανία, στην έβδομη η Ολλανδία, στην όγδοη η Δανία, στην ένατη η Ιαπωνία και στη δεκάτη η Βρετανία.

Σύμφωνα με την έκθεση, η υποχώρηση της θέσης της Ελλάδας αντανακλά την περαιτέρω υποχώρηση του δείκτη μακροοικονομικού περιβάλλοντος στην 140^η θέση καθώς και την υποχώρηση του δείκτη των χρηματοπιστωτικών αγορών στην 110^η θέση.

Χαμηλή παραμένει η κατάταξη της χώρας, στην 89^η θέση, όσον αφορά τον δείκτη αξιολόγησης των δημόσιων θεσμών, ο οποίος περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, ως επιμέρους δείκτες την αποδοτικότητα του Δημοσίου, τη διαφθορά κ.α.

Άλλος επιβαρυντικός παράγων για την ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας είναι η μη αποτελεσματική αγορά εργασίας της χώρας, με το σχετικό δείκτη να διαμορφώνεται στην 126^η θέση, γεγονός που, σύμφωνα με την έκθεση, δείχνει τη σημασία των πρόσφατων προσπαθειών για την αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης και της ευελιξίας της αγοράς εργασίας.

Από την άλλη πλευρά βέβαια, σημειώνεται ότι η Ελλάδα μπορεί να βασισθεί, στην προσπάθειά της να ξεπεράσει τις τρέχουσες δυσκολίες, καθώς διαθέτει μία σειρά από «δυνατά χαρτιά».

Ένα από αυτά είναι το καλά εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό, το οποίο είναι ικανό να προσαρμόζεται στις νέες τεχνολογίες που αυξάνουν την παραγωγικότητα. Επίσης από τις καλύτερες επιδόσεις στην παγκόσμια κατάταξη

⁸¹ Το WEF είναι ένας ανεξάρτητος διεθνής οργανισμός, ο οποίος παρακολουθεί, αξιολογεί και καταγράφει την παγκόσμια κατάσταση της οικονομίας και συντάσσει ετησίως εκθέσεις, οι οποίες είναι πολύ χρήσιμες στις πολιτικές ηγεσίες και σε μεγάλους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς για την διαμόρφωση οικονομικής πολιτικής και την λήψη αποφάσεων που αφορούν σε επενδύσεις, διεθνές εμπόριο κ.α.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

έχει η Ελλάδα όσον αφορά το μέγεθος της αγοράς (42^η θέση), την υγεία και βασική εκπαίδευση (37^η θέση), τις υποδομές (45^η θέση), την ανώτερη εκπαίδευση και την μετεκπαίδευση (46^η θέση) και την τεχνολογική ετοιμότητα (47^η θέση).

Τέλος, όσον αφορά τους παράγοντες που δημιουργούν τα μεγαλύτερα προβλήματα για τις επενδύσεις, οι πλέον σημαντικοί είναι -με βάση τις απαντήσεις που έδωσαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα- η αναποτελεσματική γραφειοκρατία του Δημοσίου (22,1%), η πρόσβαση στη χρηματοδότηση (13,8%), η διαφθορά (13%), οι φορολογικές ρυθμίσεις (11,8%), η αστάθεια της πολιτικής (10,6%), οι φορολογικοί συντελεστές (8,5%) και οι περιοριστικές ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας (8,2%).

4.8.4 Small Business Act (SBA)

Σύμφωνα με το ενημερωτικό δελτίο της έρευνας του SBA⁸² (Small Business Act) για το 2011, το οποίο χωρίζεται σε 10 τομείς⁸³, αναλύεται και παρουσιάζεται η θέση της χώρας, σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη.

➤ Αναφορικά με την Επιχειρηματικότητα

Στον τομέα αυτό, η Ελλάδα παρουσιάζει, συνολική επίδοση αντίστοιχη με τη μέση επίδοση της ΕΕ. Ωστόσο, η εικόνα περιπλέκεται εάν ληφθούν υπόψη οι δύο δείκτες που μετρούν άμεσα την επιχειρηματική επίδοση: (1) το ποσοστό επιχειρηματικότητας και (2) το ποσοστό των επιχειρηματιών που έχουν ως κίνητρο τις παρεχόμενες ευκαιρίες. Ενώ το πρώτο ποσοστό είναι κατά βάση το ίδιο με αυτό των άλλων κρατών της ΕΕ, το δεύτερο είναι σημαντικά χαμηλότερο (39% στην Ελλάδα σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 55%), γεγονός

⁸² Το SBA αποτελεί την εμβληματική πρωτοβουλία πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την υποστήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Στόχος των ενημερωτικών δελτίων, που γνωστοποιούνται σε ετήσια βάση, είναι να συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των πρόσφατων τάσεων και των εθνικών πολιτικών, που επηρεάζουν τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις.

⁸³ Οι τομείς είναι οι εξής: Η επιχειρηματικότητα, η δεύτερη ευκαιρία, η προτεραιότητα στις μικρές επιχειρήσεις, η ανταπόκριση της δημόσιας διοίκησης, οι κρατικές ενισχύσεις και δημόσιες συμβάσεις, η χρηματοδότηση, η ενιαία αγορά, οι δεξιότητες και η καινοτομία, το περιβάλλον και τέλος η διεθνοποίηση).

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

που δείχνει ότι ένα μεγαλύτερο ποσοστό Ελλήνων επιχειρηματιών ενδέχεται να ξεκίνησαν μια επιχείρηση λόγω της έλλειψης άλλων εναλλακτικών επιλογών. Από την άλλη προκύπτει ότι οι Έλληνες είναι πιο πρόθυμοι να εργαστούν ως αυτοαπασχολούμενοι από ότι οι γείτονές τους, παρά την πολύ λιγότερο θετική εικόνα που προβάλλουν για τους επιχειρηματίες τα μέσα ενημέρωσης (το 34,5% συμφωνούν ότι βλέπουν συχνά στα δημόσια μέσα ενημέρωσης περιπτώσεις επιτυχημένων νέων επιχειρήσεων στην Ελλάδα, ενώ ο αντίστοιχος μέσος όρος είναι 51,35 %).

➤ Αναφορικά με την δεύτερη ευκαιρία

Οι δείκτες που μετρούν τη «δεύτερη ευκαιρία» δείχνουν ότι η Ελλάδα βρίσκεται πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Μολονότι ο χρόνος και το κόστος που απαιτούνται για να κλείσει μια επιχείρηση στην Ελλάδα είναι ανάλογο με αυτό των άλλων χωρών της ΕΕ, η Ελλάδα παρέχει μεγαλύτερη υποστήριξη στους επιχειρηματίες δεύτερης ευκαιρίας από τον μέσο όρο της ΕΕ (88% σε σύγκριση με 81%).

➤ Αναφορικά με την προτεραιότητα στις μικρές επιχειρήσεις

Η Ελλάδα υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΕ, όσον αφορά τους δείκτες που μετρούν την «προτεραιότητα στις μικρές επιχειρήσεις». Ενώ το ελληνικό σύστημα αδειών είναι αντίστοιχο με αυτό των άλλων χωρών της ΕΕ, ο φόρτος των κρατικών κανονιστικών ρυθμίσεων, οι σχετικές δυσκολίες επικοινωνίας και η ελάχιστη πρόοδος που έχει σημειωθεί όσον αφορά την απλούστευση των κανόνων και των διαδικασιών, φέρνουν την Ελλάδα σε μειονεκτική θέση έναντι των άλλων χωρών της ΕΕ.

➤ Αναφορικά με την ανταπόκριση της Δημόσιας Διοίκησης:

Η Ελλάδα βρίσκεται πολύ κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ στον τομέα αυτό. Στην πραγματικότητα, έχει την χειρότερη επίδοση από όλες τις χώρες της ΕΕ. Ωστόσο, αυτό οφείλεται κυρίως στην πολύ κακή επίδοση σε δύο από τους εννέα διαθέσιμους δείκτες, κυρίως του κόστους της έναρξης λειτουργίας μιας επιχείρησης και της μεταβίβασης περιουσιακών στοιχείων. Αν και οι δύο αυτές

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

διαδικασίες είναι πολύ πιο δαπανηρές, σε σχετικούς όρους, στην Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ, οι περισσότεροι από τους άλλους δείκτες βρίσκονται κοντά στον μέσο όρο. Τα στοιχεία δείχνουν επίσης ότι η ηλεκτρονική παροχή βασικών δημόσιων υπηρεσιών στην Ελλάδα θα μπορούσε να βελτιωθεί σημαντικά.

➤ Αναφορικά με τις Κρατικές ενισχύσεις

Σε γενικές γραμμές, και σε αυτό τον τομέα, η επίδοση της Ελλάδας βρίσκεται κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ, ενώ η χώρα παρουσιάζει τη χειρότερη επίδοση από όλες τις άλλες χώρες της ΕΕ. Αυτό οφείλεται κυρίως στις εξαιρετικά μεγάλες καθυστερήσεις πληρωμών των επιχειρήσεων από τις δημόσιες αρχές (65 ημέρες στην Ελλάδα σε σύγκριση με 25 κατά μέσο όρο στην ΕΕ). Η δυνατότητα ηλεκτρονικών δημοσίων συμβάσεων κατά το στάδιο της προανάθεσης είναι επίσης πολύ μικρότερη στην Ελλάδα.

➤ Αναφορικά με την Χρηματοδότηση

Και σε αυτό τον τομέα, οι δείκτες δείχνουν ότι η Ελλάδα υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΕ, και γενικότερα η χώρα βρίσκεται μεταξύ των χωρών με τις χειρότερες επιδόσεις. Οι δείκτες οι οποίοι εμπίπτουν πολύ πιο άμεσα στον έλεγχο πολιτικής, δείχνουν μια ελάχιστα ικανοποιητική επίδοση όσον αφορά την «ενδυνάμωση των νομικών δικαιωμάτων» και επιδόσεις κατώτερες από αυτές άλλων χωρών όσον αφορά τις επενδύσεις για την τόνωση των ΜΜΕ και της επιχειρηματικότητας, μέσω των διαρθρωτικών ταμείων της ΕΕ. Το θετικό στοιχείο είναι ότι η δημόσια χρηματοδότηση δεν φαίνεται να έχει επιδεινωθεί τόσο πολύ στην Ελλάδα όσο σε άλλες χώρες της ΕΕ. Ωστόσο, η πρόσβαση σε ιδιωτικά κεφάλαια αποτελεί επίσης μεγάλο πρόβλημα στην Ελλάδα, όπου καταγράφεται το υψηλότερο ποσοστό ανεπιτυχών αιτήσεων δανειοληψίας, (36% στην Ελλάδα έναντι 23% για τον μέσο όρο της ΕΕ), και μια εντυπωσιακή μείωση της προθυμίας των τραπεζών να χορηγούν δάνεια. Η αγορά κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου, κατά τα πρώτα στάδια της δημιουργίας μιας επιχείρησης, είναι επίσης, εξαιρετικά περιορισμένη στην Ελλάδα. Τέλος, οι

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

υπερβολικές καθυστερήσεις πληρωμών αυξάνουν επιπλέον το κόστος της λειτουργίας των επιχειρήσεων στη χώρα.

➤ Αναφορικά με την Ενιαία Αγορά

Πρόκειται για έναν ακόμα τομέα όπου η επίδοση της Ελλάδας απέχει πολύ από το μέσο όρο της ΕΕ. Η χώρα και πάλι εμφανίζει τη χειρότερη επίδοση σε σχέση με τις άλλες χώρες της ΕΕ. Όσον αφορά τη νομοθεσία της εσωτερικής αγοράς και τη μεταφορά της νομοθεσίας της ΕΕ στο εθνικό δίκαιο, η Ελλάδα φαίνεται να είναι συγκριτικά πολύ πιο αργή από τους εταίρους της στην ΕΕ. Ο αριθμός των οδηγιών που έχουν καθυστερήσει περισσότερο από δύο έτη είναι πενταπλάσιος στην Ελλάδα από τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ. Σαφώς όμως υπάρχει περιθώριο βελτίωσης.

➤ Αναφορικά με τις Δεξιότητες και Καινοτομία

Σε γενικές γραμμές, η Ελλάδα κατατάσσεται στο ίδιο επίπεδο με τον μέσο όρο της ΕΕ, σε αυτό τον ευρύ τομέα της SBA. Ωστόσο, υπάρχουν σημαντικές διακυμάνσεις στις επιδόσεις της χώρας στον τομέα αυτό, καθώς οι δύο δείκτες που μετρούν τις δεξιότητες βρίσκονται και οι δύο κάτω από τον μέσο όρο, αλλά η επίδοση όσον αφορά την καινοτομία παρουσιάζει πιο σύνθετη εικόνα. Οι βασικοί δείκτες βρίσκονται πάνω από ή κοντά στον μέσο όρο της ΕΕ. Οι ελληνικές εταιρείες είναι δύο φορές πιθανότερο να μετατρέψουν καινοτομίες «νέες για την αγορά» ή και «νέες για τις επιχειρήσεις» σε έσοδα πωλήσεων από ότι οι εταίροι τους στην ΕΕ (26 % στην Ελλάδα έναντι 3 % κατά μέσο όρο στην ΕΕ). Αλλά οι δείκτες δείχνουν, επίσης, ότι οι ελληνικές εταιρίες είναι λιγότερο πιθανό να χρησιμοποιήσουν λύσεις πληροφορικής για ηλεκτρονικές συναλλαγές και ότι είναι λιγότερο πιθανό να συμμετέχουν σε έρευνα χρηματοδοτούμενη από την ΕΕ σε σύγκριση με τις αντίστοιχες εταιρείες της ΕΕ, καθώς το ποσοστό συμμετοχής είναι μικρότερο από το μισό του μέσου όρου της.

➤ Αναφορικά με την Διεθνοποίηση

Βάσει των διαθέσιμων δεικτών που μετρούν τη διεθνοποίηση, η Ελλάδα βρίσκεται κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Τα αριθμητικά στοιχεία δείχνουν ότι για

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

τις ελληνικές εταιρείες, οι διασυνοριακές συναλλαγές είναι πιο δαπανηρές και χρονοβόρες από ότι για τη μέση επιχείρηση της ΕΕ. Ο χρόνος που απαιτείται για εισαγωγές προϊόντων (25 ημέρες στην Ελλάδα) είναι διπλάσιος από τον μέσο όρο της ΕΕ (12,35 ημέρες).

4.9 Συνοπτική απεικόνιση των αποτελεσμάτων από έρευνες αναφορικά με το πώς αντιλαμβάνονται την παρούσα κατάσταση ύφεσης οι εργαζόμενοι, οι πολίτες & οι επιχειρηματίες

Σύμφωνα με διάφορες έρευνες που εξελίσσονται το τελευταίο διάστημα **εξαιτίας της ύφεσης** που πλήττει την χώρα μας, η κατάσταση στην επιχειρηματικότητα κρίνεται για ακόμη μια φορά προβληματική. Παρακάτω δίνονται τα αποτελέσματα ερευνών σχετικά με το πώς αντιλαμβάνονται οι εργαζόμενοι την παρούσα κατάσταση, σχετικά με τις τάσεις και αντιμετώπιση εταιρικής απάτης στην Ελλάδα, σχετικά με την εμπιστοσύνη των πολιτών στις επιχειρήσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σε περίοδο οικονομικής κρίσης και σχετικά με τις απόψεις-προβλέψεις για την μελλοντική πορεία της οικονομίας.

4.9.1 Workmonitor

Σχετικά με το πως αντιλαμβάνονται οι εργαζόμενοι την παρούσα κατάσταση, σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του Workmonitor,⁸⁴ η οποία πραγματοποιήθηκε από την Randstad και εξετάζει τις τάσεις που επικρατούν αυτό το διάστημα στην αγορά εργασίας σε όλο τον κόσμο.

⁸⁴ Η έρευνα πλέον διεξάγεται σε 29 χώρες σε όλο τον κόσμο, καλύπτοντας την Ευρώπη, την Ασία, την Ωκεανία και την Αμερική. Η έρευνα Workmonitor δημοσιεύεται 4 φορές το χρόνο αναδεικνύοντας τις τάσεις κινητικότητας σε τοπικό και σε διεθνές επίπεδο σε βάθος χρόνου. Ο «Δείκτης Κινητικότητας» της έρευνας Workmonitor εντοπίζει την αυτοπεποίθηση των εργαζομένων και στοχεύει στην καταγραφή των προσδοκιών και του αισθήματος ασφάλειας που νιώθουν, καθώς και την πιθανότητα μετακίνησής τους σε διαφορετικούς εργοδότες μέσα σε ένα 6μηνο πλαίσιο. Η έρευνα διεξάγεται μέσω online ερωτηματολογίου και το δείγμα αποτελούν άτομα ηλικίας 18-65 ετών, που εργάζονται τουλάχιστον 24 ώρες την εβδομάδα σε μια αμειβόμενη εργασία (όχι αυτοαπασχολούμενοι). Το εύρος δείγματος στην Ελλάδα ήταν 405 συνεντεύξεις, για τις οποίες χρησιμοποιήθηκε η Survey Sampling International. Η έρευνα για το β τρίμηνο του 2011 διεξήχθη από τις 2 έως 13 Μαΐου 2011.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Τα αποτελέσματα της έρευνας Workmonitor για την Ελλάδα έχουν ως εξής:

- Το 52% των ερωτηθέντων κρίνει ότι ο αριθμός των εργαζομένων που θα συνταξιοδοτηθεί δεν θα δημιουργήσει καμία νέα ευκαιρία για την καριέρα τους.
- Από τους 405 εργαζόμενους που ερωτήθηκαν, οι 376 (93%) δήλωσαν ότι στο μέλλον ολοένα και περισσότεροι εργαζόμενοι θα φύγουν από την Ελλάδα για να εργαστούν στο εξωτερικό.
- Σε ποσοστό 61% οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι η καριέρα τους πλέον απαιτεί καλύτερη εκπαίδευση και κατάρτιση σε σχέση με το παρελθόν, ενώ το 68% των εργαζομένων πιστεύει ότι οι απαιτήσεις για την τρέχουσα θέση εργασίας τους έχουν αυξηθεί τους τελευταίους δώδεκα (12) μήνες.
- Η αυτοπεποίθηση των εργαζομένων αναφορικά με την εύρεση νέας εργασίας παρουσίασε μείωση σε σχέση με το α' τρίμηνο του 2011, όπου το 54% των ερωτηθέντων πίστευαν ότι θα μπορούσαν να βρουν εργασία ανάλογη με εκείνη που είχαν, ενώ στο β' τρίμηνο του 2011 το αντίστοιχο ποσοστό έφτασε το 44%. Το ποσοστό για τις προσδοκίες εύρεσης διαφορετικής θέσης εργασίας μειώθηκε επίσης κατά 5% σε σύγκριση με το α' τρίμηνο του 2011, φτάνοντας το 51%.
- Στην Ελλάδα το ποσοστό των εργαζομένων που ανησυχεί για την απώλεια της εργασίας τους παρουσιάζει μια σταθερή αύξηση, με το 39% να δηλώνει ότι φοβάται ότι θα χάσει την εργασία του. Το αντίστοιχο ποσοστό για το α' τρίμηνο του 2011 (για την απώλεια της εργασίας) ήταν 27%.
- Ο δείκτης κινητικότητας έφτασε τις 100 μονάδες στο β' τρίμηνο του 2011 και παρέμεινε στο ίδιο επίπεδο σε σχέση με το α' τρίμηνο του 2011. Αυτό αντανακλά την αβεβαιότητα που συνεχίζει να υπάρχει σχετικά με τις προοπτικές στην εργασία και την οικονομία και αυτό βασίζεται στην τρέχουσα εργασιακή ικανοποίηση του ατόμου, το φόβο της απόλυσης, την ανάγκη για νέες προκλήσεις και την αυτοπεποίθηση ότι θα καταφέρει να βρει εργασία αλλού.
- Διαπιστώθηκε, βέβαια, ότι το 60% των Ελλήνων εργαζομένων είναι ικανοποιημένοι με την εργασία τους και παρουσιάζουν τα ίδια επίπεδα

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

ικανοποίησης με τους εργαζόμενους στην Κίνα. Από το σύνολο των συμμετεχόντων, το 16% άλλαξε εργασία τους τελευταίους έξι μήνες (2011), με το 60% να δηλώνει πως ο λόγος για αυτή τους τη μετακίνηση είναι η αναζήτηση καλύτερων εργασιακών συνθηκών. Το αντίστοιχο ποσοστό για το α' τρίμηνο του 2011 ήταν 54%.

- Από τους συμμετέχοντες της ηλικιακής κατηγορίας 55-64 ετών, το 72% δήλωσαν πως είναι ικανοποιημένοι με τη δουλειά τους, ενώ στην ηλικιακή κατηγορία 18-24 ετών το επίπεδο ικανοποίησης ήταν 46%.

4.9.2 Ernst & Young

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας «Τάσεις και αντιμετώπιση εταιρικής απάτης στην Ελλάδα» που διεξήγαγε η Ernst & Young⁸⁵ για πρώτη φορά, στην Ελλάδα, αναδεικνύουν ενδιαφέρουσες επισημάνσεις για την διεφθαρμένη επιχειρηματική πρακτική στις Ελληνικές επιχειρήσεις:

- Το 60% πιστεύει ότι η παρατεταμένη ύφεση ενέχει τον κίνδυνο αύξησης της εταιρικής απάτης.
- 3 στους 4 ερωτηθέντες εκτιμούν ότι τα επίπεδα διεφθαρμένης εταιρικής πρακτικής είτε θα παραμείνουν στα ίδια επίπεδα είτε θα αυξηθούν.
- Το 83% θεωρεί ότι ο εσωτερικός έλεγχος έχει κυρίαρχο ρόλο στον περιορισμό των περιστατικών απάτης.
- Το 89% πιστεύει ότι μπορεί να ανταπεξέλθει στην επιβολή ενός αυστηρότερου οικονομικού σχεδιασμού χωρίς να εκτεθεί σε πρακτικές διαφθοράς και απάτης.
- Τέλος, η πλειοψηφία επικροτεί τη διερεύνηση δημοσίων υπηρεσιών προκειμένου να εντοπιστούν και να αποκαλυφθούν απάτες υψηλού κινδύνου.

⁸⁵ Η Ernst & Young είναι πρωτοπόρος εταιρία παροχής ελεγκτικών, φορολογικών και χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, και δραστηριοποιείται σε 140 χώρες στον κόσμο με προσωπικό, το οποίο υπερβαίνει τα 106.000 στελέχη.

4.9.3 Burson-Marsteller

Σύμφωνα με την Πανευρωπαϊκή Έρευνα "Εμπιστοσύνη και Εταιρικός Σκοπός" της *Burson-Marsteller*⁸⁶, η οποία εξετάζει την εμπιστοσύνη των πολιτών στις επιχειρήσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σε περίοδο οικονομικής κρίσης, τα στοιχεία αναφορικά με την Ελλάδα έχουν ως εξής:

- Το ποσοστό εμπιστοσύνης σε κλάδους όπως αυτός των Διαδικτυακών Υπηρεσιών (85%), των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών (80%), της Αυτοκινητοβιομηχανίας (62%), των Τροφίμων (51%) είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό εμπιστοσύνης στον κλάδο των Σούπερ Μάρκετ (49%), τους θρησκευτικούς ηγέτες (19%), τις Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες (18%), τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (12%), τις Εθνικές Κυβερνήσεις (8%), και τους πολιτικούς (2%).
- Οι Έλληνες συμμετέχοντες στην έρευνα εμπιστεύονται περισσότερο τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) (51%) απ' ότι οι Ευρωπαίοι συμμετέχοντες (47%).
- Αν και οι Ευρωπαίοι συμμετέχοντες εμπιστεύονται περισσότερο τις εθνικές τους επιχειρήσεις, οι Έλληνες συμμετέχοντες δήλωσαν ότι είναι πιο πιθανό να εμπιστευτούν τις ξένες επιχειρήσεις από τις ελληνικές (62%), αν και όταν ερωτώνται για διαφορετικής προέλευσης και μεγέθους επιχειρήσεις (π.χ. τοπικές, ξένες, πολυεθνικές, κλπ.) δείχνουν προτίμηση στις τοπικές εταιρείες.
- Οι πολίτες είναι κυνικοί απέναντι στα κίνητρα των επιχειρήσεων, το 73% θεωρεί ότι είναι λιγότερο αξιόπιστοι από το μέσο όρο των εργαζομένων τους και πάνω από τους μισούς πιστεύουν ότι το βασικό κίνητρό τους είναι το προσωπικό κέρδος.
- Οι Έλληνες θεωρούν ότι οι επιχειρήσεις δεν είναι ειλικρινείς στην επικοινωνία μαζί τους. Το 83% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι σε γενικές γραμμές οι επιχειρήσεις και οι εκπρόσωποί τους δεν είναι ειλικρινείς, και το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών που επικοινωνούν είναι ψέματα.

⁸⁶ Η Burson-Marsteller είναι κορυφαία διεθνής εταιρεία Επικοινωνίας και Δημοσίων Σχέσεων.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

- Οι Έλληνες συμμετέχοντες στην έρευνα δηλώνουν ότι όταν αναζητούν πληροφορίες για τις επιχειρήσεις, απευθύνονται κατά προτεραιότητα στις μηχανές αναζήτησης (22%), τις εταιρικές ιστοσελίδες (14%), τις ιστοσελίδες με γνώμες/κριτικές τρίτων (13%), τις εφημερίδες & τα περιοδικά (9%), τις ιστοσελίδες καταναλωτικών οργανώσεων (9%), τους φίλους-συγγενείς-συναδέλφους τους (7%). Χαμηλότερες σε προτεραιότητα είναι οι τηλεοπτικές εκπομπές (7%), οι ειδήσεις στην τηλεόραση (4%) και το ραδιόφωνο (3%).
- Στην ερώτηση: «Ποια χώρα θεωρείτε ότι διαθέτει τις πιο αξιόπιστες εταιρείες», οι Έλληνες συμμετέχοντες αναφέρουν πρώτα τη Γερμανία (36%) και δεύτερη την Αμερική (13%).
- Σε σχέση με τα όσα θα περίμεναν να κάνουν οι επιχειρήσεις για να κερδίσουν την εμπιστοσύνη τους, οι Έλληνες συμμετέχοντες απαντούν κατά προτεραιότητα ότι θα ήθελαν τη δημοσιοποίηση περισσότερων στοιχείων για τις μισθολογικές, διοικητικές και άλλες πρακτικές των εταιρειών (99%), τη συμμετοχή τους σε προγράμματα Εταιρικής Ευθύνης (97%), την εξασφάλιση μεγαλύτερης προσβασιμότητας στα στελέχη τους αξιοποιώντας τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (94%) και τη δημοσιοποίηση στοιχείων για τις πρακτικές ασφαλείας και ελέγχων που πραγματοποιούνται καθώς και τα αποτελέσματά τους (92%).
- Ως βασικά στοιχεία που συμβάλουν στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών αναφέρονται η παροχή καλής εξυπηρέτησης στους πελάτες (42%), η διάθεση προϊόντων/υπηρεσιών υψηλής αξίας και ασφάλειας (39%), η πραγματοποίηση επενδύσεων στη χώρα μας (31%) και η πληρωμή δίκαιων μισθών (30%).
- Επιπλέον, η έρευνα αποκαλύπτει ότι η απώλεια της εμπιστοσύνης δεν πλήττει μόνο την επιχειρηματική κοινότητα. Η εμπιστοσύνη των πολιτών απέναντι στις Εθνικές Κυβερνήσεις σε όλη την Ευρώπη έχει μειωθεί κατά 51% τα τελευταία 2 έτη, με τις μεγαλύτερες απώλειες να καταγράφονται στις αγορές της Πορτογαλίας (-84%), της Ελλάδας (-78%) και της Ισπανίας (-77%).

4.9.4 ΙΜΕ ΓΣΒΕΕ

Σύμφωνα με έρευνα της ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ⁸⁷ (1^ο εξάμηνο 2011), αναφορικά με τις απόψεις των Ελλήνων επιχειρηματιών για την πορεία της Οικονομίας, τα αποτελέσματα έχουν ως εξής:

- Το 42,8% πιστεύει ότι τελικά η Ελλάδα θα μπορέσει να ξεπεράσει την κρίση, το 45,8% πιστεύει ότι δεν θα αποφύγουμε την χρεοκοπία ενώ το 11,4% αποφεύγει κάθε πρόβλεψη.
- Οι τελευταίες εξελίξεις (της Συνόδου Κορυφής του Ιουλίου 2011) μείωσαν κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες το ποσοστό όσων πίστευαν ότι δεν θα αποφύγουμε την οριστική χρεοκοπία, χωρίς όμως να μεταβάλουν ουσιαστικά τον βαθμό αισιοδοξίας.
- Η πλειοψηφία των μικρών επιχειρήσεων πιστεύει, ότι η εφαρμογή του μεσοπρόθεσμου θα επιταχύνει ξανά τον ρυθμό ύφεσης και θα βαθύνει την κρίση.
- Ο βαθμός αισιοδοξίας για την πορεία της οικονομίας είναι αντιστρόφως ανάλογος του μεγέθους των επιχειρήσεων, καθώς οι μικρότερες επιχειρήσεις είναι αυτές που φαίνεται ότι βιώνουν εντονότερα τις συνέπειες της κρίσης. Το 2ο εξάμηνο του 2011 -που έχει ήδη ξεκινήσει- είναι σίγουρα ένα κρίσιμο διάστημα τόσο για την πορεία της ελληνικής οικονομίας όσο και για τους ευαίσθητους δείκτες λειτουργίας των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων. Δεν έχουν ακόμη ενσωματωθεί σε αυτούς τους δείκτες οι μεγάλες επιπτώσεις από την αύξηση του ΦΠΑ σε 125.000 επιχειρήσεις εστίασης από το 13% στο 23%.

⁸⁷ Η έρευνα που παρουσιάζεται είναι η δεύτερη για το 2011 που διεξάγει το Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων της ΓΣΕΒΕΕ σε συνεργασία με την εταιρία MARC AE σε εξαμηνιαία βάση από τον Μάιο του 2009. Έγινε σε πανελλαδικό δείγμα 1.200 πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων (0-49 άτομα προσωπικό), στο διάστημα 25 έως 29 Ιουλίου 2011.

4.10 Η άλλη πλευρά του ελληνικού επιχειρίν σε περίοδο κρίσης: «Οι εξαγωγικές πρωτιές & Επιχειρήσεις που νικούν την κρίση»

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που πλήττει την χώρα, έχουν πληγεί σχεδόν όλοι οι τομείς οικονομικής δραστηριότητας. Επίσης, όμως διαπιστώνεται ότι η Ελλάδα καταφέρνει να διατηρεί την δυνατή της θέση σε κάποιους τομείς.

4.10.1 Εξαγωγική Ανάπτυξη

Παρατηρείται ότι ενώ η τοπική αγορά «στεγνώνει» από χρήματα, όσο η οικονομική δυσχέρεια εξαπλώνεται σε όλη την χώρα, τόσο οι ευκαιρίες για εξαγωγική ανάπτυξη αυξάνουν. Μέσα στο 2011, 8.500 αιτήσεις κατατέθηκαν στις πρεσβείες για εξαγωγές από Έλληνες, προς Βουλγαρία-Αλβανία & Ρωσία, όπως προκύπτει από τα απολογιστικά στοιχεία του Υπουργείου Εξωτερικού, στις οποίες ο αριθμός που ανταποκρίθηκαν είναι αυξημένος κατά 90,1% σε σχέση με το 2009. Όσον αφορά τις εξαγωγικές πρωτιές της χώρας μας⁸⁸, αυτές έχουν ως εξής:

- ✓ **Ελαιόλαδο:** Η Ελλάδα είναι η τρίτη μεγαλύτερη ελαιοπαραγωγός χώρα στον κόσμο, μετά την Ιταλία και την Ισπανία. Με τεκμήριο όμως την ποιότητα, κατατάσσεται πρώτη,⁸⁹ με πάνω από το 70% της ελληνικής παραγωγής ελαιολάδου να είναι εξαιρετικά παρθένο. Το 93% της ευρωπαϊκής παραγωγής ελαιολάδου προέρχεται από την Ισπανία, Ιταλία και Ελλάδα.
- ✓ **Μαγνήσιο:** Ο μαγνησίτης που εξάγει η χώρα μας καλύπτει το 46% της συνολικής παραγωγής της Δυτικής Ευρώπης.

⁸⁸ Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου- ΠΟΕ (WTO-World Trade Organization). Ο ΠΟΕ είναι ο μοναδικός διεθνής οργανισμός που ασχολείται με τους κανόνες που διέπουν το εμπόριο μεταξύ των χωρών. Ο σκοπός του οργανισμού είναι η διευκόλυνση τόσο των παραγωγών αγαθών και υπηρεσιών, όσο και εξαγωγέων και εισαγωγέων)

⁸⁹ Σύμφωνα με τα στοιχεία του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών Τυποποίησης Ελαιολάδου-Σ.Ε.ΒΙ.Τ.ΕΛ.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

- ✓ Αλουμίνιο: Εδώ και μερικά χρόνια η Γαλλία ελάττωσε την παραγωγή της σε αλουμίνιο και η Ελλάδα πλέον είναι η πρώτη χώρα στην Ευρώπη σε παραγωγή αλουμινίου, με χιλιάδες εφαρμογές.
- ✓ Βωξίτης: Η Ελλάδα είναι η μεγαλύτερη βωξιτοπαραγωγός της ΕΕ, με την χρήση του βωξίτη στην κατασκευή αεροσκαφών, ηλεκτρικών συσκευών κ.α.
- ✓ Σμηκτίτες: Η Ελλάδα είναι η δεύτερη χώρα στον κόσμο μετά τις ΗΠΑ, στην εξόρυξη σμηκτίτων, με εφαρμογή όπως η διάθεση αποβλήτων, φάρμακα, καλλυντικά κ.α.
- ✓ Νικέλιο: Η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα της ΕΕ με σημαντικά κοιτάσματα νικελίου στο υπέδαφος της. Υπάρχει ένα συγκρότημα παράγωγής νικελίου, το μεγαλύτερο στην ΕΕ, το οποίο όμως εξάγεται στο εξωτερικό.
- ✓ Κρόκος (Saffron): Η Ελλάδα είναι τρίτη χώρα σε παραγωγή κρόκου.
- ✓ Σπαράγγια: Πέμπτη χώρα σε εξαγωγές σπαραγγιών.
- ✓ Βαμβάκι: Έβδομη χώρα σε εξαγωγές βαμβακιού.
- ✓ Τυροκομικά προϊόντα: Δέκατη έκτη χώρα σε εξαγωγές τυροκομικών προϊόντων.
- ✓ Η Ελλάδα, πρώτη χώρα στην παγκόσμια Ναυτιλία: Μέχρι το 2009, η ελληνική ναυτιλία ήταν πρώτη στον παγκόσμιο εμπορικό στόλο. Το 2010 έγινε δεύτερη, κατέχοντας περίπου το 15% του συνόλου της παγκόσμιας εμπορικής ναυτιλίας. Που εάν συνυπολογιστεί και ο στόλος άλλων μικρότερων πλοιοκτητών φτάνει στο 20% περίπου του παγκόσμιου στόλου. Ο υπό ελληνικής σημαίας στόλος είναι πέμπτη δύναμη στον κόσμο και νούμερο ένα δύναμη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κατέχοντας το 39,7% του συνόλου (δεν περιλαμβάνονται τραπεζικές και ναυτιλιακές εταιρείες).
- ✓ Η Ελλάδα, ένας από τους μεγαλύτερους τουριστικούς προορισμούς στον κόσμο: Δέκατη έβδομη σε αφίξεις τουριστών ανάμεσα σε 165 χώρες και εικοστή πρώτη σε έσοδα, με την συνεισφορά της στο ΑΕΠ να ξεπέρανα τα 18,2 εκ. ευρώ.

4.10.2 Παραδείγματα Ελληνικών Επιχειρήσεων με έντονο εξαγωγικό χαρακτήρα

- ✓ Στην Ελλάδα εδρεύει η *INTRALOT*, η 2^η εταιρεία στον κόσμο, στον τομέα των τυχερών παιχνιδιών. Όλα τα τερματικά και άλλα μηχανήματα, αλλά και το λογισμικό, είναι ελληνικής τεχνολογίας και παράγονται από την *Intracom*, με 2.500 εργαζομένους.
- ✓ Η *3E COCA COLA* είναι 2^η σε κύκλο εργασιών μετά την πρώτη στις ΗΠΑ. Ελληνικής ιδιοκτησίας και με εργοστάσια σε πάνω από 30 χώρες, με πάνω από 30 εταιρείες, σε χώρες με συνολικό πληθυσμό περίπου 500 εκ. ανθρώπων.
- ✓ Οι ελληνικές χαλυβουργίες παράγουν από 2,5 εκ. τόνους χάλυβα το χρόνο, καλύπτοντας τις ανάγκες της ελληνικής αγοράς αλλά και εξάγοντας στο εξωτερικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το συγκρότημα της *BIOΧΑΛΚΟ*, με 90 εταιρείες σε πολλές χώρες.
- ✓ Ο όμιλος τσιμεντοβιομηχανίας *TITAN*, η θεμελίωση μιας διεθνούς καθιερωμένης παρουσίας. Είναι μια ευρείας βάσης διεθνής εταιρεία τσιμέντων, που εδρεύει στην Ελλάδα. Βρίσκεται σε πολλές χώρες μεταξύ αυτών και οι ΗΠΑ, παράγοντας τσιμέντο από 11 μονάδες παραγωγής συνολικής ετήσιας παραγωγικής δυναμικότητας πάνω από 15 εκ. τόνους.
- ✓ Ελληνικές επιχειρήσεις με ισχυρή μετοχική συμμετοχή του Δημοσίου, δραστηριοποιούνται σε πολλές χώρες και κατέχουν δεκάδες άλλες επιχειρήσεις. Αναφέρονται, ο *ΟΤΕ* (ο οποίος κατέχει πολλές εταιρείες τηλεπικοινωνιών-τηλεφωνίας σε όλα τα Βαλκάνια), τα *ΕΛ.ΠΕ* (Ελληνικά Πετρέλαια) κ.α. Επίσης πρέπει να υπογραμμιστεί η σημασία του ενεργειακού κλάδου, με την παρουσία της *ΔΕΗ*, της *ΔΕΠΑ* (εταιρεία παροχής αερίου), του *ΔΕΣΦΑ* (Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου Α.Ε) κλπ., με την συμμετοχή σε σημαντικά ενεργειακά δίκτυα πετρελαίου και φυσικού αερίου στο εξωτερικό.

4.10.3 Έρευνα της ICAP Group: «Οι 500 πιο κερδοφόρες ελληνικές επιχειρήσεις που αντέχουν στην κρίση»

Ενάντια στη μεγάλη κρίση της ελληνικής οικονομίας, 500 μεγάλες επιχειρήσεις⁹⁰ επέδειξαν, τη χρονιά που πέρασε, ισχυρές αντιστάσεις και, παρά το γεγονός ότι εμφάνισαν κέρδη μειωμένα κατά 13,31%, κατάφεραν να παρουσιάσουν μικρή αύξηση του τζίρου τους (3,1%).

Πιο συγκεκριμένα:

Πέντε επιχειρήσεις από τον τομέα της βιομηχανίας, πέντε από το εμπόριο, τέσσερις τράπεζες και έξι επιχειρήσεις από τον τομέα των υπηρεσιών απαρτίζουν τη λίστα με τις πρώτες σε κέρδη εταιρείες ανά κλάδο, από το σύνολο των 500 πιο κερδοφόρων εταιρειών για το 2010.

- ✓ *Στον τομέα της βιομηχανίας*, στην κορυφή της κατάταξης των επιχειρήσεων που κατέγραψαν το 2010 κέρδη EBITDA (Κέρδος προ φόρων, τόκων και αποσβέσεων) υψηλότερα των 60 εκατ. ευρώ εμφανίζονται πέντε επιχειρήσεις. Κορυφαία, βάσει της κερδοφορίας της, ήταν η Ελληνικά Πετρέλαια ακολουθούμενη από τη Motor Oil. Στην τρίτη θέση βρίσκεται η Alaris (κλάδος φαρμάκων - καλλυντικών) και ακολουθούν η Αθηναϊκή Ζυθοποιία (ποτά), η METKA (μεταλλευτικών) και η Τιτάν (μη μεταλλικών ορυκτών). Στη βιομηχανία παρατηρείται σχετικά υψηλός βαθμός συγκέντρωσης της κερδοφορίας, καθώς οι πρώτες έξι επιχειρήσεις πραγματοποίησαν από κοινού συνολικά κέρδη EBITDA ύψους 1.014,7 εκατ. ευρώ (μερίδιο περίπου 38,3% του συνόλου των αντίστοιχων κερδών των 167 βιομηχανικών εταιρειών της λίστας των «500»)
- ✓ *Στον τομέα του εμπορίου*, στις πρώτες θέσεις βρέθηκαν πέντε επιχειρήσεις που εμφάνισαν κέρδη υψηλότερα των 50 εκατ. ευρώ. Πρώτη για δεύτερο συνεχόμενο έτος, η Jumbo AE και ακολουθούν, από τον κλάδο των σούπερ μάρκετ-πολυκαταστήματα, η ΑΛΦΑ-ΒΗΤΑ Βασιλόπουλος και η

⁹⁰ Τα επιχειρηματικά αποτελέσματα των 500 πιο κερδοφόρων εταιρειών καθώς και των 200 πιο κερδοφόρων ομίλων αποτυπώνονται στην 4η Έκδοση «Business Leaders in Greece» της ICAP Group.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Σκλαβενίτης, η Sanofi-Aventis του κλάδου φάρμακα - καλλυντικά - απορρυπαντικά, και τα Καταστήματα Αφορολογήτων Ειδών. Τα συνολικά κέρδη EBITDA που πραγματοποίησαν από κοινού οι παραπάνω εταιρείες ανήλθαν σε περίπου 382,5 εκατ. ευρώ, με το μερίδιο των κερδών των πέντε κορυφαίων εταιρειών επί του συνόλου του τομέα να διαμορφώνεται στο 27,4%.

- ✓ Στον τομέα των λοιπών υπηρεσιών, πρώτες στην κατάταξη βρίσκονται έξι επιχειρήσεις. Αξίζει να επισημανθεί ότι την πρώτη εξάδα συγκροτούν οι ίδιες εταιρείες για δεύτερο συνεχόμενο έτος. Κορυφαία εταιρεία είναι η ΔΕΗ, η οποία ταυτόχρονα αναδείχθηκε και «πρωταθλήτρια» κερδών συνολικά, εφόσον κατέλαβε την πρώτη θέση μεταξύ των «500 Business Leaders» στην Ελλάδα. Ακολουθούν ο ΟΠΑΠ, η Cosmote, ο ΟΤΕ, η Vodafone και η Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών «Ελ. Βενιζέλος» Α.Ε. Οι επιχειρήσεις αυτές πραγματοποίησαν από κοινού συνολικά κέρδη ύψους 4.101 εκατ. ευρώ και κάλυψαν μερίδιο 64,7% του συνόλου των αντίστοιχων κερδών των 161 εταιρειών του κλάδου.
- ✓ Τέλος, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2010 αντιμετώπισε την ιδιαίτερα αρνητική στάση των διεθνών χρηματαγορών απέναντι στη χώρα, γεγονός που επιδείνωσε περαιτέρω την κερδοφορία του κλάδου. Από την επιμέρους κατάταξη μεταξύ τραπεζών - εταιρειών factoring αναδεικνύονται ως οι πλέον κερδοφόρες επιχειρήσεις κατά σειράν η Τράπεζα Κύπρου, η Τράπεζα Ελλάδος, η MARFIN Popular Bank και η Alpha Bank. Οι τέσσερις αυτές τράπεζες κάλυψαν από κοινού σχεδόν το 85% των συνολικών κερδών EBITDA αυτής της κατηγορίας.

Αξίζει να επισημανθεί ότι στην κορυφή της κατάταξης βάσει κερδοφορίας για το 2010 κυριαρχούν οι εταιρείες του τομέα της παροχής υπηρεσιών, ενώ στην πρώτη πεντάδα βρίσκεται και μία βιομηχανία.

Οι κορυφαίες βάσει κερδοφορίας εταιρείες (συνολικά κέρδη προ φόρου ύψους €2,58 δισ. κατά το 2010) ήταν οι εξής:

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

1. Ο.Π.Α.Π. - ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ Α.Ε (κέρδη €893,2 εκ.)
2. ΔΕΗ - ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε (κέρδη €726,1εκ.)
3. COSMOTE ΚΙΝΗΤΕΣ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ Α.Ε. (κέρδη 406,1 εκ.)
4. ΕΛ.ΠΕ. - ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ Α.Ε. - (κέρδη €247,8 εκ.)
5. ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΕΡΟΛΙΜΕΝΑΣ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε. - "ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ" (κέρδη €158,5εκ.)
6. ΟΤΕ- ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε. (κέρδη €152,4 εκ.)

Πέραν της κατάταξης των μεμονωμένων εταιρειών, στην έκδοση παρουσιάζονται και οι 200 πιο κερδοφόροι όμιλοι εταιρειών στην Ελλάδα το 2010 με βάση τα κέρδη EBITDA. Οι 20 κορυφαίοι όμιλοι της κατάταξης κάλυψαν (από κοινού) ποσοστό της τάξης του 74,6% επί των συνολικών κερδών EBITDA, καθώς και το 63,6% του συνολικού κύκλου εργασιών που πραγματοποίησαν οι 200 όμιλοι της κατάταξης. Κορυφαίος όμιλος βάσει κερδοφορίας για το 2010 ήταν και πάλι ο όμιλος εταιρειών ΟΤΕ ΑΕ, με τον όμιλο εταιρειών ΔΕΗ ΑΕ στη δεύτερη θέση, τρίτη την Coca-Cola Ελληνική Εταιρεία Εμφιαλώσεως ΑΕ και τέταρτη την Cosmote ΑΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ & ΦΟΡΕΙΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ & ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο αναπτύσσονται οι πολιτικές και οι φορείς ενίσχυσης και προώθησης της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας και η αναγκαιότητα στήριξης των επιχειρήσεων, με στόχο την οικονομική ανάπτυξη⁹¹.

Η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας έχει αναγνωριστεί σαν πρωταρχικός παράγοντας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και την παραγωγή πλούτου. Η Ευρώπη για να διαφυλάξει επιτυχώς το κοινωνικό της πρότυπο, χρειάζεται μεγαλύτερη ανάπτυξη. Χρειάζεται περισσότερες επενδύσεις, επιχειρήσεις. Και κατά συνέπεια επιχειρηματίες, πρόθυμοι να αναλάβουν καινοτόμες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες. Χρειάζεται, ακόμη, περισσότερες μικρομεσαίες επιχειρήσεις υψηλής ανάπτυξης.

Για την προώθηση της πολιτικής αυτής γίνονται καθημερινές προσπάθειες σε εθνικό και σε κοινοτικό επίπεδο. Η επιτυχία αυτής της πολιτικής προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή όλων, της Κεντρικής Διοίκησης, της τοπικής αυτοδιοίκησης, του επιχειρηματικού κόσμου, του εκπαιδευτικού συστήματος.

5.1 Πολιτική ενίσχυσης επιχειρηματικότητας

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει κάποια διακριτή επίσημη τεκμηρίωση της πολιτικής για την επιχειρηματικότητα, αλλά ένα πλήθος νόμων που αφορούν

⁹¹ Σύμφωνα με στοιχεία του ΕΟΟΜΕΧ: «Πολιτικές για την Επιχειρηματικότητα & την Καινοτομία στην Ελλάδα»

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

κίνητρα επενδύσεων, την ίδρυση διαφόρων μορφών επιχειρήσεων, κλπ.

Η πολιτική επιχειρηματικότητας επίσης, περιλαμβάνεται σε μεγάλο αριθμό εκθέσεων και μελετών που πραγματοποιούνται. Όλες αυτές οι εκθέσεις επικεντρώνονται στην ανταγωνιστικότητα και ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας και τονίζουν τη σημασία των Μικρομεσαίων & Πολύ μικρών επιχειρήσεων (ΜΜΕ/ΠΜΕ), την αναγκαιότητα στήριξής τους για να επιτευχθούν οι στόχοι της οικονομικής ανάπτυξης και για να προωθηθεί με αυτό τον τρόπο η επιχειρηματικότητα.

Η Ελληνική πολιτεία προωθεί μέτρα για την ενίσχυση των νέων επιχειρηματιών, τον εκσυγχρονισμό υφιστάμενων επιχειρήσεων, τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε χρηματοδοτήσεις, τη βελτίωση και την απλούστευση των διαδικασιών και των κανόνων λειτουργίας του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, τη στήριξη των δομών πληροφόρησης και ενίσχυσης των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Η πολιτεία επίσης αποσκοπεί σε ένα πιο ευνοϊκό φορολογικό περιβάλλον μέσω της αναμόρφωσης της εταιρικής φορολογίας και των επενδυτικών κινήτρων. Ο στρατηγικός στόχος της πολιτικής για την επιχειρηματικότητα και τις ΜΜΕ είναι η απελευθέρωση του τεράστιου δυναμικού τους για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, την αύξηση της απασχόλησης, την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης και την κοινωνική συνοχή.

Σε αυτό το σημείο θα παρουσιαστούν οι κυριότεροι φορείς, οι οποίοι στοχεύουν στην προώθηση της επιχειρηματικότητας σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, μέσα από την υλοποίηση προγραμμάτων και δράσεων σε μια πορεία προς τη βιώσιμη ανάπτυξη της χώρας μέσω της επιχειρηματικής δραστηριοποίησης.

5.1.1 Φορείς & οργανωτικές δομές σχεδιασμού, ανάπτυξης & υλοποίησης πολιτικής για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας

Οι φορείς σχεδιασμού, ανάπτυξης και υλοποίησης της πολιτικής επιχειρηματικότητας είναι κατεξοχήν δύο, το Υπουργείο Οικονομίας & Οικονομικών (ΥΟ&Ο) και το Υπουργείο Ανάπτυξης (ΥΠ.ΑΝ). Επίσης, τα

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

υπουργεία Παιδείας, Απασχόλησης και Τουριστικής Ανάπτυξης έχουν, εν μέρει, εντάξει στις αναπτυξιακές τους κατευθύνσεις προγράμματα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας. Τα προγράμματα αυτά των Υπουργείων στο επίπεδο του σχεδιασμού της πολιτικής ενισχύονται και από υπηρεσίες έρευνας και οικονομικής ανάλυσης, όπως το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) και το Εθνικό Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης (ΕΣΑΑ) καθώς και από άλλους φορείς.

Επίσης πλήθος υπηρεσιών και οργανισμών με τη νομική μορφή Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου, που υπάγονται στα άνω Υπουργεία, εμπλέκονται σε διαφορετικά επίπεδα και με διαφορετικές αρμοδιότητες στην τόνωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Μεταξύ αυτών διακρίνονται: το Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων (ΕΛΚΕ) που υπάγεται στο Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών και ο Ελληνικός Οργανισμός Μικρών – Μεσαίων Επιχειρήσεων και Χειροτεχνίας (ΕΟΜΜΕΧ) που υπάγεται στο Υπουργείο Ανάπτυξης, τα Κέντρα Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (ΚΕΤΑ), τα Κέντρα Υποδοχής Επενδυτών (ΚΥΕ), το Ταμείο Εγγυοδοσίας για Μικρές & Πολύ Μικρές Επιχειρήσεις (ΤΕΜΠΜΕ), το Εθνικό Συμβούλιο ΜΜΕ (ΕΣΜΕ), ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ), ο Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΕΕΚ), κ.α.

Σημαντική επίσης είναι και η συμβολή στη τόνωση της επιχειρηματικότητας και άλλων φορέων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, σημαντικότεροι των οποίων είναι: η Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδος, ο Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών, η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος, το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών, τα Εμπορικά και Βιομηχανικά Επιμελητήρια, τα Ευρωπαϊκά Κέντρα Πληροφόρησης, κ.α.

5.2 Πολιτική ενίσχυσης Καινοτομίας

Η επίδοση της καινοτομίας στην Ελλάδα έχει βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια, όπως ενδεικτικά απεικονίζεται στους δείκτες των WEF (World Economic

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Forum) & EIS (Enterprise Investment Scheme). Εν τούτοις, η Ελλάδα απέχει από τον αντίστοιχο Ευρωπαϊκό μέσο όρο. Οι στόχοι της Στρατηγικής της Λισσαβόνας⁹² λειτούργησαν ως καταλύτης για την επιτάχυνση της ανάπτυξης στην Έρευνα & Τεχνολογία και καινοτομία, και οι κυβερνήσεις των τελευταίων δέκα χρόνων έδωσαν στρατηγική προτεραιότητα στην μετάβαση προς τη οικονομία της γνώσης, σε συνδυασμό με την προώθηση της επιχειρηματικότητας και την περιφερειακή ανάπτυξη. Η Ελλάδα έχει προσφάτως αναβαθμίσει το νομοθετικό της πλαίσιο για την ανάπτυξη της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας και έχει αναμορφώσει το εθνικό σύστημα έρευνας και τεχνολογίας με έμφαση στη σύνδεση της έρευνας και τεχνολογίας με την παραγωγή.

5.2.1 Τεκμηρίωση πολιτικής καινοτομίας, φορείς και πόροι

Η τεκμηρίωση της πολιτικής καινοτομίας συνίσταται από μια σειρά νόμων και κανονισμών που καλύπτουν διάφορες πλευρές της ανάπτυξης της Έρευνας και Τεχνολογίας και της καινοτομίας. Τα πιο ολοκληρωμένα επίσημα έγγραφα είναι τα προγράμματα του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) και άλλων Ευρωπαϊκών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών σε Έρευνα και Τεχνολογία και καινοτομία.

Το 3^ο ΚΠΣ υλοποιήθηκε την περίοδο 2000-2006, διαδέχθηκε το 4^ο, με περίοδο υλοποίησης 2007-2013. Το ΚΠΣ υποδιαιρείται σε τομεακά επιχειρησιακά προγράμματα (π.χ. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητας-ΕΠΑΝ, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Κοινωνίας της Πληροφορίας κ.α.) και περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα. Τα τομεακά υλοποιούνται κυρίως μέσα από τα Υπουργεία, ενώ τα περιφερειακά από τις περιφέρειες. Το σημαντικότερο τομεακό πρόγραμμα που ενδιαφέρει τις επιχειρήσεις είναι το

⁹² Η Στρατηγική της Λισσαβόνας υιοθετήθηκε το 2000 από τους Ευρωπαίους ηγέτες, ακολουθώντας την απελευθέρωση των αγορών και το άνοιγμα των συνόρων των ευρωπαϊκών κρατών. Δεν υιοθετήθηκε ως ένα στατικό κείμενο καταγραφής προθέσεων και στόχων, αλλά ως ένα ευρύ και πρόσφορο πεδίο ανταλλαγής προβληματισμών και εφαρμογής πολιτικής, μεταξύ και εντός των κρατών μελών. Αποτελεί δε ένα σημαντικό βήμα στην πορεία για την ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την ενδυνάμωσή της και ως πολιτικής οντότητας.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

«Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητας», το οποίο ενισχύει την δημιουργία, την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων. Τα περιφερειακά, από την άλλη πλευρά, ενισχύουν επιχειρήσεις εγκατεστημένες σε γεωγραφικές περιοχές και για ορισμένες επιχειρηματικές δράσεις και τομείς.

Η πολιτική της καινοτομίας χρειάζεται να παγιωθεί και να της δοθεί μια προβεβλημένη θέση στις πολιτικές της κυβέρνησης και στην κοινωνική διαβούλευση πάνω στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Οι δύο πιο σημαντικοί φορείς στήριξης της καινοτομίας είναι το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών και το Υπουργείο Ανάπτυξης μέσω της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας. Η Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας είναι ο κύριος φορέας σχεδιασμού και εφαρμογής, μέσω των υπηρεσιών του και μέσω της εποπτείας 12 ερευνητικών κέντρων. Το Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας και Τεχνολογίας βοηθά το Υπουργείο Ανάπτυξης και τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας στο σχεδιασμό πολιτικής και στη διοίκηση των ερευνητικών ιδρυμάτων. Το Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας και Τεχνολογίας συμβουλεύει την κυβέρνηση πάνω στις εθνικές προτεραιότητες Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης και στην διαδικασία επιλογής και πρόσληψης της ανωτάτης διοίκησης των ερευνητικών κέντρων.

Ο τρίτος σημαντικός συντελεστής καινοτομίας είναι το Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης & Θρησκευμάτων με δραστηριότητες σχεδιασμού πολιτικής στην έρευνα μέσω των πανεπιστημίων, που απορροφούν την πλειονότητα των διαθέσιμων κονδυλίων. Περισσότερη από τη μισή ερευνητική δραστηριότητα στην Ελλάδα πραγματοποιείται από τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Η συμμετοχή των δημόσιων κέντρων και ιδρυμάτων έρευνας είναι περίπου 20%, ενώ η συμμετοχή Μη Κερδοσκοπικών Οργανισμών είναι σχεδόν αμελητέα. Άλλες δημόσιες αρχές που ασκούν επίδραση στο σχεδιασμό πολιτικής καινοτομίας είναι το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, το Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής, το Υπουργείο Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, και το Υπουργείο Άμυνας μέσω των ερευνητικών ή νομοθετικών σωμάτων, όπως το Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας, τα εργαστήρια δημόσιων έργων (έλεγχοι), η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων, κλπ.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Η οικονομική συμμετοχή των μικρών επιχειρήσεων στην ερευνητική προσπάθεια της χώρας είναι περιορισμένη. Παρά τη χαμηλή συμμετοχή τους στις επενδύσεις σε Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, οι συλλογικοί φορείς που εκπροσωπούν την επιχειρηματική κοινότητα έχουν πρόσφατα αναπτύξει ένα έντονο ενδιαφέρον για την καινοτομία, η οποία όλο και περισσότερο αναγνωρίζεται ως ισχυρό μέσο ανταγωνιστικότητας.

5.3 Ενσωμάτωση Πολιτικής σε εθνικό επίπεδο

Το επίπεδο ενσωμάτωσης των δύο περιοχών πολιτικής είναι χαμηλό. Σύμφωνα με έρευνες φαίνεται ότι η επιχειρηματικότητα γίνεται κυρίως αντιληπτή ως εφαρμογή πολιτικών για τις ΜΜΕ, και ότι η καινοτομία ως έννοια συγχέεται με την εισαγωγή τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας (ICT- Information and Communication Technology). Είναι φανερό, επίσης, η έλλειψη διακριτών κειμένων στις δύο περιοχές ενδιαφέροντος. Κανένα από τα επίσημα κείμενα (νομοθετικά, σχεδιασμός και εξαγγελίες προγραμμάτων) δεν περιγράφει μια ολοκληρωμένη, σαφώς καθορισμένη πολιτική για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας.

Οι πολιτικές επιχειρηματικότητας και καινοτομίας αποτελούν μέρος άλλων πολιτικών, όπως της ανταγωνιστικότητας, της Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης καθώς και της κοινωνίας της πληροφορίας, ενώ συμπεριλαμβάνονται ως οριζόντιες δράσεις σε όλα τα Επιχειρησιακά Προγράμματα, τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα και άλλα προγράμματα και πρωτοβουλίες που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ.

Η πλειονότητα των φορέων της επιχειρηματικότητας εμπλέκεται επίσης στην καινοτομία και δεν έχει στις περισσότερες περιπτώσεις, μια επακριβώς καθορισμένη περιοχή δραστηριοτήτων. Αυτή η κατάσταση απεικονίζεται επίσης στα κείμενα πολιτικής, όπως στα Επιχειρησιακά Προγράμματα, στα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, όπου ξεχωριστές πολιτικές περιγράφονται για την επιχειρηματικότητα, οι οποίες είναι κυρίως πολιτικές για τις ΜΜΕ, και για την καινοτομία, οι οποίες είναι κυρίως πολιτικές για την Έρευνα και Τεχνολογία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στις ενότητες που προηγήθηκαν, της παρούσας εργασίας, έγινε προσπάθεια να αναλυθεί, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, η σύνθετη έννοια της επιχειρηματικότητας, με σκοπό να γίνει κατανοητή η σημασία της. Εξετάστηκαν με ιδιαίτερη προσοχή όλοι οι τομείς που αφορούν την επιχειρηματικότητα και πιο συγκεκριμένα εξετάστηκε η συμβολή της στην Ελληνική Οικονομία, και η έκταση της εν όψει της οικονομικής κρίσης που διανύει η χώρα. Αναπτύχθηκε το πόσο σημαντική είναι η επιχειρηματικότητα σε δύσκολες συνθήκες και πόσο σημαντικό ρόλο παίζει στην οικονομική μεγέθυνση της χώρας. Έγινε προσπάθεια σύνδεσης της επιχειρηματικότητας με την ελληνική πραγματικότητα, όσο το δυνατόν πιο εμπειρισταωμένα, ώστε να αποτυπωθούν συγκεκριμένα συμπεράσματα σχετικά με την επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα.

Στην Ελλάδα, η επιχειρηματική δραστηριότητα αφορά τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜΜΕ), οι οποίες καλύπτουν ποσοστό περίπου 99% και αποτελούν την ραχοκοκαλιά της ελληνικής οικονομίας. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι αρκετά «σημαντικές» αφού αποτελούν βασική πηγή θέσεων απασχόλησης, επιχειρηματικού δυναμισμού και καινοτομίας και συμβάλλουν σε βασικά μεγέθη της οικονομίας όπως την απασχόληση και το εισόδημα. Η ελληνική οικονομία δραστηριοποιείται σε σημαντικούς κλάδους όπως την βιομηχανία, το εμπόριο και τις υπηρεσίες. Κατά κύριο λόγο την «βαριά βιομηχανία» της Ελλάδας, αποτελούν η ναυτιλία και ο τουρισμός, τομείς στους οποίους η χώρα κυριαρχεί στις πρώτες θέσεις παγκοσμίως.

Όλοι οι διεθνείς οργανισμοί αναγνωρίζουν σήμερα ότι το επίπεδο επιχειρηματικότητας μιας χώρας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που καθορίζουν την οικονομική ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα, την απασχόληση και την κοινωνική της ευημερία. Αν και η ανάλυση του επιπέδου της επιχειρηματικότητας σε μια χώρα είναι υπόθεση δύσκολη.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Υποστηρίζεται η άποψη ότι υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στην επιχειρηματικότητα και την οικονομική μεγέθυνση αν και αυτή η σχέση δεν είναι τόσο ξεκάθαρη. Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η επιχειρηματικότητα «προκαλεί» οικονομική ανάπτυξη. Η επιχειρηματικότητα είναι ένα από τα βασικότερα «κλειδιά» για το δυναμισμό της οικονομίας καθώς και για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας αλλά και νέων επαγγελματιών.

Παρόλα αυτά όμως, παρατηρείται πώς η επιχειρηματικότητα αντιμετωπίζει δυσκολίες και εμπόδια στην ανάπτυξη της. Τα κυριότερα των οποίων είναι οι διοικητικές δυσκολίες και η γραφειοκρατία κατά την έναρξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας ή και κατά τη λειτουργία της επιχείρησης. Το μέγεθος της γραφειοκρατίας είναι το πιο συνηθισμένο πρόβλημα που διαπιστώνουν οι ελληνικές επιχειρήσεις. Οι Έλληνες επιχειρηματίες στο σύνολο τους, εξακολουθούν να θεωρούν τους διοικητικούς φραγμούς ως τη βασική τροχοπέδη στην έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας. Στην Ελλάδα, όσον αφορά στην ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών της Δημόσιας Διοίκησης, διαπιστώνεται ότι η οργανωτική δομή και η λειτουργία του δημόσιου τομέα εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από μειωμένη αποτελεσματικότητα. Δυνητικό εμπόδιο για την είσοδο στην αγορά νέων επιχειρήσεων είναι η λήψη σχετικών αδειών από τις κανονιστικές αρχές. Επίσης υπάρχει δυσκολία συγκέντρωσης κεφαλαίου.

Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση εξακολουθεί να αποτελεί έναν πολύ σημαντικό φραγμό για τους νέους επιχειρηματίες αφού αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες στο να εξασφαλίζουν τραπεζικά δάνεια ή να βρίσκουν επιχειρηματικά κεφάλαια. Οι επιχειρήσεις που βρίσκονται στη φάση εκκίνησης αντιμετωπίζουν επίσης σοβαρές δυσκολίες όσον αφορά την κάλυψη των κεφαλαιουχικών αναγκών τους. Επισημαίνεται ακόμη ότι, η αξιοποίηση καινοτομικών θεσμών με σημαντική και πολύχρονη παρουσία σε άλλες χώρες, όπως είναι τα Κεφάλαια Επιχειρηματικών Συμμετοχών (Venture Capital), αναπτύχθηκε στην Ελλάδα πρόσφατα.

Ακόμη, δυσκολίες που προέρχονται από το ύψος της φορολογίας και τις κοινωνικές, ασφαλιστικές επιβαρύνσεις για τους αυτοαπασχολούμενους και τα ακατάλληλα φορολογικά μέτρα που ισχύουν και εφαρμόζονται στις ημέρες μας λειτουργούν ανασταλτικά στην προώθηση, ανάπτυξη και επιβίωση των

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

επιχειρήσεων. Ο σύνθετος χαρακτήρας του φορολογικού συστήματος Ελλάδας, αποτελεί από μόνος του φορολογικό βάρος για τους επιχειρηματίες.

Στην Ελλάδα, υπάρχουν επίσης, προβλήματα που δημιουργούνται από τον σχετικό αποκλεισμό ομάδων πληθυσμού για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας (π.χ. οι εθνοτικές μειονότητες, οι γυναίκες, τα νεαρά άτομα κ.ά.)

Τέλος, διαπιστώνονται ελλείψεις σε γενικότερη γνώση και αντίληψη περί επιχειρηματικότητας και εναλλακτικών λύσεων, καθώς και εμπόδια που έχουν να κάνουν με τις ανάγκες σε εξειδικευμένη γνώση, εκπαίδευση-κατάρτιση και δεξιότητες. Όπως αποδεικνύεται στην Ελλάδα, η επίδοση του «τριγώνου της γνώσης» (Παιδεία-Έρευνα-Καινοτομία) είναι «φτωχή».

Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά την επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα, καταλήγουμε στα εξής:

- ❖ Τα βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής επιχειρηματικότητας, παρόλο που πλήθος ατόμων αναπτύσσει επιχειρηματική δράση, είναι η ρηχότητα, με την έννοια ότι είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό προσανατολισμένη σε προϊόντα και υπηρεσίες που απευθύνονται στον τελικό καταναλωτή, παρά σε άλλες επιχειρήσεις, η εσωστρέφεια και η μικρή συμβολή στην απασχόληση.
- ❖ Το κύριο πρόβλημα της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα δεν είναι τόσο ποσοτικό, όσο ποιοτικό.
- ❖ Το ρίσκο απουσιάζει πλέον από την ελληνική επιχειρηματικότητα και την νοοτροπία, σε όλες τις ηλικίες.
- ❖ Στην Ελλάδα, η πλειοψηφία των επιχειρήσεων έχει δημιουργηθεί από επιχειρηματικότητα ανάγκης, επιχειρηματική, δηλαδή, δραστηριότητα που εκδηλώνεται επειδή ο επιχειρηματίας δεν έχει άλλη δυνατότητα βιοπορισμού.
- ❖ Η Ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα, δεν έχει να κάνει με την εκμετάλλευση ευκαιριών που εντοπίζει το άτομο στο ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον αλλά με την έλλειψη καλύτερων επιλογών εργασίας.
- ❖ Για τον Έλληνα επιχειρηματία, το συγκριτικό του πλεονέκτημα δεν είναι η καινοτομία, αλλά η άμισθη προσωπική του εργασία αξιοποιώντας μια ευκαιρία ή έστω κάτι που προσλαμβάνει ως ευκαιρία.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

- ❖ Παρόλο που η παραγωγικότητα είναι ίσως ο σημαντικότερος παράγοντας ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας και βελτίωσης της ευημερίας μακροπρόθεσμα, κάτι τέτοιο δεν φαίνεται να αξιοποιείται ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Περισσότερα άτομα σκέφτονται ως λύση την αυτοαπασχόληση. Γενικά, η συνεισφορά στην απασχόληση παραμένει φτωχή, αφού η πλειοψηφία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων απασχολούν κατά κύριο λόγο μόνο ένα ή δύο άτομα. Το 2010 το ποσοστό ανεργίας, ανήλθε στο υψηλότερο επίπεδο της τελευταίας δωδεκαετίας.
- ❖ Υπάρχουν ενδείξεις ότι η ένταση του ανταγωνισμού στην Ελληνική αγορά δεν είναι επαρκής. Γενικά παρατηρείται μια σχετικά υψηλή συγκέντρωση σε ορισμένους κλάδους, με ένα μικρό αριθμό επιχειρήσεων να κατέχουν ένα υψηλό μερίδιο στην αγορά. Ακόμα παρατηρείται ότι υπάρχει χαμηλό ποσοστό εξωστρέφειας με ταυτόχρονα ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό ξένων άμεσων επενδύσεων, αν και ο εξαγωγικός προσανατολισμός φαίνεται να ενισχύεται ελαφρώς.
- ❖ Διαπιστώνεται ότι ένα μικρό ποσοστό επιχειρηματιών προσφέρει προϊόντα ή υπηρεσίες που είναι εντελώς νέα και πρωτοποριακά για όλους τους δυνητικούς πελάτες του, γεγονός που σημαίνει ότι είναι δύσκολο να παραμείνουν ανταγωνιστικοί και να διατηρήσουν την θέση τους στην αγορά στην οποία δραστηριοποιούνται.
- ❖ Στην Ελλάδα, ο σημαντικότερος ανασταλτικός παράγοντας για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας δεν είναι η έλλειψη γνώσεων ή ο ανταγωνισμός της αγοράς αλλά ο φόβος της αποτυχίας και του σχετικού κεφαλαίου επένδυσης. Παρόλο που οι Έλληνες επιχειρηματίες είναι πρώτοι σε αυτοπεποίθηση, είναι ταυτόχρονα πρώτοι και σε φόβο αποτυχίας σε παγκόσμια κατάταξη.
- ❖ Στην Ελλάδα, αρκετά εγχειρήματα αναφέρονται σε αγορές στις οποίες υπάρχουν ήδη πολλοί ανταγωνιστές που προσφέρουν παραπλήσια προϊόντα. Το πιο απογοητευτικό στοιχείο όμως είναι ότι η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα όπου κανείς νέος ή επίδοξος επιχειρηματίας δεν δηλώνει ότι δραστηριοποιείται σε μία εντελώς νέα αγορά αλλά εστιάζει στην ήδη υπάρχουσα.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

- ❖ Η Ελλάδα μειονεκτεί όσον αφορά τον βαθμό καινοτομικότητας των υφιστάμενων επιχειρήσεων, ιδιαίτερα σε ότι αφορά στις ΜΜΕ, δηλαδή το βαθμό, στον οποίο οι υφιστάμενες, παλαιότερες επιχειρήσεις προωθούν καινοτομίες. Γεγονός που την κατατάσσει στις τελευταίες θέσεις μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Παρά τα σημαντικά βήματα που έχουν γίνει στον τομέα της Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης, υπάρχει σοβαρή υστέρηση στη σύνδεση επιχειρηματικότητας και καινοτομίας και στην υιοθέτηση Τεχνολογίας Πληροφορικής Επικοινωνιών από τις επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα η αυξανόμενη παραγωγικότητα της εργασίας να μη συμβάλλει επαρκώς σε άνοδο του ΑΕΠ. Ενώ δε η χώρα διακρίνεται για τις αξιόλογες επιδόσεις των Ελλήνων ερευνητών στα διεθνή ανταγωνιστικά προγράμματα, εν τούτοις δεν έχει αναπτύξει ή/και αξιοποιήσει επιχειρηματικά την καινοτομία. Οι επιδόσεις των νέων εγχειρημάτων σε όρους τεχνολογίας είναι «φτωχές». Το ποσοστό αυτών που αρκείται στη χρήση παλαιάς τεχνολογίας παραμένει αναλλοίωτο, γεγονός που σημαίνει ότι μόνο μία στις τρεις ελληνικές επιχειρήσεις δηλώνει πως χρησιμοποιεί σχετικά νέες τεχνολογίες.

Στις μέρες μας, όπου κυριαρχούν *σενάρια χρεοκοπίας*, η γενικευμένη αβεβαιότητα και οι τρέχουσες δυσμενείς εξελίξεις, με αιχμή την κρίση στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, έχουν επηρεάσει κυρίως τους καταναλωτές, αλλά και τις επιχειρηματικές προσδοκίες. Η διεθνής κρίση δημιούργησε πρόσθετες δυσμενείς επιπτώσεις από τις ήδη υπάρχουσες χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες στην ελληνική οικονομία. Σε αυτές καταγράφονται η χαμηλή ανταγωνιστικότητα, η μικρή παραγωγικότητα του δημοσίου τομέα, η γραφειοκρατία, οι αδυναμίες του φοροεισπρακτικού μηχανισμού, η ακαμψία στην αγοράς εργασίας, οι στρεβλώσεις στις αγορές προϊόντων καθώς και οι συσσωρευμένες δημοσιονομικές ανισορροπίες.

Από τα μητρώα των Επιμελητηρίων της χώρας προκύπτει ότι η μείωση του κύκλου εργασιών οδηγεί πολλές επιχειρήσεις σε κλείσιμο. Υπάρχει μια σαφής τάση μείωσης ενάρξεων επιχειρηματικής δραστηριότητας, όπως προκύπτει από τη δραματική μείωση των εγγραφών. Εξίσου ανησυχητική είναι και η μείωση της αναλογίας μεταξύ εγγραφόμενων και διαγραφομένων επιχειρήσεων, καθώς, η

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

διαφορά μεταξύ τους τείνει να εξαλειφθεί τελείως, κάτι που σημαίνει ότι με τους υπάρχοντες ρυθμούς σύντομα οι διαγραφόμενες επιχειρήσεις, δηλαδή αυτές που κλείνουν, θα ξεπεράσουν τις εγγραφόμενες, δημιουργώντας ένα πρωτοφανές αρνητικό ισοζύγιο, και εντείνοντας τις συνθήκες ύφεσης. Αυτό οφείλεται στο ότι αφενός η ζήτηση δανεισμού από νοικοκυριά και επιχειρήσεις με ικανοποιητική πιστοληπτική ικανότητα παραμένει «παγωμένη» και αφετέρου οι τράπεζες είναι πολύ πιο αυστηρές σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν στην αξιολόγηση των αιτήσεων που δέχονται, με αποτέλεσμα τη μείωση των υπολοίπων των δανείων.

Διαπιστώνεται πτώση της κατανάλωσης, η οποία οφείλεται και στην έλλειψη ρευστότητας του καταναλωτικού κοινού που εκτός από την εισοδηματική μείωση που υπέστη, δεν μπορεί να απευθυνθεί πλέον ούτε στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Η έλλειψη ρευστότητας αποτελεί ωρολογιακή βόμβα στα θεμέλια της επιχειρηματικότητας, καθώς απειλεί άμεσα τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Η αδυναμία ανταπόκρισης των επιχειρηματιών στις υποχρεώσεις τους έχει γίνει πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας της πραγματικής οικονομίας. Ο βαθμός αισιοδοξίας για την πορεία της οικονομίας είναι αντιστρόφως ανάλογος του μεγέθους των επιχειρήσεων, καθώς οι μικρότερες επιχειρήσεις είναι αυτές που φαίνεται ότι βιώνουν εντονότερα τις συνέπειες της κρίσης.

Αρνητικές είναι και οι διαπιστώσεις σχετικά με την κατάσταση των κλάδων σε περίοδο κρίσης. Η επιδείνωση είναι πλέον διάχυτη σε όλο το εύρος των οικονομικών δραστηριοτήτων, η δε κερδοφορία του ιδιωτικού τομέα υπέστη βαρύτατο πλήγμα. Τα συνολικά αποτελέσματα κατέστησαν ζημιογόνα σε όλους τους κλάδους, γεγονός πρωτόγνωρο για πάρα πολλά έτη.

Γενικά περί επιχειρηματικότητας η Ελλάδα κατέχει αρνητική πρωτιά, μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Ολοένα και περισσότεροι εργαζόμενοι θα φύγουν από την Ελλάδα για να εργαστούν στο εξωτερικό αφού το ποσοστό των εργαζομένων που ανησυχεί για την απώλεια της εργασίας τους παρουσιάζει μια σταθερή αύξηση. Επιπλέον, η παρατεταμένη ύφεση ενέχει τον κίνδυνο αύξησης της εταιρικής απάτης με την απώλεια της εμπιστοσύνης να πλήττει την επιχειρηματική κοινότητα. Παρατηρείται επίσης, μείωση της εμπιστοσύνης των Ελλήνων πολιτών απέναντι

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

και στις Εθνικές Κυβερνήσεις.

Βέβαια, διαπιστώνεται ότι η χώρα καταφέρνει να διατηρεί την δυνατή της θέση σε κάποιους τομείς. Παρατηρείται ότι ενώ η τοπική αγορά «στεγνώνει» από χρήματα, όσο η οικονομική δυσχέρεια εξαπλώνεται σε όλη την χώρα, τόσο οι ευκαιρίες για εξαγωγική ανάπτυξη αυξάνουν. Επίσης, μεγάλες ελληνικές επιχειρήσεις επέδειξαν, τη χρονιά που πέρασε, ισχυρές αντιστάσεις και, παρά το γεγονός ότι εμφάνισαν κέρδη μειωμένα, κατάφεραν να παρουσιάσουν μικρή αύξηση του τζίρου τους, ενάντια στη μεγάλη κρίση της ελληνικής οικονομίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συνοψίζοντας, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως τίποτα δεν μπορεί να αναπληρώσει την έλλειψη επιχειρηματικότητας. Στη σημερινή εποχή με τις τεράστιες προκλήσεις της ανοικτής διεθνούς αγοράς η ενίσχυση και η βελτίωση της επιχειρηματικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι κάτι παραπάνω από επιβεβλημένες.

Συνεπώς, η μελέτη και ανάλυση των διαφόρων οικονομικοκοινωνικών παραγόντων που προδιαγράφουν την εκδήλωση επιχειρηματικότητας σε μια οικονομία είναι θεμελιώδους σημασίας, προκειμένου να γίνουν αντιληπτές και να κατανοηθούν βασικές οικονομικές δυνατότητες και αδυναμίες.

Επομένως, η ανάληψη πρωτοβουλιών και συγκεκριμένων δράσεων πολιτικής καθίσταται αναγκαία, ιδιαίτερα δεδομένης της συμβολής της επιχειρηματικότητας στην ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας.

Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει: 1) Να ενθαρρύνονται έμπρακτα και να στηρίζονται, με σειρά μέτρων, η δημιουργία βιώσιμων και ανταγωνιστικών επιχειρήσεων. 2) Να δημιουργηθεί το θεσμικό πλαίσιο εκείνο το οποίο θα απλοποιεί τις διοικητικές διαδικασίες για τις επιχειρήσεις και θα στηρίζει και ενθαρρύνει όσους αναλαμβάνουν επιχειρηματική δράση. 3) Να προωθούνται δράσεις για την αξιοποίηση της νέας γνώσης, της Έρευνας και της Καινοτομίας, για την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών, μεγάλης προστιθέμενης αξίας. 4)

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

Να αναδειχθεί ο ρόλος της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση μιας περισσότερο επιχειρηματικής νοοτροπίας.

Στόχος θα πρέπει να είναι η ενθάρρυνση του επιχειρηματικού πνεύματος και η ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, παράγοντες που αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής για όλους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Becker, G. S., 1962, «Investment in Human Capital», Journal of Political Economy, 70.
2. Bruyat, C. and Julien, P., 2001, «Defining the field of research in entrepreneurship», Journal of Business Venturing, Vol. 16, Iss. 2.
3. Bygrave, W.D. & Hofer, C.W., 1991, «Theorizing about entrepreneurship», Entrepreneurship Theory & Practice, v. 16(2).
4. Carons, D., Cromie, S., McGowan, P. and Hill, J., 1995, «Marketing and Entrepreneurship in SMEs: An Innovative Approach», Prentice-Hall, London.
5. Carter, N.M., Gartner, W.B., Shaver, K.G., Gatewood, E.J., 2003, «The career reasons of nascent entrepreneurs», Journal of Business Venturing, v. 18(1).
6. Chen, C. Ch., Green, G. P. & Crick, A., 1998, «Does Entrepreneurship Self-efficacy distinguish Entrepreneurs from Managers? », Elsevier, Journal of Business Venturing, v.13.
7. Clegg, B., 1999, «Creativity and Innovation for Managers», Butterworth-Heinemann, Οξφόρδη.
8. Cressy, R., 1996, «Small Business Failure: Failure to Fund or Failure to Learn? », Centre for SMEs, University of Warwick, Κοβέντρι.
9. Davidsson, P., 1989, «Continued entrepreneurship and Small Firm Growth», The Economic Research Institute, Stockholm.
10. Davidsson, P. And Honig, B., 2003, «The Role of Social and Human Capital Among Nascent Entrepreneurs», Journal of Business Venturing, 18, 3.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

11. Deakins, D., Mileham, P. and O'Neil, E., 1998, «The Role and Influence of Non-executive Directors in Growing Small Firms», ACCA research report, ACCA, London.
12. Deakins, D. & Freel, M., 2007, «Επιχειρηματικότητα», Εκδ. Κριτική, Αθήνα.
13. Drucker, P., 1990, «Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία», Αγροτικές Συνεταιριστικές Εκδόσεις- Α.Σ.Ε., Θεσσαλονίκη.
14. Erkki Liikanen, 2004, «Entrepreneurship: An Integral and Vital Part of the EU policy Mix», έκτακτη συνάντηση με την Ομάδα Εργοδοτών της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, Βρυξέλλες.
15. European Commission, 2000, «Charter for Small Enterprises», Βρυξέλλες
16. Gartner, B. W., 1985, «A conceptual framework for describing the New Venture Creation», Academy of Management Review, v4.
17. Hebert, R.F. & Link, A.N., 1989, «In search of the meaning of entrepreneurship», Small Business Economics, v.1.
18. Jean-Baptiste Say, 1803, «A Treatise on Political Economy».
19. Kirzner, I.M., 1973, «Competition and entrepreneurship», Chicago, University of Chicago Press.
20. Kirzner, I.M., 1979, «Perception, opportunity and profit», Chicago, University of Chicago Press.
21. Lazonick, W., 1991, «Business Organization and the Myth of the Market Economy», Cambridge University Press, New York.
22. Lazonick, W., 2002, «Innovative Enterprise and Historical Transformation», Enterprise & Society 3.
23. McClelland, D.A., 1961, «The Achieving Society», Van Nostrand, Princeton, NJ, USA.
24. Meredith, G. G., Nelson, R.E., and Neck, P.A., 1982, «The Practice of Entrepreneurship», International Labour Office, Geneva

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

25. Oakey, R.P., 1995, «High Technology New firms: Variable Barriers to Growth», Paul Chapman Publishing, London.
26. OECD, 1998, «Fostering Entrepreneurship, the OECD jobs strategy», Paris.
27. Park, S.J., 2004, «Opportunity recognition & product innovation in entrepreneurial hi-tech start-ups: A new perspective and supporting case study», Elsevier/Technovation, C. P. Skene Centre for Entrepreneurship, Aberdeen Business School, Scotland UK.
28. Penrose, E.T., 1963, «The Theory of the Growth of the Firm», Oxford, Basil Blackwell.
29. Ray, D., 1993, «Understanding the Entrepreneur: Entrepreneurial Attributes, Experience and Skills», Entrepreneurship and Regional Development, 5, 4.
30. Reynolds, P. and White, S., 1997, «The Entrepreneurial Process: Economic Growth, Men, Women, and Minorities», Quorum, Westport.
31. Rotter, J.B., 1966, «Generalized Expectancies for internal versus external control of reinforcement», Psychological Monographs: General & Applied, 80.
32. Schumpeter, J., 1934, «The Theory of Economic Development», Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts
33. Shailer, G., 1994, «Capitalists and Entrepreneurs in Owner-managed Firms», International Small Business Journal, 12, 3.
34. Shane, A. S. & Venkataraman S. 2000, «The promise of entrepreneurship as a field of research», Academy of Management Review, v. 25(1).
35. Shaver, K. G. & Scott, L. R., 1991, «Person, process, choice: The psychology of new venture creation», Entrepreneurship: Theory and Practice, v. 16(2).
36. Stevenson, H.H. and Jarillo, J.C., 1990, «A Paradigm of Entrepreneurship: Entrepreneurial Management», Strategic Management Journal, 11, special issue.

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

37. Timmons, J.A. & Spinelli, S., 2007, «New Venture Creation: Entrepreneurship for the 21st Century», McGraw-Hill, International Edition.
38. Vyakarnaram, S., Jacobs, R. and Handleberg, J., 1997, «The Formation and Development of Entrepreneurial Teams in Rapid Growth Business», Research Conference, Babson College, Boston.
39. Wennekers, S., Thurik, R., van Stel, A. & Noorderhaven, N., 2005, «Uncertainty avoidance and the rate of business ownership across 22 OECD countries, 1976-2000», Institute for Development Strategies, ISSN 05-13)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Αγαπητός Γ., 2004, «Εγχειρίδιο των Βασικών Οικονομικών Εννοιών», Ιδία Έκδοση, Αθήνα.
2. Αναπτυξιακή Ηρακλείου ΑΕ, 2007, «Οδηγός Επιχειρηματικότητας». (http://www.anher.gr/documents/PRAXIS%20Entr.Guide_1.pdf)
3. Γιαννάτος, Γ., Αγγελόπουλος, Β., 1995, «Business Management», Εκδόσεις Δορυφόρος, Αθήνα.
4. ΕΟΟΜΕΧ: «Πολιτικές για την Επιχειρηματικότητα & την Καινοτομία στην Ελλάδα» (<http://www.acsmi.gr/Portals/0/politikes.pdf>)
5. Ευρωπαϊκή Ένωση, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003, «Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη», Βρυξέλλες.
6. ΙΟΒΕ, 2011, «Η Ελληνική Οικονομία 3/11», Τριμηνιαία Έκθεση, Αρ. Τεύχους 65 (http://www.iobe.gr/index.asp?a_id=359&news_id=1034)
7. Ιωαννίδης Σ., Πολίτης Τ., Τσακανίκας Α., 2005, «Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2004-2005», Αθήνα: ΙΟΒΕ. (http://www.liaison.tuc.gr/fileadmin/users_data/liaison/Library/Innovation/eu_wto_2004.pdf)

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

8. Ιωαννίδης Σ., Τσακανίκας Α., Χατζηχρήστου Σ., 2010, «Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2009-2010. Αναζητώντας διέξοδο από την κρίση», IOBE, Αθήνα.
(<http://www.iobe.gr/media/gem/gem10.pdf>)
9. Κακαρούχα Π., 2008, «Εγχειρίδιο Επιχειρηματικότητας - για υποψήφιους και νέους επιχειρηματίες», Αθήνα
(<http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/1167>)
10. Καλδής Π., «Επιχειρηματικότητα και Ανταγωνιστικότητα», Πρακτικά 1^{ης} Ημερίδας Επιχειρηματικότητας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών.
11. Κανελλόπουλος Χ., 1994, «Διοίκηση Μικρομεσαίων επιχειρήσεων και Επιχειρηματικότητα».
12. Κασιμάτης Γ., 2011, «Η κατάσταση στην πραγματική οικονομία. Προβλήματα & Προοπτικές», (http://www.energia.gr/article.asp?art_id=47996)
13. Μαγουλά, Θ., 2003, «Οικονομία – Επιχειρηματικότητα», Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Αθήνα.
14. Πετράκης Π., 2004, «Επιχειρηματικότητα», Εκδόσεις Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα.
15. Σαΐτη Α., «Στρατηγικό Management Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων και Επιχειρηματικότητα», Πρακτικά 1^{ης} Ημερίδας Επιχειρηματικότητας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών.
16. Τζωρτζάκη Κ. & Α. Τζωρτζάκη, 1992, «Οργάνωση και Διοίκηση».
17. Υπουργείο Οικονομίας & Οικονομικών, 2006, «Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007-2013», Αθήνα.
(http://www.stereaellada.gr/fileadmin/pages/espa_teliko.pdf)
18. Υπουργείο Οικονομίας & Οικονομικών, Εισηγητική Έκθεση, «Προϋπολογισμός Οικονομικού έτους 2011»
(<http://www.minfin.gr/budget/2011/proyp/PDFProyp/1.0.pdf>)

Διευθύνσεις στο διαδίκτυο

1. <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=299809> (ICAP Group)
2. <http://epityxiacom.blogspot.com/2011/10/500.html> (ICAP Group)
3. http://www.epixeiro.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=632:2011-06-27-11-50-45&catid=84&Itemid=257 (Έρευνα Workmonitor)
4. http://www.epixeiro.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=449:-ernst-a-young-&catid=84:2011-03-10-17-31-00&Itemid=257 (Έρευνα Ernst & Young)
5. http://www.epixeiro.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=666:-q-q-burson-marsteller&catid=84:2011-03-10-17-31-00&Itemid=257 (Έρευνα Burson-Marsteller)
6. http://www.epixeiro.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=855:2011-08-25-11-35-37&catid=84:2011-03-10-17-31-00&Itemid=257 (Έρευνα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ)
7. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/pdf/2010_2011/greece_el.pdf [Έρευνα SBA (Ενημερωτικό δελτίο)]
8. <http://www.anko-eunet.gr/articles/el/News/readabout/ekthesi-tis-pagkosmias-trapezas-doing-business-2011-upoxorei-i-epixeirimatikotita-stin-ellada> (Έρευνα Παγκόσμιας Τράπεζας)
9. <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=12336&subid=2&pubid=112041340> (Έρευνα WEF)
10. <http://www.bankofgreece.gr/Pages/default.aspx> (Τράπεζα της Ελλάδος)
11. <http://www.wto.org/> (Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου- ΠΟΕ/WTO-World Trade Organization)
12. <http://www.sevitel.gr> (Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών Τυποποίησης Ελαιολάδου – Σ.Ε.ΒΙ.Τ.ΕΛ.)

Επιχειρηματικότητα & Ελληνική Πραγματικότητα

13. <http://www.sete.gr/default.php?pname=FAQ&la=1> (Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων)
14. <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=408783> (ΟΟΣΑ)
15. <http://www.pireas2day.gr/uploads/eee.pdf> (Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών)
16. <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE> (Ελληνική Στατιστική Αρχή)